

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

NOIEMBRIE 2014

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

NOIEMBRIE 2014

SUMAR

noiembrie

2014

4 Rotativa de vorbe
*Politică la microfonul
radio*

T. ARGHEZI

5 Despre solidaritate
în țara Solidarității
*I.C.R. Varșovia
comemorează 75 ani de
la marele refugiu
polonez*

D. MATEI

EXCLUSIVITATE

8 1939. Jurnal
de bejenie

M. TRACZ

12 Capete încoronate
printre aștri

M. STAVINSCHI

17 Tainica ședere
a lui Pătrășcanu
la hotel „Carmen“

*Correspondență
Horia Roman
Emil Serghie*

M. ȘTEFAN

ADDENDA ET CORRIGENDA

20 Metamorfozele
unui acronim

*Denumirile succesive
ale spionajului românesc
în regimul comunist*

F. BANU

25 Cât de des cobora
„Sfântul Nicolai“
din cui,
în Evul Mediu?

F. DOLGHIN

30 Ceasuri... în serie
*Expoziție Japy
la Muzeul Național
de Istorie*

C. PĂIUȘAN-NUICĂ

32 Devansând
British Museum

*Site-ul Muzeului Național
Brukenthal*

D.R. HRIB

33 Însângerata
operetă ucraineană
a lui Putin

VL. ILIESCU

SCORMONIND PRIN ARHIVE

37 Foreign Office
în... ceață

*A încheiat România tratat
cu Puterile Centrale?*

M.-AL. PIȚIGOI

40 Un Ceaușescu
șters și un Maurer
inteligent

*Vizita ministrului
de Externe britanic,
septembrie 1968*

C. STANCIU

44 Pasăre fără aripi
și cuman creștin

G. DAMIAN

48 Evadările
lui Roland Garros

V. AVRAM

51 România
acum 100 de ani

G. FILITTI

magazin istoric

Anul XLVIII – serie nouă – nr. 11 (572)

noiembrie 2014

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

1 Mișu Popp a fost un reprezentant al academismului românesc. A abordat toate genurile picturii de șevalet, cu predilecție portretul, cât și pictura religioasă. Prieten cu Constantin Lecca, artistul a fost unul dintre reprezentanții portretisticii de tip Biedermeier și al portretului istoric de inspirație romantică. Printre portretele în stil Biedermeier realizate de pictorul transilvănean se numără și „Fata în Albastru”, pe care o regăsim expusă în Muzeul Național Brukenthal din Sibiu

2 Frédéric Japy, ceasornicarul francez din Beaucourt, care a construit prima fabrică de ceasuri, este întemeietorul unei dinastii Japy, ceasornicari ale căror opere au încântat privitorii. În imagine, una dintre piesele Japy Frères, ceas având carcasa de bronz aurit, și medalioane de porțelan cu flori și amorași, o piesă rară aflată în colecția Muzeului ceasurilor „Nicolae Simache” din Ploiești

3 Ladislau Cumanul, așa cum apare în Cronică pictată de la Viena, îmbrăcat în portul cuman

4 Palatul regal din Varșovia a fost distrus aproape în totalitate în timpul celui de Al Doilea Război Mondial. După război, locuitorii orașului l-au reconstruit prin muncă voluntară, la fel ca și vechiul centru al orașului, readucându-l, cu meticulozitate și scrupulozitate, la înfățișarea inițială. Imagine din dormitorul regal

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEL**,
academician
DINU C. GIURESCU,
academician
IOAN-AUREL POP

Redactor-șef
Dorin Matei

Consilier editorial
Florentina Dolghin

Secretar general de redacție
Cristina Păiușan-Nuică

Redactori:
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stanciu

Secretar de redacție
Theodor Lianos

Director economic
Doina Pascu

Corectura
Georgeta Apreotesei

Difuzare
Constantin Petrescu

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3,
sau strada Victor Eftimiu, nr. 2, etaj III, 285,
287, Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 15, Căsuța
poștală 15-702, Cod 010155, Telefon, Fax:
021.315.09.91, 021.312.68.77

CORESI
Tipărit în C.N. / 2014/11/14

POLITICĂ ȘI MICROFON

TUDOR ARGHEZI

Descoperirea undelor de transportat ideile a fost monopolizată de câteva state, ca o artilerie instantanee, socotită tot atât de utilă cât mai ales primejdioasă în caz de război. La început încă nedespărțită de emisiune, recepția inocentă a mesajilor, conferințelor și muzicii a suferit aceeași interdicție ca și voia de a instala un post activ particular și pe când lumea dorea să danseze, autoritățile răspundeau că problema e în studiu [...]

Chestiunea interesează cu deosebire politicește. Trebuie să rămâie un post de radio neutru și pasiv, în politica interioară, sau considerat ca un instrument de publicitate, ca un mijloc de corespondență, să fie liber în mâna cui se folosește, ca telefonul, ca poșta sau ca o sală de expoziții și concerte? Este o deosebire esențială între o stație de radio și un local de întrunire publică, luat cu chirie pentru o duminică?

Câtă vreme statul vrea să fie identificat cu stația sau stațiile lui și consideră radiofonia ca făcând parte din onoarea și prestigiul lui, chestiunea nici nu poate să fie pusă. Dar dacă statul face abstracție de sentiment și acordându-i radiofoniei sensul tehnic strict pe care-l are, o pune la îndemână totuși, ca un tren de marfă sau ca un vapor?

Relațiile dintre partidele politice și alegători s-ar simplifica enorm, dacă fiecare partid care dorește să guverneze (bineînțeles) ar lua cu chirie postul de emisiune pe un număr de ore și de zile, ca în America, unde mijlocul de propagandă radiofonică e intens utilizat. Postul ar fi asimilat în acest caz cu un vagon de clasa întâia, în care discută călătorind câțiva oameni

politici plecați din Capitală la Bacău. Direcția Generală a Căilor Ferate se dezinteresează de răsunetele și gândirea pasagerilor și ia măsuri împotriva lor numai dacă nu-și plătesc biletul de călătorie. De ce se poate face radiopublicitate unui ciorap și în nici un caz unui ansamblu de idei și unui program de guvernământ, oricare ar fi el: responsabilitatea aparține oratorilor?

Strâns într-un program muzical și literar, postul poate răspunde chemării lui culturale și artistice, fără să urmărească din antenele și lămpile lui să fasoneze inteligența publicului,

fără să se înfățișeze ca o catedră sau ca un Vatican. El fiind o rotativă de vorbe, mărginit la rolul lui modest de amplificator și transportator, nu ar ambiționa să dea mai mult, mai ales că nici nu poate. O conducere culturală trebuie întâi să fie organizată și, în acest scop, o stație de radiofonie devine un supra-minister, un supra-guvern, sau se neutralizează în sterilitate și bugetul ce-i trebuie este incalculabil. Apoi, criteriile și sensibilitățile culturale vor varia de la guvern la guvern, activitatea va trebui mereu reformată și remaniată și rezultatul va fi un haos perfect.

Radiofonia își arogă rolul ei misterios prin faptul că e recentă. Să nu uităm că ea e o descoperire de fizică, pură și simplă, destinată să-și păstreze un rol onorabil, independent de orice misticitate, lângă acustică, între aparatul fotografic, telescop și ochelari.

(Radiofonia, 11 decembrie 1932; fragmente)

DICTIONAR ISTORIC

55 Caravlahii
I.G. ANDREI

CHIPURI UITATE

60 Aurel Craifaleanu
M. CRAIFALEANU,
D.A. CRAIFALEANU

DASCĂLI SLUJITORI AI MUZEI CLIO

63 Budeștii
de Bistrița-Năsăud
în documente
A. RUS

65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină

66 O ecologistă
de la începutul
secolului trecut
Bucura Dumbravă
M. NICOLAU

71 Un yankeu
la Curtea regelui Mihai
Amintirile
unui pilot american
doborât la Ploiești,
în 1943
Ș. DINU

PASTILA DE CUVINTE

76 Cucule,
pasăre rară...
M. SALA

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

77 „Îngerul morții”
pentru gemeni
Josef Mengele
R.J. LIFTON

80 Doi stâlpi
ai Maiestății Sale
Povestea MI5 și MI6
C. TRONCOTĂ,
D. MATEI

AȘA VĂ PLACE ISTORIA?

84 Doi amanți
lipsiți de noroc
C. ȘENCHEA

87 În căutarea
nemților,
prin porumbiște
23 august
la Turnu-Severin
G. ALDESCU-ALDEA

ECOURI

91 Rusificarea
toponimelor
basarabene
AL. BUDIȘTEANU

HOOVER INSTITUTION

93 Starea
emigrației române

RUBRICI

90 Clio anunță
Eroina de la Jiu
într-o carte apărută
în S.U.A.
V. BĂLESCU

64 Pentru biblioteca
dumneavoastră

92 Marele război...
la zi

63; 94; 95
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

lonez din 1939 este atent păstrată în Polonia. Mărturiile despre acesta sunt adunate și valorificate cu grijă, prin lucrări destinate atât polonezilor, cât și publicului din afara țării.

Prof. univ. dr. Ioan Scurtu și prof. dr. hab. Tadeusz Dubicki au prezentat istoria refugierii polonezilor în România, neocolind nici unele probleme controversate. Profesorul Dubicki, a cărui semnătură cititorii au putut-o întâlni deja în paginile revistei noastre, a explicat într-o manieră echilibrată momentele mai dificile ale retragerii armatei și autorităților poloneze în România. Iar profesorul Ioan Scurtu și-a exprimat speranța că, așa cum guvernatorul B.N.R., Mugur Isărescu, a fost decorat de președintele Poloniei în mod simbolic pentru modul cum Banca a purtat de grijă aurului polonez lăsat în păstrare din 1939 până în 1947 (*Magazin istoric*, nr. 1/2013), va veni o zi când și un președinte al României va putea decora pe

guvernatorul Băncii Rusiei pentru păstrarea și restituirea aurului B.N.R., evacuat în 1916-1917, cu acte și garanții, la Moscova și care, în curând, va împlini 100 de ani de când nu s-a mai întors.

Condițiile în care au intrat în România cele peste 3 tone de aur și modul cum au ajuns la B.N.R., măsurile luate pentru asigurarea securității depozitului au fost prezentate de domnul Cristian Păunescu, consilier al guvernatorului B.N.R. Semnatarul acestor rânduri a vorbit despre deciziile factorilor politici români privind evacuarea aurului polonez, cât și pentru clarificarea regimului juridic al aurului rămas în păstrarea Băncii Naționale.

Situația intelectualilor polonezi refugiați în România în septembrie 1939 a fost evocată de prof. dr. hab. Malgorzata Julia Willaume. Cred că este suficient să spun că pe cartea de vizită a doamnei profesoare este desenată harta în culori a României Mari. Tomasz Sudol, de la instituția

care a găzduit această manifestare, a prezentat planul „Capul de pod român”, elaborat de comandantul suprem al armatei poloneze, mareșalul Edward Rydz-Smigly, care prevedea retragerea trupelor ce luptau la est de Vistula către granița cu România, unde să se organizeze o puternică defensivă, contând și pe aprovizionarea cu material de luptă prin portul Constanța. Invasia sovietică din 17 septembrie a dat peste cap acest plan și a precipitat refugiu autorităților, armatei și a numeroși civili în România.

În final, academicianul Dan Berindei a adus mărturia adolescentului care era în septembrie 1939, martor al dramei poporului polonez și al solidarității cu care i-au întâmpinat românii.

Seara, în saloanele Ambasadei României soprana Sorina Munteanu și pianistul Ștefan Doniga au susținut un concert, urmat de o recepție.

Adoua zi, la Cracovia, în cadrul Bibliotecii principale a Universității Economice din Cracovia, a fost vernisată expoziția organizată de Banca Națională a României cu tema „Aurul polonez la Banca Națională a României, 1939-1947”. Exponatele au fost prezentate de doamnele Mihaela Tone, Nadia Manca și Brândușa Costache, care au înfățișat asistenței momentele primirii și depozitării aurului polonez la B.N.R., principalele personaje implicate în operațiunea respectivă, povestea evacuării aurului românesc și a celui

Imagine de la vernisarea expoziției B.N.R. la Cracovia

Doamna Witomila Wolk-Jeziarska prezintă domnului guvernator Mugur Isărescu și domnului consilier Cristian Păunescu carnetul de refugiat (stânga) ce i-a aparținut tatălui

AMINTIREA REFUGIULUI POLONEZ ÎN ROMÂNIA

DORIN MATEI

În zilele de 24 și 25 septembrie, anul acesta, Institutul Cultural Român din Varșovia, condus de doamna Sabra Daici, a organizat, în capitala Poloniei și în orașul Cracovia, două manifestări menite să reamintească drama poporului polonez din septembrie 1939 și solidaritatea românilor cu suferința lor.

La Centrul pentru Educație „IPN Przyszanek Historia” din Varșovia s-au desfășurat lucrările conferinței „75 de ani de la Marele Refugiu Polonez în România, 1939-2014”. Lucrările au fost deschise de domnul academician Mugur Isărescu, guvernatorul Băncii Naționale a României, care a prezentat auditoriului modul cum a asigurat Banca păstrarea celor peste 3 tone de aur rămase, în toamna anului 1939, ca depozit la B.N.R. Aurul polonez

a fost evacuat la Tismana, în vara lui 1944, împreună cu rezerva de aur a B.N.R., pentru a fi puse la adăpost de înaintarea armatei sovietice, fiind readus la București odată cu propria rezervă de aur, la începutul anului 1947. În septembrie 1947, cu două avioane poloneze, cele 3 tone de aur erau returnate lui Bank Polski, fără ca B.N.R. să fi perceput vreo taxă sau altă sumă de bani pentru păstrarea în siguranță a cantității respective. A urmat un moment

emoționant. Guvernatorul B.N.R. a înmănat plachete comemorative urmașilor unora dintre refugiații polonezi din septembrie 1939, care se aflau în sală. Doamna Witomila Wolk-Jeziarska i-a prezentat cu acest prilej domnului guvernator carnetul de refugiat eliberat de autoritățile române tatălui ei.

Așa cum ne-am putut convinge ascultând-o pe doamna Alicja Wancercz-Gluza, memoria exilului po-

La 1 septembrie, Germania ataca Polonia, declanșând Al Doilea Război Mondial. Capitala țării, Varșovia (în imagine: un copil înconjurat de ruine), dar și alte orașe ale țării erau distruse, ...

BEJENIA SILEZIENILOR ÎN ROMÂNIA

MARIUSZ TRACZ (Polonia)

Aleksander Koj s-a născut în anul 1880, la Rozbark, o localitate situată în imediata vecinătate a orașului Krolewska Huta (din 1934, cunoscut cu noul nume oficial, Chorzow). În timpul Primului Război Mondial a fost mobilizat pe Frontul de Est. A fost unul dintre activiștii polonezi în favoarea plebiscitului (prin decizia Tratatului de la Versailles, apartenența statală a Sileziei Superioare urma să fie stabilită prin plebiscit, care a fost organizat în 1921; atât rezultatul lui, cât și a treia revoltă sileziană au dus la împărțirea teritoriului Sileziei Superioare între Germania și Polonia).

După renașterea statului polonez și alipirea în 1922 a unei părți din Silezia Superioară, Aleksander Koj s-a instalat împreună cu familia în Krolewska Huta. În cadrul nou-creatului voievodat al Sileziei, a fost angajat la Consiliul Voievodal, sectorul Muncă și

Protecție Socială. În casa lui Aleksander Koj au rămas permanent vii tradițiile legate de aspirația silezienilor la independență.

Încă de la 1 septembrie 1939, când a început războiul, Aleksander Koj a părăsit orașul Chorzow. Împreună cu ceilalți membri ai conducerii Casei de Asigurări Sociale, el s-a retras spre teritoriile poloneze din Est, în zona orașelor Sambor (actualmente Sambir, în Ucraina – n.tr.) și Colomea (în ucraineană Colomia – n.tr.), pentru a se feri din calea armatei germane invadatoare. A doua zi după ce, la rândul ei, Uniunea Sovietică a atacat Polonia, la 17 septembrie 1939, el a trecut granița polono-română, împreună cu un grup de conaționali, și, din acel moment, a rătăcit prin lume aproape șapte ani și jumătate. Hazardul războiului l-a făcut să treacă, rând pe rând, prin România, Turcia, Cipru, Palestina,

polonez la Tismana, cât și pe cea a readucerii prețiosului metal la București.

In data de 23 septembrie, Banca Națională a Poloniei organizase un simpozion cu tema „Rolul aurului în sistemul monetar”. Cu aceea ocazie, domnul academician Mugur Isărescu, guvernatorul Băncii Naționale a României, a reamintit rolul jucat de Bancă în păstrarea unei părți a tezaurului lui Bank Polski, iar prof. Wojciech Rojek a înfățișat odiseea aurului polonez, care a călătorit, între 1939-1947, prin România, Turcia, Orientul Apropiat, Franța, Africa, Marea Britanie, S.U.A. și Canada, pentru a se reîntoarce într-un final acasă. Seara, la sediul Băncii Naționale a Poloniei a fost vernisată o expoziție ce prezintă, într-o manieră mai puțin obișnuită pentru noi, această poveste: sub forma unor benzi desenate desfășurate pe pereții unui mare hol. Cu acel prilej, domnul consilier Cristian Păunescu mi l-a prezentat pe domnul Andrzej Mikolajczyk, fiul funcționarului lui Bank Polski care a depus, în 1939, cele peste 3 tone de aur la B.N.R. și care le-a ridicat și readus în Polonia în 1947. Domnia sa a depănat, pentru cititorii revistei noastre, amintirile copilului care a trăit acea dramă.

A fost o săptămână în care s-a vorbit despre solidaritatea dintre români și polonezi într-un moment dramatic pentru aceștia din urmă și în care ne-am putut convinge că amintirea acelei solidarități se păstrează în Polonia. ■

Am plecat la drum în a șasea zi după începerea războiului. Tatăl meu a primit misiunea să conducă convoiul în retragere al Bank Polski. Tata spera că va fi o retragere temporară. Din păcate, de câte ori ajungeam în câte un loc de destinație pe care el îl credea a fi cea finală, primea ordin să pornească mai departe. La 12 sau 13 septembrie am ajuns în apropierea frontierei cu România. Tata avea mașina lui, cu care călătoream și noi, familia. Dar acolo s-a luat decizia – nu mai știu cine din partea polonă a luat-o – că membrii familiilor nu aveau voie să îi însoțească pe funcționarii băncii în România. Așa se face că femei, copii, bătrâni am rămas în apropierea frontierei. La 17 octombrie, o ucraineană la care locuim a venit speriată și ne-a avertizat că ucrainenii sunt foarte furioși și trebuie să fugim cât de repede putem.

Mi-aduc și acum aminte cum am pornit-o pe jos către frontieră, peste câmpuri. Erau bătrâni, femei însărcinate, femei cu copii mici. Când ne-au văzut soldații români care păzeau granița și-au lăsat armele și ne-au ajutat să trecem în România. Unii dintre ei aveau lacrimi în ochi. Amintirea asta mi-a rămas întipărită.

Ajunși la Cernăuți, am fost găzduiți într-o cazarmă. Acolo ne-a găsit tata, care ne-a luat cu mașina și ne-a adus la București. Am rămas în Capitală aproximativ trei luni, după care tata a primit ordin din partea conducerii băncii să meargă în Franța. Am plecat cu mașina și am traversat Iugoslavia, Italia, până la destinație. Am rămas pe toată durata războiului în Franța, unde se aflau și alți funcționari ai băncii. Ei au format o rețea de spionaj pentru Aliți. După război, au fost discuții dacă să revenim în Polonia, unde știam deja ce se întâmpla cu instalarea comunistilor la putere, sau să rămânem în Franța. Tatăl meu a spus că au fost oameni care au avut încredere în el și i-au încredințat documente ale băncii, pe care trebuia să le restituie acum, așa că am revenit în Polonia.

Tata a fost trimis în septembrie 1947 să aducă cele 3 tone de aur lăsate în depozit la Banca Națională a României. Au zburat cu două avioane Dakota. Pe drumul de întoarcere, deasupra Carpaților, unul dintre cele două motoare ale avionului cu care zbura și tatăl meu s-a oprit. La început, tata nu și-a dat seama de pericol și nu s-a speriat. Dar când a intrat în carlingă și l-a văzut pe pilot cum îi șiroia transpirația pe frunte, a intrat în panică. Mi-a povestit cum și-a imaginat că aveau salvatorii să caute și să descopere rămășițele avionului și ale lui pe crestele munților. Dar au avut noroc și au ajuns cu bine la destinație. ■

Însă cu calm. Mă uit în sus și văd un panou: «România». Îmi spun în sinea mea: «Îți părăsești Patria, îți părăsești Familia și cine știe dacă o să te mai întorci vreodată. Lași în urma ta tot ce ți-e mai drag ca să te aventurezi în necunoscut». Dar, după ce am dus această luptă cu propria conștiință, în cele din urmă m-am

hotărât și am trecut granița. Noaptea s-a pornit o furtună și vremea s-a răcit“.

Militari polonezi la Babadag

La 18 septembrie 1939, la ora 6.00, un grup de circa 500 de persoane a trecut granița polono-română pe la Sniatyn (în ucraineană Sniatin – *n. tr.*) Cernăuți. Imediat după graniță, refugiații au fost supuși unui dublu control. Fiecare era întrebat dacă are arme. La toate intersecțiile erau soldați care dirijau mașinile într-o singură direcție. Peisajul era monoton. La ora 08.00, refugiații au ajuns la Storojineț, un oraș asemănător cu Sniatin, dar oricum naratorului tot mai frumos i se păruse orașul polonez de la graniță cu împrejurimile lui. După o vreme, a început să se facă o grupare a vehiculelor. Grupul 1 – vehicule militare, grupul 2 – civili pentru direcția Câmpulung, grupul 3 – civili pentru direcția Gura Humorului. Aleksander Koj a fost repartizat în grupul 3.

O femeie care locuia în casa în dreptul căreia s-a oprit la un moment dat mașina i-a invitat pe câțiva refugiați la micul dejun. Pe stradă, fete evreice au împărțit alimente dimineața și la prânz. Erau refugiați din Viena. Cu bani polonezi nu se putea cumpăra nimic. „Cu trei săptămâni în urmă, pentru un zlot se plăteau 40 de lei, dar azi nimeni nu se uită la zloți“ – își notează Koj care, căutând persoane cunoscute, a început să se uite în fiecare mașină. „Am văzut mulți [cunoscuți], mai ales din Silezia. Printre alții era acolo avocatul Bartus (Teodor Bartus judecător și avocat din

Chorzow, deputat în Seim – *n. tr.*), care m-a invitat în mașina lui. Era singur, pentru că toți cei cu care pornise la drum îl părăsiseră la graniță, hotărându-se în cele din urmă să rămână în Polonia. Către orele 16.00 coloanele s-au pus în mișcare, iar eu am plecat împreună cu Bartus. În fiecare sat prin care treceam, locuitorii ne făceau cu mâna și ne salutau.

O singură dată am fost opriți pentru control“ – relatează Aleksander Koj.

Când au ajuns la Gura Humorului, s-au prezentat la Poliție, pentru că acolo li se repartizau locuințe polonezilor. Dar fiindcă ajunseseră prea devreme, li s-a spus să mai aștepte până ajunge tot convoiul. După două ore, avocatul Bartus s-a dus din nou la Poliție. El a fost atunci abordat de un tânăr care a declarat că tatălui său nu i-a fost repartizat nimeni, deși are în locuință câteva camere libere. „Poliția ne-a dat repartiție, după care ne-am dus la gazdă“ – relatează Koj. Apoi adaugă: „Era o casă pentru vilegiaturiști. Tânărul acela s-a dus din nou la Poliție și a adus încă două mașini de refugiați. Pe proprietarul casei îl chema Lindner. El avea pe strada principală un depozit de încălțăminte, iar fiul său își terminase studiile universitare, dar nu avea de lucru. Erau evrei“.

Popasul la Gura Humorului n-a durat mult. A doua zi după sosire, refugiații au fost obligați să-și rezolve formalitățile de înscriere la Evidența populației. Iată cum descrie Koj această operație: „După micul dejun, m-am dus să caut biroul de Evidența populației. Am văzut însă undeva o firmă pe care scria «Bancă». Am intrat și am întrebat dacă schimbă bani polonezi. Mi-au schimbat 40 de zloți și mi-au dat pe ei 25 de lei. Când am intrat la biroul de Evidența populației, era deja o înghesuială nemaipomenită. Atunci am scos banii românești și i-am arătat celor de la coadă, spunându-le unde se găsește banca. Toată

Egipt, Africa de Sud, Rhodesia de Nord, Rhodesia de Sud, Mozambic, Kenya, din nou Egipt, Italia, Austria, Germania, Cehoslovacia și, în sfârșit, Polonia.

Din momentul în care și-a părăsit orașul de domiciliu, Chorzow, pe toată durata peregrină-

rilor sale, Aleksander Koj a redactat un jurnal. A transmis prin acest jurnal un mare număr de informații amănunțite referitoare la pribegia refugiaților silezieni. Aflăm pe această cale numele multora dintre camarazii lui de suferință, găsim în jurnal descrierea amănunțită a tuturor etapelor pribegiei și a localităților prin care a trecut grupul de refugiați sau unde a rămas pentru o perioadă mai lungă sau mai scurtă. În aceste descrieri recunoaștem ochiul unui bun observator, care enumeră cu scrupulozitate fie distanțele parcurse, cu orele plecării și sosirii, fie costurile întreținerii, fie starea drumurilor ori gradul de curățenie al diferitelor locuri de popas.

Bejenia silezienilor prin lume s-a desfășurat în condiții destul de bune. Cel mai mult le-au dat însă de furcă clima continentului african și pericolele pe care le reprezentau unele animale ori insectele purtătoare de boli tropicale, fără a omite, desigur, permanența nesiguranță a zilei de mâine.

Silezienii nu s-au răzlețit și n-au uitat nici ziua minerului – Barborka (celebrată pe data de 4 decembrie, de la numele Sfintei Barbara, protectoarea minerilor – n.tr.)

... iar numeroși polonezi obligați să plece într-un lung exil

nici comemorarea revoltelor din Silezia; împreună sărbătoreau Crăciunul și Paștile. Întotdeauna au fost însoțiți de preoți.

În cele ce urmează ne vom concentra asupra perioadei de început a bejeniei lui Aleksander Koj, adică a

perioadei de aproape un an pe care a petrecut-o în România. Deși Jozef Beck, ministrul Afacerilor Externe al Republicii Polone, în numele guvernului pe care îl reprezenta, prin declarația din 17 septembrie 1939, elibera statul român de obligațiile ce decurgeau din tratatul de alianță încheiat în anul 1921, Guvernul României a acordat protecție unui numeros grup de refugiați polonezi. Acest lucru a fost posibil până în momentul în care situația internațională s-a deteriorat, iar România și-a pierdut statutul de țară neutră.

Ultimele cuvinte pe care și le-a notat Aleksander Koj înainte de a-și părăsi țara, trecând frontiera în România, sunt dramatice: „La graniță era o îngrămădeală și un vacarm de nedescris, pentru că fiecare

voia să fie primul. O femeie striga: «unde-i copilul meu!» Cineva încerca s-o convingă că a trecut cu grupul precedent. Cutare îl căuta pe cutare, fiecare căuta pe câte cineva. Nu pot uita cum un ofițer răcnea de parcă toată lumea aceea nu era altceva decât o trupă de recruți, cei mai proști care i-au picat pe mână. Alți ofițeri răspundeau

Tren cu refugiați polonezi la granița României

STELELE ȘI CASA REGALĂ

*Regina Maria și astronomul francez
Nicolas Camille Flammarion
la Observatorul de la Juvisy*

MAGDA STAVINSCHI

Nu numai oamenii de rând, ci și prinții, voievozii sau regii au fost fascinați de misterul și strălucirea stelelor: de la faraoni la cei trei magi sau regi care au aflat de nașterea lui Iisus urmând Steaua prevestitoare, de la Ludovic al XIV-lea, care a fondat în 1667 Observatorul din Paris, până la Baudouin, rege al Belgiei între 1951 și 1993, astronom amator, în memoria căruia Observatorul de la Uccle a ridicat un monument chiar la intrare, de la regina Beatrix a Olandei, care a inaugurat cea de-a XXII-a sesiune a Adunării Generale a Uniunii Astronomice Internaționale, până la regele Spaniei Juan Carlos, care inaugura, în 2009, un mare telescop în Insulele Canare. Lista celor interesați de astronomie la înalte curți princiare poate continua.

Să privim doar semnele heraldice și vom vedea câte simboluri astrale se află pe ele.

Și pe meleagurile noastre voievozii sau regii au iubit aștrii, ba chiar și-au dat seama de importanța astronomiei pentru cultura unui popor. Constantin Brâncoveanu, în dorința de a-și cultiva fiii, îl trimite pe Hrisant Notara, preceptorul acestora, să se instruiască în cele mai însemnate centre culturale ale vremii. Acesta va ajunge și la

Observatorul Astronomic din Paris, abia înființat de Ludovic al XIV-lea, după care va publica tot acolo, în 1716, o carte cu capitole de astronomie: *Introductio ad geographiam et sphaeram*.

Matematicianul, fizicianul, astronomul și filosoful Giuseppe Boscovich (1711-1787) l-a însoțit pe ambasadorul Veneției la întoarcerea

acestuia de la Istanbul, traversând Moldova. La Iași este primit la Curtea domnească. Așa cum relatează în cartea sa, din păcate încă netradusă în română, *Journal d'un voyage de Constantinople en Pologne* (Paris, 1772), Boscovich a fost primit de către prințul Grigore Calimachi într-o audiență specială. Era prezent și fratele domnito-

lumea a părăsit biroul și s-a repezit la bancă. Am rămas singur la coadă și, cât ai clipi, mi-am făcut înscrierea. Și mă gândeam: cine se scoală de dimineață departe ajunge – încheie Koj.

In localitatea Câmpulung Moldovenesc, situată nu departe de Gura Humorului, Koj a întâlnit mulți cunoscuți din Silezia. La 29 septembrie seara, refugiații au pornit spre Ploiești. Călătoria propriu-zisă, așteptarea autorizăției de a intra în oraș și găsirea unei locuințe au durat până a doua zi seara. Locul de contact era Casa Polonă. Acolo s-a întâlnit Aleksander Koj, la începutul lui octombrie, cu dr. Strzoda și cu dr. Grudzik, care îl văzuseră pe drum pe fiul cel mare al lui Aleksander Koj, Pawel, care se îndrepta spre lagărul de prizonieri. Lui Koj i-a găsit o locuință Adam Lata, din Lubliniec: la familia Schwarz, de pe strada Armași nr. 13. Lata era maistru într-una dintre fabricile de acolo și avea locuință de serviciu. În fabricile din Ploiești lucrau mulți polonezi, mai ales silezieni din zona Lubliniec. Cei mai mulți dintre ei erau meseriași, angajați acolo în sectorul industrial. Această situație se explică fără îndoială prin faptul că una dintre fabricile [ploieștene] fusese construită și era proprietatea unui polonez. Acest fabricant, al cărui nume nu este menționat, la fel cum nu este menționată nici denumirea fabricii, (din investigațiile făcute la Ploiești, cu ajutorul actualului preot paroh al Bisericii Romano-Catolice, domnul Iosif Indrișcă, am aflat că era vorba despre fabrica Feroemail, falimentată după 1990. Numele

Jozef Beck,
ministrul Afacerilor Externe
al Republicii Polone

patronului din 1939 al acesteia este Stanislaw Starke, inginer – n.tr.) era de asemenea ctitor al Bisericii Romano-Catolice din Ploiești. În interiorul bisericii a fost amenajat un altar al Maicii Domnului de la Czeszochowa, unde figura și steagul polonez. În această biserică, preot paroh era tot un silezian, preotul canonic Dwucet. La început tot el s-a ocupat și de refugiați, apoi a fost înlocuit în activitatea lui de apostolat de preotul canonic Kubinski.

În Ploiești mai existau și o catedrală schismatică și o biserică evanghelică germană. Orașul avea un specific industrial. Koj menționează industria petrolieră, o filatură și o fabrică de geamuri. „Străzile din centrul orașului sunt asfaltate sau pavate cu piatră cubică”, relatează el. Străzile lăturalnice nu erau pavate. El a observat, de asemenea, existența a trei gări de cale ferată și a numeroase trasee de autobuz. Spre gara principală ducea un drum de o lățime neobișnuită, pe care Koj îl descrie astfel: „Pe mijloc era partea carosabilă, foarte largă. Pe ambele părți ale carosabilului erau copaci mari,

frumoși, verdeață și ronduri de flori și apoi, de fiecare parte a străzii, încă o parte carosabilă. Abia dincolo de aceste carosabile erau vilele cu grădini”. El descrie și străzile lăturalnice, care erau atât de întortocheate și înghesuite, încât cu greu te puteai descurca. Ceea ce l-a încântat cel mai mult a fost hala pieței din oraș, pe care a caracterizat-o ca fiind „[...] o adevărată bijuterie”.

(Va urma)

Traducere de
VASILE MOGA

Ofițeri polonezi pe străzile Cernăuțiului

lui Victor Anestin (1875-1918), ziarist, scriitor de literatură științifico-fantastică, astronom amator și popularizator al științei, care-i propune să accepte ca „Societatea astronomilor români” să-i poarte numele (revista *Orion*, 1907). După ce își arată satisfacția pentru această recunoaștere, dar și îngrijorarea pentru greaua misiune pe care fondatorii Societății și-o asumă, își reamintește de vizita în România și de primirea pe care a avut-o din partea suveranei: „Ea iubește cerul și îl poartă câteodată chiar ca găteală, într-un șirag de constelații. Și apoi, Carmen Sylva este ea însăși o stea”. În fine, semnează ca „Mare ofițer al Stelei Române”. Iată că până și pe decorația regală strălucea o „Stea”.

Patru ani mai târziu, alți doi astronomi francezi, Benjamin Baillaud (1848-1934) și Guillaume Bigourdan (1851-1932), vor primi și ei decorațiile de Mari ofițeri ai Coroanei Regale a României. Regina Maria îl va vizita pe Flammarion la Observatorul acestuia de la Juvisy. Și astronomul Nicolae Culianu (1832-1915), profesor universitar la Iași, a fost decorat cu ordinul „Steaua României” în gradul de Mare Cruce pentru anul 1911.

Dar reginele au fost interesate și de astronomia românească. În 1908 luase ființă Observatorul Astronomic și Meteorologic, care avea pe antet denu-

Flammarion cercetând astrele

mirea de „Observatorul Regal din București”. Primul său director a fost Nicolae Coculescu. Răsfoind corespondența dintre el și fiul său, Pius Servien, aflată în depozitele arhivei istorice a Bibliotecii Naționale a României, am găsit o invitație: „Din ordinul A.S.R. Principesei-Mamă, am onoarea a înștiința pe Domnul Profesor Universitar N. Coculescu, Directorul Observatorului Astronomic, că va fi primit în audiență miercuri 15 aprilie 1928 la orele 12”. Există și o ciornă a scrisorii adresate de către N. Coculescu Alteței Sale Princi-

pesa-Mamă, în Șoseaua Kiseleff, invitând-o pentru seara de 9 iunie la Observator. Doar că ciorna nu este datată. Cum nu este trecută nici ziua săptămânii, mă gândesc că era vorba despre același an 1928.

Un Poincaré la Casa Bozianu

Aceste documente m-au făcut să caut mai multe informații în fondul Casei Regale de la Arhivele Naționale. Și iată că-l găsesc pe Coculescu în primul rând în Registrul alfabetic de persoane invitabile la balurile Curții Regale din 1916, Casa Regală Ferdinand, dar și semnătura sa în cartea de onoare a reginei Maria la 27 noiembrie 1916 (împreună cu soția, doamna Lucreția N. Coculescu), în Cartea de Onoare a Palatului Regal la 26 ianuarie 1919, apoi la 23 decembrie (tot împreună cu doamna Lucreția N. Coculescu). În 1919 Coculescu primise la Observator delegația condusă de Lucien Poincaré (1862-1920), frate al viitorului președinte al Republicii Franceze Raymond Poincaré și văr al ilus-

trului matematician Henri Poincaré, el însuși rector al Universității din Paris.

Din ea făceau parte profesorii Joseph Charles-Marie Bédier (1864-1938), istoric literar, de la la Collège de France (una dintre principalele teme de cercetare care l-au preocupat a fost originea miturilor), Emmanuel de Martonne (1873-

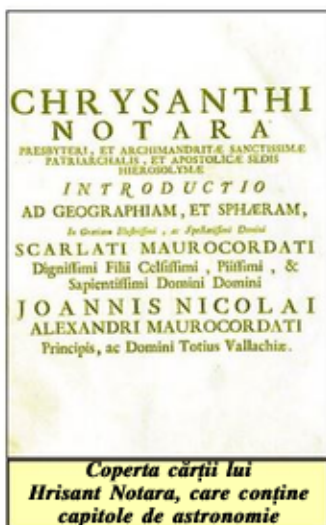
1919. Delegația franceză condusă de Lucien Poincaré în vizită în România

ruului, ambii dovedind mare interes pentru instrumentele astronomice pe care le adusese Boscovich. Astronomului i se cere să explice modul în care se folosește camera obscură comandată de domnitor în Italia. În timpul audienței, ei au vorbit despre tranziția lui Venus și multe alte probleme de astronomie sau fizică. Conversația a durat până noaptea târziu, iar domnitorul l-a invitat să revină la Iași măcar pentru cinci-șase luni. Din păcate, această invitație nu a putut fi onorată.

Suverana la Observatorul din Paris

La 14 martie 1881 Carol I fusese proclamat rege, iar Elisabeta regină. Protectoare a artelor, regina Elisabeta înțelege că astronomia nu este numai o știință, ci și o artă de a cunoaște stelele, de a te apropia de ele.

În 1882 astronomul și scriitorul francez Nicolas Camille Flammarion (1842-1925) fondase „Société Astronomique de France” (SAF). Printre primii săi membri sunt mulți români, simpli iubitori ai astrelor sau profesioniști, bărbați sau femei. Așa cum o vor prezenta Camille Flammarion și Pierre Jules César Janssen (1824-1907), fondator al Observatorului de astrofizică de la Meudon, în ședința SAF din noiembrie

1906, regina Elisabeta era membră fondatoare.

Flammarion a avut onoarea să fie primit la Curtea Regală în 1906. Deja cititorii români îi cunoșteau cărțile, așa că vizita pe care o va face în septembrie 1906 la București a fost un eveniment. El era delegatul francez la Congresul „Asociației internaționale pentru apărarea proprietății literare și artistice”. Chiar în ziua sosirii, participă la deschiderea Pavilionului francez din cadrul Expoziției Naționale din Parcul Filaret,

dedicată împlinirii a 40 de ani de domnie a lui Carol I și a 25 ani de la proclamarea Regatului României. Era organizată la numai câțiva pași de locul unde se va fonda, la 1 aprilie 1908, Observatorul Astronomic.

În seara zilei de 8 septembrie conferința la Ateneul Român despre Știința și cultura omenească. În numele colegilor români membri ai SAF, vorbea dr. C.I. Istrati, organizatorul expoziției de la Filaret, care-i prezenta opera, numindu-l „poet al științei pozitive”.

Cu prilejul șederii sale în România, vizitează Observatorul Astronomic Militar de pe dealul Piscului, Institutul Geografic al Armatei, Observatorul Meteorologic și Serviciul Central de Măsură și Greutăți, adică nucleul viitorului Observator Meteorologic și Astronomic. Membrii români ai SAF au organizat un banchet în onoarea sa în Pavilionul Regal al Expoziției. Flammarion a fost apoi primit în audiență și invitat la dejun la Castelul Peleş de regele Carol I.

În ședința SAF de la Paris din 7 noiembrie același an, 1906, descrie plin de elogii vizita în România. Vorbește despre România ca despre o colonie romană, unde limba este soră cu cea franceză, iar profesorii au studiat la Paris; inima Franței bate acolo ca la Paris. El își va aminti de regina Elisabeta în scrisoarea pe care i-o adresează

Pierre Jules César Janssen (în centrul imaginii, întors spre stânga), fondator al Observatorului de astrofizică de la Meudon, aici alături de alți oameni de știință, la Washington, în 1884

cutarea ziselor fotografii. O a treia expediție în Egipt ar avea de obiect fotografierea fenomenului cu aparate și mai perfecționate." Având promisiunea unui sprijin material, Donici întreprinde prima călătorie, pe cont propriu, în iarna 1929-1930, ca delegat al Academiei Române, căreia îi va prezenta, de altfel, raportul acestei misiuni.

La 21 iunie 1930 este primit în audiență și de regele Carol al II-lea, care promite în continuare sprijinirea misiunii de observare a luminii zodiacale în scopul științific amintit. Noul prim-ministru, Gheorghe Mironescu, aprobă achitarea primilor bani, insuficienți desigur pentru îndeplinirea în întregime a misiunii.

Documentul este însoțit de copia după adresa Ministerului Instrucțiunii din 19 martie 1930 către Eric Oteteleșanu, Directorul Institutului Meteorologic Central, și raportul acestuia cu privire la activitatea Observatorului condus de Nicolae Donici.

Se precizează că: „Potrivit hotărârii luate de Comisiunea stelelor variabile cu prilejul

Congresului Uniunii Astronomice Internaționale ținut la Leiden în vara anului 1928, de a se studia cât mai sistematic stelele variabile de tipul cefeidelor, Observatorul din Dubăsarii Vechi a luat măsurile pentru a participa la aceste cercetări internaționale". Să amintim că Nicolae Donici a fost membru fondator al acestei Uniuni, prezent la toate congresele, făcând de fiecare dată propuneri de care se ținea cont cu cel mai mare respect pentru omul de știință care le expunea.

La finele acestui raport, Oteteleșanu susține cererea lui Nicolae Donici, membru de onoare al Academiei Române, de a obține de urgență finanțarea pentru deplasarea proiectată în lunile ianuarie și februarie 1931 la Assuan. Nu știu dacă a finalizat această expediție, pentru că nu am găsit raportul pe care obișnuia să-l facă, dar, cu siguranță, a mai observat lumina zodiacală la Tamanrasset între 1946 și 1949.

În fine, în aceleași Cărți de onoare regăsim și numele lui Șt.C. Hepites și al soției sale Maria, la 3 iunie 1921 și la 3

iunie 1922, iar numele lui apare și în Registrul de persoane inevitabile citat mai sus, cu specificarea membru al Academiei Române, vicepreședinte al Societății Regale Române de Geografie, domiciliat în Bd. L. Catargiu 43. Și viceamiralul Vasile Urseanu (1848-1926), fondator al Observatorului Astronomic Popular din București, care-i poartă azi numele, apare în Cartea de onoare, la 1 ianuarie 1919. Doamna Jeanne (Ioana) Urseanu este semnată la 29 octombrie 1921 și la 20 decembrie 1929, adică după moartea soțului ei (ea va muri în 1941).

La 2 mai 1928 semnează în Cartea de onoare a Palatului Regal astronomul Constantin Pârvulescu (1890-1945), profesor universitar, membru fondator al Societății pentru cultura și literatura poporului român din Bucovina, la 8 noiembrie 1946 soția sa Flora Pârvulescu cu fiica, și ea astronom, Carina Pârvulescu.

Se dovedește încă o dată că cerul înstelat fascinează și uimește pe oricine, muritor de rând sau cap încoronat. ■

**Radio
România
București fm**

[98,3 FM]

1955), geograf și pedagog (binecunoscut pentru contribuțiile sale la trasarea granițelor României Mari, precum și la studierea riguroasă, pentru prima dată în istoria științei, a geografiei României Mari), Charles Diehl (1859-1944), istoric, specialist al istoriei Imperiului Bizantin, Gustave Fougères (1863-1927), arheolog, specialist în Grecia clasică, director al Școlii franceze de la Atena, profesor la Sorbona, și Charles Drouhet (1879-1940), istoric literar, comparatist, profesor de franceză la Universitățile din Iași și București. S-a păstrat ca un prețios document fotografia acestora pe treptele Casei Bozianu, actuala Bibliotecă a Institutului Astronomic al Academiei Române (*Magazin istoric*, nr. 3/2008). Membrii delegației vor fi primiți în ziua de 8 iunie la Palatul Regal.

Donici, în audiență la Carol al II-lea

Mult mai des figurează însă în Cărțile de onoare sau registrele de audiențe ale Palatului Regal semnătura lui Nicolae Donici (1874-1956?), membru de onoare al Academiei Române din 1922 și director al Observatorului de astronomie fizică, situat în Parcul din Dubăsarii Vechi, patronat de Fundația Culturală „Regele Mihai I”, numită la un moment dat „Voie-

Nicolae Coculescu,
primul director al Observatorului

vodul Mihai” (la 30 iunie 1930 este depus în Parlament un proiect legislativ ca Fundația Culturală „Regele Mihai” să devină Fundația „Voievodul Mihai”).

Iată și datele la care este consemnată prezența lui la Palatul Regal: la 6 decembrie 1924, 1 ianuarie 1925 (împreună cu soția, Maria Donici), la 29 mai 1928, 5 ianuarie, 10 martie și 20 iunie 1930 (Maria Donici apare la 24 iunie!), 2 iulie 1932, 31 mai 1933. Cel puțin acestea sunt cu certitudine semnăturile lui, pentru că mai apare N. Donici și la alte date, dar fără să-i fie adăugat titlul de membru onorar al Academiei. Cum Donici a fost numele unei familii nume-

roase de boieri moldoveni, poate că și alții au avut ușa deschisă la Palatul Regal.

Un document important este cel din 5 iunie 1931, în care Donici se adresează Majestății Sale, regele Carol al II-lea, cu rugămintea de a urgenta plata sumelor promise pentru efectuarea unei expediții științifice în Egipt. Scopul era extrem de modern pentru acea epocă. Era vorba despre interpretarea constituției Universului pe baza teoriei relativității a lui Einstein.

Explicația pe care o dă în Memoriu este simplă: „De notat este că globul solar e înconjurat de o nebuloasă, care n-a fost încă studiată aproape deloc și care totuși s-ar putea să fi exercitat o oarecare influență asupra rezultatelor obținute până acum. Această nebuloasă, aproape invizibilă în latitudinile noastre, se poate vedea la tropice, în special în Egipt, cu o claritate izbitoare, constituind acolo fenomenul bine cunoscut sub numele de lumină zodiacală.”

Or, așa cum a prezentat și prim-ministrului Iuliu Maniu, în timpul unei audiențe acordate la 9 februarie 1929, Observatorul pe care-l conducea dispunea de aparatura necesară pentru a efectua

acest studiu propus a se desfășura în trei etape: „Întâia oară s-ar întreprinde o călătorie fără aparate, în vederea obținerii unor fotografii cât mai bune ale fenomenului menționat. După un an s-ar face o expediție cu aparatele, pentru exe-

La Dubăsarii Vechi, la 14 mai 1939,
în mijlocul grupului (marcat cu x) Nicolae Donici

cu atâta căldură de autorul scrisorii, s-a aflat alături de mai tânărul și împătimitul său prieten Cristian Popișteanu și colegii acestuia, împărtaşindu-le din fabuloasa sa experiență. Am fost martor al câtorva sedințe ale secretariatului de redacție desfășurate în prezența „Profesorului”. Și mai există

... și alături de Mircea Grigorescu (în stânga)

o coincidență: întâmplarea pe care o relatează Horia Roman s-a petrecut într-o clădire de pe strada Victor Eftimiu (fostă Aleea Dr. Marcovici), situată vizavi de sediul actual al redacției revistei Magazin istoric.

Motive suficiente pentru a reproduce mai jos textul integral al scrisorii.

Roma, 14.I. 1975

Iubite Emil Serghie,

Când ne-am văzut, ultima oară, la București, aveam 32 de ani. La 9 decembrie am împlinit 64. Sunt deci peste trei decenii de când nu ne mai vedem. Îți mulțumesc că ai reușit să imprimi scrisorii matală tonul celei mai firești reluări de contact, ca și când ne-am fi despărțit ieri. Dar aici, în acest simplu cuvânt, încep dubiile și farmecul poeziei lui Arghezi: „Știi voi ce vorbă este vorba ieri?” S-a prăbușit de-atunci o lume și un stil de viață pe care, eu cel puțin, nu le-am mai găsit nicăieri.

Îți mulțumesc pentru generoasele aprecieri ce faci cu privire la causeria mea *Cenușa visărilor noastre*. Am tipărit-o, întâi, în 99 de exemplare. Apoi, „la cererea generală”, am făcut o a doua ediție, care s-a epuizat, aproape. Eu ți-ași putea trimite un exemplar, prin poștă, dar mi-e

teamă să nu-ți complice viața. Îți mulțumesc, de asemeni, și pentru cuvintele calde cu care învăluiești amintirea tatălui meu [Ioan N. Roman (1866-1931), doctor în Drept, primar al Constanței (1910), membru în Consiliul general al județului Constanța, poet, publicist, mare animator al vieții culturale dobrogene – *M.Șt.*]. Victor Iamandi avea dreptate. Tata aparținea unei generații care avea humor și generozitate – flori rare în motori-

zarea ridicolă și în cruzimea morală cu care mergem spre anul 2000, care va fi un an insipid și cretin, cum au fost precedentii și cum vor fi și următorii.

În ce privește evocările de la masa rotundă, despre cari mă informase, mai demult, prietenul Vlaicu Bârna, există o intervenție interesantă a lui Macovescu referitoare la relațiile lui Pătrășcanu cu Mircea Grigorescu și cu mine, la *Adevărul*.

O voi completa și îți voi povesti, pe scurt, un episod inedit, căruia îi poți adăuga alte amănunte vorbind cu Mircea Grigorescu omul căruia „stânga” din România, pe planul presei, îi datorează atâtă! (El a creat revista *Stânga*, el a reeditat ultima versiune a *Cuvântului liber*. El i-a lansat pe Sahia, pe Nicolae Cristea, pe Miron Radu Paraschivescu, pe Eugen Ionescu și pe atâția alții).

Iată acum întâmplarea de care vorbeam mai sus:

După greva de la „Grivița” (*Magazin istoric*, nr. 2/1973),

Emil Serghie

Documente și sentimente

„OMUL CĂRUIA PRESA DE STÂNGA ÎI DATOREAZĂ ATÂTA!“

MARIAN ȘTEFAN

Cu aproape două decenii în urmă, domnul Radu Vergatti ne-a oferit spre publicare o amplă scrisoare a lui Horia Roman către familia sa. Scrisoarea, precedată de o scurtă notă biografică a autorului ei, a fost publicată în Magazin istoric, nr. 11/1996, readucând în actualitate numele unei personalități proeminente a exilului românesc de după Al Doilea Război Mondial.

Autorul scrisorii relatează pe larg împrejurările create în septembrie 1943, prin ieșirea Italiei din alianța cu Germania, când refuzase să se retragă la Veneția, împreună cu legația română atașată pe lângă „republica lui Mussolini“. În iunie 1944, când trupele aliate au ocupat Roma, „corpul diplomatic al țărilor din Axă urma să intre în Cetatea Vaticanului. Dar Vaticanul a permis, pentru fiecare misiune străină, intrarea numai a două persoane: ministrul și primul consilier. Restul personalului urma să se întoarcă în țările respective“.

Hotărât să revină în patrie, imediat după 23 august 1944, s-a adresat oficial Legației române de la Vatican, declarându-și adeziunea față de noul regim de la București și cerând repatrierea. Un demers asemănător a inițiat și pe lângă Comisia aliată de control de la Roma, dar,

până la data de 1 ianuarie 1946, când redactase scrisoarea către familie, încercările repetate de a reveni acasă rămăseseră fără rezultat.

Din păcate, nu pot preciza cine și când mi-a pus la dispoziție o copie xerox după coperta interioară a lucrării memorialistice Cenușa visărilor noastre, editate la Roma, în 1969, de Horia Roman, cât și a unei scrisori trimise de același Horia Roman lui Emil Serghie. Prieten apropiat al exilatului, botoșăneanul Emil Serghie (1897-1977) și-a făcut studiile liceale și universitare la Iași, fiind licențiat în Litere și Filosofie, dar și în Drept. A desfășurat o intensă activitate publicistică, a fost director al Teatrului Național din Iași (1933-1937), iar după

stabilirea în București, pentru scurtă vreme (1944), a ajuns director general al Teatrelor. Adversar al curentelor totalitare, extreme, în anii războiului fusese internat în Lagărul de la Târgu Jiu. În timpul regimului comunist a publicat numeroase traduceri din literatura universală.

În ciuda eforturilor, n-am putut afla dacă acest interesant document epistolar a fost sau nu publicat cândva. El face însă parte și din cronica sentimentală a revistei Magazin istoric. Prin anii '69-'72 ai secolului abia încheiat, ziaristul Mircea Grigorescu, evocat

Horia Roman
pe o stradă din capitala Italiei...

Addenda et corrigenda

DE LA S.S.I. LA C.I.E.

**SERGHEI
NICOLAU**

General de divizie

DATA NAȘTERII:
22.09.1905

LOCUL NAȘTERII:
U.R.S.S.

PROFESIA:
OFITER

**NICOLAE
DOICARU**

General de corp de armată

DATA NAȘTERII:
22.04.1922;

LOCUL NAȘTERII:
comuna Dălhăuți,
județul Galați

PROFESIA:
ECONOMIST

Fișele lui Nicolau și Doicaru, dintr-un volum de circulație internă editat de D.I.E.

FLORIAN BANU

Evoluțiile politice de după 23 august 1944 au împins instituțiile statului român într-o epocă a incertitudinii, epurările politice și reorganizările de tot felul bulversând întreg edificiul statal. În ciuda schimbării alianțelor și a modificării radicale a paradigmei politice în care evolua, S.S.I.-ul a supraviețuit câțiva ani reasezării pe temelii noi a instituțiilor statului. Astfel, dacă Direcția Generală a Siguranței Statului, Jandarmeria și Poliția sunt aruncate la „coșul de gunoi” al istoriei încă din 1948-1949, S.S.I.-ul va continua să funcționeze încă trei ani, până în martie 1951, fiind singura instituție cu atribuții informative a vechiului regim care a reușit această performanță. Moștenirea sa instituțională a fost preluată de ceea ce îndeobște este cunoscut sub numele de Direcția de Informații Externe a Securității sau, pe scurt, D.I.E.

Încă de la instaurare, regimul comunist a dezvoltat un adevărat cult al secretului de stat, acesta manifestându-se din plin în domeniul informativ-represiv. Caracterul secret al activității serviciilor de informații este o trăsătură distinctivă a acestora, indiferent de regimul politic în care acționează, dar în cazul regimurilor comuniste aura de mister era dublată de una a terorii, menită să țină la distanță orice persoană interesată de organizarea și funcționarea lor. Această lipsă de transparență și de control democratic s-a răsfrânt, mult timp după dispariția regimului comunist, și asupra cercetării istoriei serviciilor de informații din România. Ca urmare, o serie întreagă de erori, lacune, legende s-au perpetuat și multiplicat în lucrările mai mult sau mai puțin științifice care investighează acest subiect.

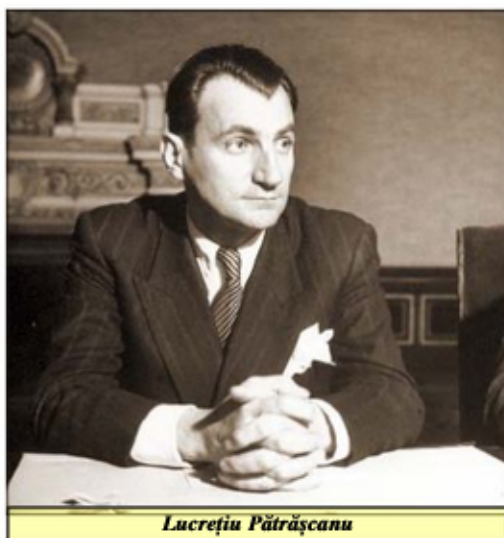
Ne-am propus să trecem în revistă câteva aspecte referitoare la enigmatică succesoare a Serviciului Special de Informații, Direcția de Informații Externe.

prin 1934, poliția judiciară a Capitalei îl căuta pe Pătrășcanu cu toate forțele impresionante ce avea la dispoziția ei și vizitase toate posibilele lui domiciliu. Asupra lui plana acuzația de a fi fost autorul moral al grevei conduse de Gheorghiu-Dej.

Mi-a telefonat, cu multă prudență, la ziar și ne-am întâlnit pe o alee, în Cișmigiu.

I-am propus o soluție: să închiriez, pe numele meu, o cameră la hotelul „Carmen” de pe Alea Dr. Marcovici. Hotelul „Carmen”, ridicat pe ruinele unui fost bordel, tot bordel rămăsese. De lux. Avea însă o calitate strategică: o intrare publică, normală, cu portar și ascensor, și o ieșire secretă, perfect camuflată, în Cișmigiu.

Am închiriat deci camera pe numele meu și am plătit chiria, pe zece zile, anticipat. Eu m-am instalat cu o mică valiză în cameră. Coca [Lucrețiu – M.Șt.] Pătrășcanu mă aștepta la ieșirea misterioasă, din Cișmigiu. A intrat pe acolo și a ocupat camera mea. Femeii care făcea curățenia i-am dat un bun bacșiș, rugând-o să nu mă deranjeze, că am mult de scris și de lucrat în liniște. Patul l-aș fi făcut eu: era mulțumită și de bacșiș și de

Lucrețiu Pătrășcanu

munca de care o scutisem. Seara intram pe ușa centrală, luam cheia de la portar și mă duceam în cameră purtând mâncarea „rece” de la „Modern”, pe care mi-o pregătea rubicondul Virgil. Apoi ieșeam pe ușa misterioasă, din Cișmigiu. Dimineața intram pe aceeași ușa misterioasă și ieșeam pe poarta centrală, lăsând cheia portarului, ca orice client normal.

Trucul era așa de simplu, confuzia în hotel așa de mare, că, în harababura aceea cu neveste care-și înșelau bărbații și bărbați care-și înșe-

lau nevestele, se introduseseră clandestin și un înger tânăr, blond, idealist care înșela... poliția și nu deranja pe nimeni.

Pătrășcanu scria zi și noapte, nu mai știu ce, probabil textele cărților ce-au apărut mai târziu sau, poate, articole și directive din *Scânteia* clandestină.

Domiciliul lui Coca Pătrășcanu îl știam în trei: eu,

Mircea Grigorescu și Ștefan Foriș, care nu prea avea încredere în genul meu conspirativ. Cine se amuza teribil de farsa asta era Mircea Grigorescu, care mi-a și reamintit-o, în 1968, la Roma.

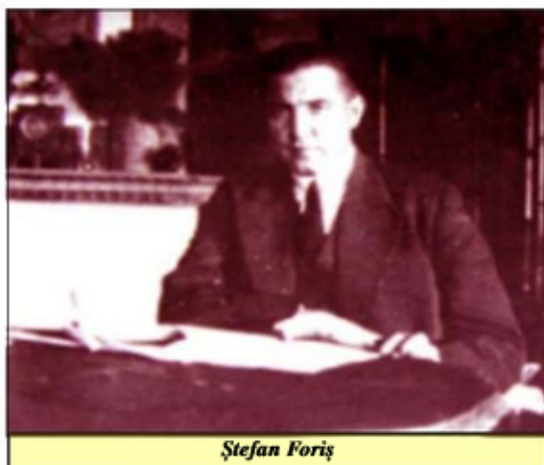
Nu mai știu ce motoare s-au pus în mișcare – Ralea, Iamandi –, fapt e că peste o săptămână Foriș mi-a comunicat că *pericolul a trecut* și Coca se poate întoarce liniștit acasă. Fusese condamnat la opt ani închisoare, dar făcuse apel și era în libertate provizorie.

M-am cam întins, dragă

Emil Serghie, cu snoave din trecut și cu istorii care nu servesc la nimic, cum la nimic nu servește istoria.

Sărutări lui Țuțubey Solacolu, lui Mircea Grigorescu, lui Vlaicu Bârna; iar Olutului, o caldă salutare. Al matală, cu melancolii,

Horia Roman

Ștefan Foriș

Înființarea unui Departament de Informații Externe este amintită și de Dennis Deletant, în 1998, dar acesta plasează evenimentul în aprilie 1972, luând, probabil, în calcul „Decretul pentru înființarea, organizarea și funcționarea Ministerului de Interne” din 19 aprilie 1972. De asemenea, înființarea acestui departament este menționată și de fostul președinte al Consiliului Securității Statului, Ion Stănescu, care, într-o lucrare memorialistică publicată în 2009, susține că Direcția Generală de Informații Externe a fost transformată în aprilie 1968 în Departamentul de Informații Externe. Evident, este vorba de o festă a memoriei, firească la cei 80 de ani pe care îi avea autorul la acea dată.

Inainte de a ne referi la evoluția structurii de informații externe a României, trebuie să precizăm că în 1963 nu exista un Departament al Securității (D.S.), desființarea Consiliului Securității Statului (C.S.S.) a avut loc în aprilie 1972 (deci, nu putea funcționa

și în perioada 1972-1978), iar în anul 1978 nu exista M.A.I., denumirea corectă fiind Ministerul de Interne (M.I.), denumire adoptată încă din 1972.

Consultarea documentelor păstrate în arhivele Securității ne-a permis să reconstituim într-o bună măsură evoluția organizatorică a spionajului românesc. După reorganizarea suferită de S.S.I. în 1947 și venirea în fruntea acestei instituții a lui Serghei Nicolau, culegerea de informații de peste hotare a revenit Direcției I din S.S.I., condusă de Mircea Tigoiu (nume real Weisman Moise), în vreme ce contra-spionajul cădea în sarcina Direcției a II-a, în frunte cu Petre Goncariuc (nume conspirativ „Petrescu Petre”). Înființarea Direcției Generale a Securității Poporului în 30 august 1948 nu a influențat în niciun fel formula organizatorică a muncii de informații externe, între cele două entități informativ-represive existând relații de colaborare, dar și rivalități și orgolii, în special în domeniile în care atribuțiile lor se intersectau

(mai ales în problemele de contra-spionaj).

Astfel, în perioada august 1948-aprilie 1951, spionajul a continuat să fie apanajul Serviciului Special de Informații (S.S.I.). Odată cu desființarea S.S.I.-ului, prin Decretul nr. 264 din 2 aprilie 1951, activitățile de culegere de informații din străinătate cad în sarcina nou-înființatei Direcții A Informații Externe din cadrul Direcției Generale a Securității Statului (D.G.S.S.). Direcția A s-a păstrat ca atare și pe parcursul scurtului experiment organizatoric desfășurat în perioada septembrie 1952-septembrie 1953, când a funcționat Ministerul Securității Statului (M.S.S.).

În urma deciziei luate în Biroul Politic al C.C. al P.M.R., la 7 septembrie 1953 M.S.S. a fuzionat cu Ministerul Afacerilor Interne (M.A.I.), iar Direcția A a fost redenumită Direcția I Informații Externe (D.I.E.). Sub acest acronim a funcționat spionajul românesc până în vara anului 1963, când, în urma adoptării Decretului Consiliului de Stat al R.P.R. nr. 141 din 6 aprilie 1963 (publicat în *Buletinul Oficial*, nr. 9 din 30 mai 1963), unitatea devine Direcția Generală de Informații (D.G.I.), cu indicativul U.M. 0123/I. Statutul de direcție generală a permis refacerea organigramei, astfel că vechile servicii au fost grupate în trei direcții, cu profil de acțiune bine delimitat.

Această formulă nu a fost alterată de reorganizările prin

Nicolae Doicaru, în centrul imaginii, având în dreapta pe Andruța Ceașescu și în stânga pe Mihai Păcpa

Pricipala structură informativă a regimului comunist, Direcția Generală a Securității Poporului (D.G.S.P.), a fost înființată prin Decretul nr. 221 din 30 august 1948 și a acționat pentru identificarea și lichidarea tuturor persoanelor considerate periculoase pentru regim, neezitând să identifice astfel de dușmani și dincolo de granițele țării.

Cu toate că în decretul de înființare era prevăzută activitatea împotriva „dușmanilor din exterior”, în D.G.S.P. nu a existat, în prima formă de organizare, o direcție aparte care să se ocupe de problemele informative externe. Activitatea de contraspionaj și cea de informații externe au continuat să fie desfășurate de către Serviciul Special de Informații (S.S.I.), aflat în subordinea directă a Președinției Consiliului de Miniștri.

Prin Decretul nr. 50 din 30 martie 1951, D.G.S.P. a devenit Direcția Generală a Securității Statului (D.G.S.S.) și în structura sa organizatorică a fost prevăzută Direcția A Informații Externe. Aceasta prelua, de fapt, Direcția A din cadrul S.S.I., măsură oficializată prin Decretul nr. 264 din 2 aprilie 1951, care prevedea trecerea Serviciului Special de Informații în cadrul Direcției Generale a Securității Statului din cadrul M.A.I.

Cititorii interesați de evoluția acestei structuri informative se lovesc, în momentul când parcurg bibliografia problemei, de o serie de contradicții și neclarități. O parte

Alexandru Drăghici
a condus mulți ani Securitatea

a acestora am limpezit-o acum doi ani (*Magazin istoric*, nr. 5/2012).

Consultând *Cronologia structurilor de informații externe din România*, disponibilă în mai 2013 pe pagina web a Serviciului de Informații Externe (<http://www.sie.ro/index.html>), am constatat că și aici acuratețea informațiilor lasă de dorit. Astfel, după menționarea înființării Direcției A Informații Externe la 30 martie 1951, se precizează că în intervalul 1954-1963 activitatea de informații externe a fost desfășurată de „Direcția I, subordonată Ministerului Afacerilor Interne (M.A.I.)”. Ulterior, structura ar fi cunoscut următoarea evoluție: „1963: s-a înființat Direcția Generală de Informații Externe (D.G.I.E.), tot în componența M.A.I.; 1968-1972: D.G.I.E. a fost subordonată Consiliului de Securitate al Statului (C.S.S.), separat de M.A.I.; 1972-1978: Departamentul de Informații Externe a funcționat în cadrul

C.S.S. din Ministerul de Interne; 1978-1989: Centrul de Informații Externe (C.I.E.), subordonat Departamentului Securității Statului (D.S.S.)”.

Int-o enciclopedie a regimului comunist, publicată în 2011, Ion Constantin, istoric și fost ofițer de informații, aduce o serie de precizări utile, arătând că în Decretul nr. 130/9 aprilie 1972 (sic!), prin care Securitatea era reintegrată în Ministerul de Interne, era prevăzut un „Departament de Informații Externe”. Pe de altă parte, autorul citat arată că „la 23 iunie 1973 a fost semnat Decretul nr. 363 privind organizarea și funcționarea D.I.E.”. Folosirea acronimului utilizat în enciclopedia amintită pentru desemnarea Direcției de Informații Externe, precum și inserarea unor sintagme de tipul „D.I.E. era percepută [subl. F.B.] ca o comunitate distinctă”, cu referire la intervalul 1973-1978, nu permit cititorului înțelegerea faptului că în acest interval a funcționat un „Departament de Informații Externe”. Ca element de noutate, în raport cu autorii citați anterior, Ion Constantin precizează că „în 1978, D.I.E. a revenit pentru o scurtă perioadă (martie-septembrie) la denumirea de Direcție Generală de Informații Externe (D.G.I.E.)”, iar „în octombrie 1978, instituția a căpătat denumirea de Centrul de Informații Externe (C.I.E.) în cadrul D.S.S. din M.A.I.”.

nr. 29, din 8 aprilie 1978), privind organizarea și funcționarea Ministerului de Interne. Potrivit art. 4, „din Ministerul de Interne fac parte: securitatea, miliția, trupele de securitate și de pompieri, arhivele statului, penitenciarele și școlile speciale de muncă și reeducare pentru minori. Ministerul de Interne are în structura organizatorică Departamentul Securității Statului, Inspectoratul General al Miliției, direcții generale, comandamente de armă, direcții și unități asimilate acestora, servicii, inspectorate județene și al municipiului București”.

Urmărindu-se un control mai strict al partidului asupra organelor de securitate, s-a decis o mai puternică centralizare a Securității, și, pe cale de consecință, activitatea de informații externe a fost integrată în structura noului Departament al Securității Statului, sub forma Direcției Generale de Informații Externe. De altfel, dorința lui Nicolae Ceaușescu de a-și asigura un control cât mai deplin asupra spionajului românesc devenise evidentă încă din 7 martie 1978, când Nicolae Doicaru, care conducea această activitate din 18 decembrie 1959, a fost demis și numit ministru al Turismului.

In locul lui Doicaru, a fost numit în iunie 1978 Alexandru Dănescu, adjunct

Ion Stănescu

al ministrului de Interne, care se ilustrase îndeosebi prin activitatea sa pe tărâmul problemelor administrativ-logistice, încă un semn că Ceaușescu își pierduse încrederea în „vechea gardă”. Dezertarea lui I.M. Pacepa a provocat atât demiterea lui Alexandru Dănescu, cât și ultima reorganizare a activității de informații externe, în octombrie 1978, prin înființarea Centrului de Informații Externe (C.I.E.). Noua structură a fost pusă sub comanda lui Romus Dima, un fost ofițer de securitate care se convertise în activist de partid. Din nou, prin alegerea făcută, intenția de instituire a unui control de partid cât mai ferm era mai mult decât evidentă. Ultimii doi șefi ai Centrului de Informații Externe, Nicolae Pleșiță și Aristotel Stamatou, au fost, de asemenea, persoane devotate partidului și comandantului suprem, personal.

Așadar, folosirea acronimului D.I.E. pentru a face referire la activitățile de culegere de informații desfășurate de România în străinătate pentru întreaga pe-

rioadă 1948-1989 este greșită. Pentru intervalul august 1948-aprilie 1951, referirile se fac la S.S.I. Din aprilie 1951 până în septembrie 1953 putem vorbi de Direcția A Informații Externe, pentru ca apoi, până în aprilie 1963, activitatea de spionaj să re-

vină Direcției I Informații Externe (D.I.E.). În intervalul aprilie 1963-iulie 1967 denumirea corectă este Direcția Generală de Informații (D.G.I.; U.M. 0123/I), iar pentru perioada iulie 1967-iunie 1973 unitatea a devenit Direcția Generală de Informații Externe (U.M. 0755).

Departamentul de Informații Externe (U.M. 0920) a funcționat în intervalul iunie 1973-aprilie 1978, etapă care, în opinia noastră, poate fi considerată apogeul structurilor de securitate cu atribuții externe, precum și perioada de glorie a binomului Doicaru – Pacepa.

După un scurt intermezzo aprilie-octombrie 1978, când s-a revenit la forma de organizare a direcției generale, formula instituțională adoptată până în decembrie 1989 a fost cea a Centrului de Informații Externe (C.I.E.; U.M. 0544).

Sintetic, parcursul instituțional dintre anii 1948-1989 poate fi concentrat în formula S.S.I. Direcția A D.I.E. D.G.I. D.G.I.E. D.I.E. D.G.I.E. C.I.E. ■

care a trecut Securitatea în anii 1967-1968, respectiv înființarea Departamentului Securității Statului, ca departament independent în cadrul M.A.I. (21 iulie 1967), și apoi transformarea acestuia în Consiliul Securității Statului (C.S.S.), organ central al administrației de stat (3 aprilie 1968), independent de Ministerul Afacerilor Interne. Denumirea direcției este păstrată până în iulie 1967, când, prin planificata transformare și a altor direcții ale Securității în direcții generale, se adoptă denumirea Direcția Generală de Informații Externe (D.G.I.E.), indicativ militar U.M. 0755. Ca urmare, aparatul Consiliului Securității Statului includea de acum, pe lângă D.G.I.E., și Direcția Generală de Informații Interne, Direcția Generală de Contraspionaj, Direcția Generală tehnico-operativă și de înzestrare.

Strutura D.G.I.E. continua să cuprindă trei direcții: Direcția a V-a, care se ocupa de obținerea informațiilor tehnico-științifice (cunoscută și ca Direcția TS Tehnico-științifică), Direcția a VI-a, care avea ca obiectiv crearea de rezidențe ilegale în exterior (amintită în memorialistica foștilor ofițeri ca Direcția Ilegali sau U – „umbre” sau „fantome”, după porecla acordată ofițerilor ilegali), și Direcția a VII-a, care se ocupa cu „munca de pătrundere în serviciile de spionaj și contraspionaj străine, apărarea contrainformativă a reprezentanțelor statului nostru și cu lupta împotriva emigrației române reacționare” (amintită

frecvent drept „Direcția Emigrație”). Alături de aceste trei direcții mai existau și servicii independente.

Schimbări semnificative vor interveni abia în urma fuzionării Consiliului Securității Statului cu M.A.I. și înființării Ministerului de Interne (Decretul nr. 130 din 19 aprilie 1972), reorganizare de amploare survenită după ce Nicolae Ceaușescu devenise conștient de coagularea unor nuclee pro-sovietice, în măsură să-i pericliteze poziția.

Art. 18, alin. 2 din Decretul nr. 130/1972, privind înființarea, organizarea și funcționarea Ministerului de Interne, preciza următoarele: „Ministerul de Interne are în structura organizatorică a aparatului său central un departament, un inspectorat general, comandamente de armă, direcții generale, direcții și servicii independente”. Respectivul departament era, de fapt, fosta Direcție Generală de Informații Externe (D.G.I.E.), numai că între adoptarea Decretului nr. 130/1972 și elaborarea unui act normativ care să reglementeze organizarea și funcționarea

Departamentului de Informații Externe (abreviat tot D.I.E., sporind astfel confuzia ceretătorilor perioadei) a trecut mai bine de un an.

Abia în ziua de 23 iunie 1973 Nicolae Ceaușescu a semnat Decretul Consiliului de Stat al R.S.R. nr. 363, „privind organizarea și funcționarea Departamentului de Informații Externe”. Dat fiind caracterul său strict secret de importanță deosebită, decretul nu a fost publicat în *Buletinul Oficial*, la momentul semnării sale, fiind difuzat doar structurii de specialitate din cadrul Ministerului de Interne. Așadar, înființarea oficială a Departamentului de Informații Externe (U.M. 0920) a avut loc abia în 23 iunie 1973, chiar dacă pregătirile pentru transformarea direcției generale în departament debutaseră, așa cum atestă foștii ofițeri de informații, încă din aprilie 1972.

Departamentul de Informații Externe își încetează existența ca urmare a adoptării Decretului Consiliului de Stat nr. 121 din 3 aprilie 1978 (publicat în *Buletinul Oficial*,

Dosarele fostei Securități, în arhiva C.N.S.A.S.

din Siena îi sfătuiește pe părinți să angajeze un pedagog care nu își fundamentează metoda de educație pe bătaie.

Un devotat tată-cloșcă

Se credea că trăsăturile fizice și de caracter se transmiteau copilului prin laptele matern. Predicatorul franciscan Bernardin din Siena (1380-1444) scrie că sugarul ia „cutumele” celei care îl alăptează, respectiv ale doicii. „Dacă cea care îl hrănește are moravuri proaste sau un temperament rău, el va suferi odată cu laptele acest sânge viciat și când va reveni acasă o să spui: «Nu știu de ce este așa, nu seamănă cu niciunul dintre noi»”. De aceea doica trebuie aleasă cu foarte mare grijă. Cu atât mai mult cu cât în Evul Mediu copilul era alăptat până la doi, trei ani. Cele mai multe tratate de puericultură ale vremii susțin că ideal ar fi ca ea să aibă între 28 și 30 de ani, să aibă o respirație plăcută, să nu fie proastă, tristă sau irascibilă, să nu fie însărcinată, să aibă sânii nici prea mici nici prea mari, ca să nu-i deformeze năsul copilului. Spre 1256 Aldebrandin din Siena dădea un sfat: „doica să semene cât mai mult posibil cu mama”.

„Purtatul culorii roșii sporește curajul bărbatului”, scria în veacul al XIII-lea teologul catalan Raymond Lulle. De aceea scutecele nou-născu-

tului nobil se legau cu benzițe roșii, culoarea sângelui, pentru a-i transmite forța de a rezista bolilor și morții. Această culoare a puterii ținea la distanță epidemiile, accidentele, demonii. Oamenii Evului Mediu credeau că diavolul putea să le ia micuțul fără știrea lor și să-l schimbe cu un mic monstru, creatură diabolică, ascunsă sub aspectul unui sugar rău, scandalagiu, slut și ucigaș de doici!

Într-o societate dominată de Biserică, cum era cea medievală, Sfânta familie și Copilul Iisus reprezintă un ideal de iubire, de bună educație și de puericultură. În tratatul său *Când Iisus avea 12 ani*, călugărul cistercian Aelred din Rievaulx, un scriitor englez sanctificat (1110-1167), îl prezintă

pe Iisus ca pe un copil răsfățat de o mamă extrem de devotată. Iar în veacul următor Raymond Lulle, autorul lucrării *Doctrina copilului*, ne invită să vedem în fiecare mamă o Sfântă Fecioară cu pruncul. Copilul Iisus, în picturi, cel puțin, are trăsături de bebeluș buclălat. Și dacă mamele se identifică, în sinea lor, cu Maria, ideal de tandrețe și devoțiune, tații sunt un fel de Iosif, un adevărat „tată-cloșcă”.

Coborând de la teologie și filosofie la faptele reale, să nu uităm că un copil din trei nu atinge, în Evul Mediu, vârsta de cinci ani și numai unul din doi își aniversa 20 de ani. Epidemiile, marea ciumă, malnutriția, accidentele domestice făceau ravagii. Procentul de mortalitate infantilă în nordul Franței, de pildă, era extrem de ridicat: 45 la mie. Însăși speranța de viață se oprea la 30 de ani cel mult, iar longevitatea medie la 45 de ani la bărbați și numai la 30-40 de ani la femei, din pricina nașterilor.

Părinții aveau obligații clare față de progeniturile lor. Pri-

Miniaturi medievale înfățișând copii în diferite ipostaze: La masă cu părinții...

... o „bastonadă”...

Copil în Evul Mediu să fi fost...

CU NUIAUA SAU CU VORBA BUNĂ?

Un școlar primește o pedeapsă...

Dacă anticii aveau tendința de a socoti copilul un animal lipsit de rațiune, părinții dispunând de viața și moartea lui, Evul Mediu se dovedește inovativ. Din veacul al XII-lea, când apar noțiunile de dragoste părintească și sentiment al copilăriei, copilul este considerat o ființă aparte. Este „o plantă plâpândă, ce trebuie udată și apărată de ierburile rele”, afirmă Jean de Gerson, un scriitor și

... și statuia lui Jean de Gerson din Lyon

pedagog francez din secolul al XIV-lea. Copilului i se recunoaște un statut specific, nevoi și drepturi proprii. Celor trei vârste moștenite de la antici, copilăria, maturitatea, bătrânețea, le succede, în perioada medievală, un traseu mai sofisticat și mai sincopat, cu etape ale creșterii copilului până a deveni om mare.

Pentru medicul și învățatul german Albert cel Mare, din veacul al XIII-lea, copilul până la 4 ani se află sub dependența Lunii, astrul nebunilor și al lunaticilor; este vârsta tuturor pericolelor. Între 4 și 14 ani este dependent de Mercur și străbate vârsta uceniciei. Între 14 și 21, la vârsta pubertății, se află sub dependența lui Venus, planeta carnală, senzuală, iar de atunci încolo se supune Soarelui; este vârsta vieții militare.

FLORENTINA DOLGHIN

Evul Mediu distinge „copilăria mică” (și ea divizată în două faze: *infantia*, de la latinescul *infans*, „care nu vorbește”; și vremea „dinților de lapte”, sau *dentum plantatura*, care, conform credințelor medievale, era a cuvântului), „copilăria” (*pueritia*), până la 7 ani, „a doua copilărie”, până la 14 ani, și, în sfârșit, „tineretea”, până la 28.

Noul decupaj al vieții umane va genera și modalitățile de educație. „Până la 7 ani copilul nu se gândește

decât la joc și la zbenguială”, explică unul dintre primii enciclopediști, englezul Barthélemy l'Anglais, în veacul al XIII-lea. Iar preceptorul Gilles din Roma, teolog și filosof (1247-1316), atrage atenția că „între șapte și 13 ani copiii nu trebuie puși să facă lucruri importante, grele, nici măcar călărie, pentru a nu le fi stânjenită creșterea”.

Lovitura de nuiua cam ieșea, se pare, din ecuație. Încă din veacul al XII-lea tot mai mulți pedagogi preconizau blân-

dețea și răbdarea în procesul de educare a celor mici. Același Barthélemy l'Anglais ne spune, de pildă, că este inutil să lovim un copil aflat sub vârsta rațiunii, adică șapte ani, pentru că micuțul nu este în stare să înțeleagă pentru ce este pedepsit, deci nu poți avea niciun profit de pe urma măsurii punitive. Vorba copilului mic era „nebună, necugetată, necumpătată”. Abia de la șapte ani el putea rosti cuvinte cu judecată. La rândul său, medicul italian Aldebrandin

Oamenii Evului Mediu se temeau de copiii de 12 ani ca de ciumă. Era vârsta impură. Predica francezului Julien din Vezelay (1085-1165) suna cam așa: „Am văzut un băiețel dulce și fragil și am fost copleșit de admirație la vederea corpului lui atât de frumos; dar asta a durat puțin: curând a devenit mare, curând a devenit urât; smocuri dese de păr au început să-i atârne de pe fruntea-i încăpățănată, încât nu-i mai vedeai ochii. Oh, dacă ar putea să-i secere moartea pe oamenii ăștia înainte de anii pubertății.“ Prin glasul predicatorilor ei Biserica îi pune în gardă pe părinți cu privire la necazurile vârstei pubere. Și la fetele trebuia multă grijă, pentru ca ele să nu alunece spre destrăbălare. Băieții, frustrați de căsătoriile lor târzii, puteau viola, practica incestul, sodomia.

Primul bărbierit și agresivitatea

Iată sfatul unui cleric către elevul său: „Nu fi repezit la vorbă și indolent la lucru. Înainte să vorbești, învață. Nu răspunde înainte de a asculta. Între oameni mai în vârstă nu-ți lungi discursul. Acolo unde sunt bătrâni, vorbește puțin. Nu întoarce pentru nimic în lume o vorbă urâtă și tare, nu ai de ce te simți înjosit în

proprii ochi dacă nu răspunzi.“ A învăța să vorbești însemna a învăța să-ți controlezi vorbele, afirmau răspicat toate tratatele pedagogice. Părinții cu copii problematici mergeau în pelerinaje, în speranța unui miracol (Philippe Ariès și Georges Dubby, *Istoria vieții private*).

În secolul al XV-lea pretutindeni în Europa, băieții de 14 ani erau mobilizați pentru apărarea orașelor. Era timpul ca fiecare tânăr să-și facă ucenicia vieții adulte.

După 15 ani deja el putea să-și susțină cauza în justiție, să încheie o vânzare, să fie proprietar, să devină canonic, să intre la universitate, să redacteze un testament, să-și aleagă locul unde să fie înmormântat. Băieții erau considerați așadar maturi, iar fetele se puteau mărita, ne spune Jean de Gerson. Când lua sfârșit ucenicia militară, când tânărul învățase să mănuiască spada, arcul, „francisca“ – securea care azvârlită cu iscusință putea sfărâma scutul adversarului –, tatăl trupesc îl pune pe acesta să

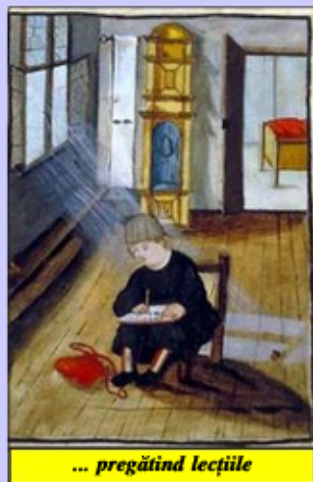
îngenuncheze în fața lui și îl lovea strașnic pe umăr pentru a-i încerca rezistența. Această ceremonie era un rit de trecere, o dovadă că tânărul era în stare să lupte.

Dacă educația intelectuală a tinerilor era în responsabilitatea școlii, a pedagogului, ucenicia sportului și a vânătorii se făceau în sânul familiei. Ea începe de obicei după *barbatoria*, ceremonie ce urma primului bărbierit al tânărului. Creșterea bărbii constituia dovada că una dintre însușirile primordiale ale bărbatului, agresivitatea, putea fi cultivată. De la vârsta de 14 ani tânărul învăța să înoate, să fugă, să umble ore întregi și să călărească, sporturi indispensabile. El știa să sară pe cal, căci, în lipsă de scări, în Evul Mediu timpuriu, până în secolul al IX-lea, fiecare călăreț trebuia să-și facă vânt și să sară cu picioarele desfăcute și cu mâinile împreunate, întocmai ca în zilele noastre gimnaștii „pe cal“. Vânătoarea era îndeletnicirea ideală pentru a-l învăța pe tânăr să ucidă animale mari și să le prindă pe cele mici.

Ce știm despre copilăria suveranilor orientali ai Evului Mediu timpuriu? Ne spune André Clot, în *Civilizația arabă în vremea celor 1001 de nopți*. Califii își creșteau fiii cu multă grijă. Îi încredințau învățaților, dar și poezilor și muzicienilor, pe care îi desemnau chiar ei. Progresele copiilor erau

... fetele admirând un mândru cavalier...

... pregătind lecțiile

ma dintre ele era aceea de a-i educa. Reversul, păcatul neglijării lor, trebuia mărturisit la spovedanie. În 1430, un negustor florentin bogat, Matteo Palmieri, le sfătuia pe mame să formeze litere din biscuiți, fructe sau alte alimente apreciate de copii, pentru ca aceștia să învețe mai ușor alfabetul. Existau multe șiretlicuri pedagogice bazate pe poftile copiilor, care astfel, cu apel la joc, „înghițeau” mai ușor primele precepte educative ale epocii. În mediile populare la fiecare naștere a soției, tatăl își asuma fără să cârtească sarcinile domestice, în locul femeii, pentru că mama era socotită impură în urma nașterii. Biserica o obliga vreme de 40 de zile să se considere „spurcată”. În această perioadă, acolo unde în familie nu exista un frate mai mare, tatăl se ocupa nemijlocit de copii: înfășa bebelușii, le pregătea mâncarea, le făcea baie, se juca cu ei, îi supraveghea. Cercetări recente ale medievistilor au stabilit că, împotriva oricăror așteptări, tatăl în Evul Mediu era mult mai aproape ca imagine de „tata-cloșcă” decât de „tata-nuia”.

12 ani, vârsta impură și periculoasă

Tatălui îi revenea sarcina de a transmite fiului calitățile

lui de bărbat, curajul, eleganța, severitatea, pietatea, iar mamei datoria de a transmite fiicei calitățile ei de femeie: frumusețea, umilința, castitatea. Educația se rezuma la a imita un model, se baza pe forța exemplului. A educa în Evul Mediu însemna a-l modela pe fiu după imaginea tatălui, morală și fizică, adică a face din el o expresie repetată a personalității paterne. Asemănarea fiului cu tatăl și a fiicei cu mama erau semnul unei educații reușite, dar și al siguranței că fiecare rămânea la locul lui, pe locul ierarhic hărăzit prin naștere, generație după generație.

A educa însemna pentru părinții Evului Mediu a lucra corpul și spiritul copilului lor. Practica florentină de *rifare*

consta, de pildă, din a atribui nou-născutului prenumele unui părinte regretat, în ideea reproducerii identice a sufletului acestuia. Astfel, încă de la naștere, corpul nou-

născutului era literalmente modelat. Capul i se masa și i se acoperea cu o scufiță sau se încingea cu o bandă. Apoi, pentru a forma și disciplina corpul, se înfășa, pentru a-i menține brațele în lun-

... un copil învață să meargă ...

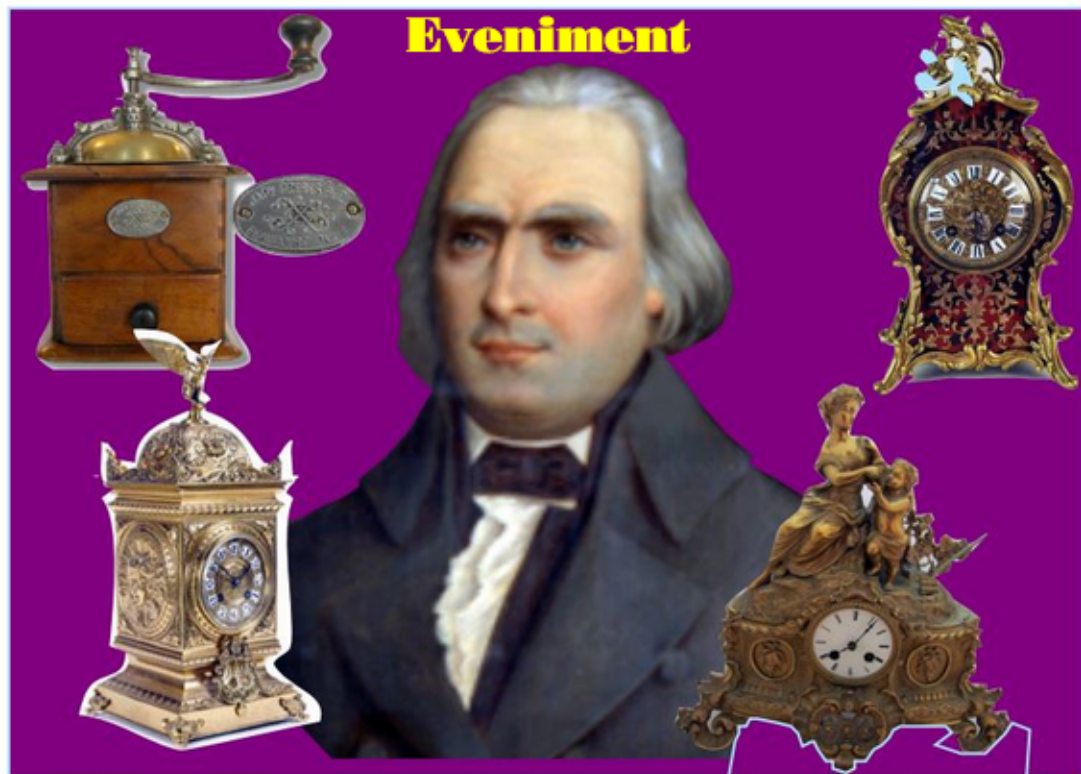
gimea bustului, picioarele drepte și capul în prelungirea trunchiului. Se credea că dacă trupul este lăsat să se extindă la întâmplare, adică în lățime, asta ar antrena în mod obligatoriu și o dezordine a sufletului.

Cât de înapoiati par oamenii Evului Mediu față de cei din Sparta secolului lui Pericle. Aflăm de la Plutarh că „doicile erau grijulii și pricepute: în loc să înfășoare în scutece copilașii pe care îi creșteau, ele le lăsau membrele și chiar tot corpul absolut libere; îi obișnuiau să nu facă mofturi și să nu aibă sensibilități la mâncare, să nu se sperie de întuneric, să nu se teamă când sunt singuri, să nu manifeste capricii vulgare, să nu plângă și să nu țipe.” De aceea la Atena, familiile aristocratice care aveau nevoie de o bonă pentru progenitura lor o căutau cel mai adesea la Sparta. Pentru că la Atena, dimpotrivă, obiceiul cel mai răspândit în veacul lui Pericle pare să fi fost înfășurarea bebelușului cu o fâșie de stofă petrecută în spirală și strânsă foarte tare.

... la „scaldă” ...

Eveniment

Frédéric Japy și operele uzinelor sale (de la stânga, jos, la dreapta): ceas cu alarmă, rășniță de piper, ceas de bronz aurit și ceas Art Deco

FRÉDÉRIC JAPY UN CEASORNICAR CU O POVESTE

CRISTINA PĂIUȘAN-NUICĂ

Printre ceasurile expuse la Muzeul Național de Istorie a României, în expoziția „Genio Gallico – ceasuri istorice franceze din colecții muzeale românești“, expoziție deschisă în perioada iulie-octombrie 2014, mi-a atras atenția un orologiu din secolul al XVIII-lea realizat de Frédéric Japy, un nume cu o rezonanță aparte în istoria orologeriei, fondatorul atelierelor, apoi uzinelor Japy.

Născut la 22 mai 1749, într-o familie înstărită din Beaucourt, Edouard Louis Frédéric Japy a fost fiul lui Jacques Japy și al Mariei Marguerite Fainot. Era cel de-al doilea dintre cei 12 copii ai unei familii protestante respectate în regiune. Japy-tatăl era un fierar bogat, cunoscut în zonă, care a de-

venit primul primar protestant din Beaucourt.

Frédéric a dat dovadă de inteligență și pricepere practică din copilărie. După absolvirea școlii din sat a urmat gimnaziul la Montbéliard, timp în care a învățat și meserie de la bunicul său, ceasornicar în oraș. Dar tatăl avea nevoie de ajutor în atelierul de

fierărie, astfel că tânărul de 17 ani s-a întors în satul natal. Conștient de priceperea nepotului, bătrânul Japy l-a trimis la ucenicie în Elveția vecină, în orașul Locle, unde a lucrat doi ani la ceasornicarul Abraham Louis Perrelet.

Măiestria și ingeniozitatea tehnică a tânărului ucenic i-au plăcut meșterului elvețian

urmărite cu regularitate, ei fiind supuși unor examene în particular sau publice. Educația micilor prinți începea de la vârsta de 5 ani: „Să educi un copil de mic înseamnă să cioplești în piatră”, se spunea. Ea se termina pe la 15 ani, când tinerii își preluau cele dintâi îndatoriri. „Ahmar – i s-a adresat Harun al-Rașid profesorului fiului său –, stăpânul Dreptcredincioșilor îți încredințează sângele său cel mai de preț, rodul suflului său. El îți lasă o neîngrădită autoritate asupra fiului său și îndatorirea lui va fi să te asculte. Fii la înălțimea misiunii datorite de Calif: învață-l pe elevul tău să citească Coranul, instruește-l în privința tradițiilor; împodobeș-

Copii din Imperiul Otoman adunați prin sistemul devşirme pentru a fi pregătiți fie să ajungă dregători ai imperiului (inclusiv mari viziri), fie pentru a intra în corpul ienicerilor

te-i mintea cu poeziile clasice; arată-i sfintele noastre obiceiuri. Să-și chibzuiască vor-

bele și să știe a cuvânta cum se cuvine; măsoară-i timpul merit desfătărilor; învață-l să-i primească plin de cuviință pe bătrânii din neamul lui Hachim care se vor înfățișa la el și să le arate respect dregătorilor ce vor veni în zilele de primire. Nu lăsa să treacă un ceas din zi fără a-l folosi spre instruirea lui; nu fi nici prea aspru, ca inteligența lui să sufere, și nici prea îngăduitor, ca să ajungă a se deda lenei, cu care să se obișnuiască. Îndrumă-l atât cât vei putea, cu prietenie și blândețe, dar dacă acestea nu dau roade, folosește asprimea și pedeapsa”. Iar autorizația nu era o simplă figură de stil. Micii prinți erau uneori biciiți fără menajamente. ■

DEZASTRUL DIN GOLFUL PORCILOR RĂMÂNE UN SECRET

Avion american doborât de cubanezi în 1961

Curtea de Apel a Statelor Unite a decis în luna mai că istoria oficială a CIA referitoare la dezastrul militar din Golful Porcilor, Cuba, din 17 aprilie 1961, va rămâne secretă pe termen nedefinit, informează pagina de internet a National Security Archive, din cadrul Universității George Washington din S.U.A. Principala agenție de spionaj a Statelor Unite a încercat atunci să răstoarne guvernul lui Fidel Castro printr-o invazie militară, pregătind pentru aceasta o brigadă formată din 1.400 de refugiați cubanezi. După două zile de lupte,

forțele pregătite de CIA au fost capturate în întregime de armata revoluționară cubaneză. Analiza ulterioară a evenimentelor și cauzelor dezastrului realizată de experții CIA adună în cinci volume ceea ce se consideră a fi istoria oficială a invaziei din Golful Porcilor. Deși o parte dintre aceste dosare au fost desecretizate și publicate, Curtea de Apel de la Washington a decis că dosarele nu pot fi desecretizate în totalitate. Avocații CIA au argumentat că aceste dosare reflectă procesul decizional intern și deklasificarea lor ar putea descuraja pe viitor discuțiile sincere în interiorul agenției, ceea ce ar submina pe viitor capacitatea CIA de a-și îndeplini sarcinile.

Volumul al III-lea al istoriei oficiale CIA despre invazia din Golful Porcilor a fost deklasificat în anii 80, alături de o versiune cenzurată a volumului al IV-lea. O cerere de desecretizare din 2011 a dus la desecretizarea primelor două volume, însă CIA a refuzat în 2012 să desecretizeze volumul al V-lea, ceea ce a declanșat un proces. Decizia finală a Curții de Apel de la Washington menține secret acest dosar. ■

SITE-UL MUZEULUI NAȚIONAL BRUKENTHAL

DANA ROXANA HRIB

Există sute de milioane de site-uri monitorizate pe internet, de la magazine la biblioteci

virtuale, de la reviste și ziare online la agregatoare de informații cu o diversitate de destinații, ce pot surprinde chiar și cea mai activă imaginație. Site-urile pot reprezenta persoane, organizații sau instituții publice, particularizându-se prin design, conținutul informativ, aspectul dinamic sau gradul de interactivitate și, nu în cele din urmă, prin accesibilitate. Care este rolul și locul site-ului oficial al unui muzeu în această vastă ofertă?

Un posibil răspuns a fost oferit de *Sizzling Magazine* (<http://sizzlingmagazine.com>): „Fiecare dintre noi a vizitat des muzee, însă v-ați întrebat vreodată cum arată aceste muzee pe site-urile lor? [...] Ei bine, nu este o problemă ușor de rezolvat dacă avem în vedere faptul că un muzeu adesea cuprinde zeci de mii de piese valoroase, ce nu pot fi imaginate fizic prin intermediul câtorva pagini. Totuși, editorii și designerii creează web-site-uri ce suscită interesul vizitatorilor, surprinzându-i și determinându-i să viziteze fizic muzeul. Aceasta înseamnă că site-ul trebuie să fie cât mai original, interesant și interactiv posibil. Mai mult, site-ul unui muzeu sau al unei galerii trebuie să fie un motiv de inspirație estetică prin interfață și ilustrare.”

În acel articol, *Sizzling Magazine* prezintă cele mai bune 40 site-uri de muzee. Site-ul Muzeului Național Brukenthal figurează pe locul al doilea, după cel al Luvrului și precedând site-ul Muzeului Versailles, pe cele ale British Museum, Galeriilor Tretiakov, Rijksmuseum etc.

Cu o abordare bilingvă (RO/EN), site-ul Muzeului Național Brukenthal a fost lansat în anul 2009 (l-am realizat în colaborare cu MBSolutions Sibiu). Am urmărit în prezentare evidențierea principalelor caracteristici ale instituției după procesul de reorganizare din anii 2006-2009: precizarea tematică a expozițiilor de bază la sedii, dinamica expozițiilor temporare și a sferei editoriale, precum și a evenimentelor pentru publicul larg.

Structura site-ului este modulară, cuprinzând zone informative statice (istoric, prezentarea sediilor, a expozițiilor de bază, a ariilor

speciale de activitate laboratoare, magazine, documentare foto, galerie lucrări etc.), zone informative dinamice (expoziții temporare, publicații, știri și evenimente, comunicate de presă, anunțuri etc.) și zone informative speciale (tur virtual, susținere, premii, proiecte etc.).

Indiferent de profilul zonelor informative ale site-ului, actualizarea constituie o activitate constantă, ce poate optimiza calitatea textelor și imaginilor în paginile statice, transmite activitățile de ultimă oră publicului vizitator și contribuie la creșterea gradului de atractivitate și receptivitate prin adaptarea interfeței la noile tendințe în comunicare. Astfel, în anul 2013, pe lângă cele 280 de actualizări privind știrile și evenimentele culturale, site-ului Muzeului Național Brukenthal i s-a schimbat interfața, i s-au adăugat șase pagini noi și au fost actualizate 152 imagini și informații din cuprinsul a 30 pagini deja existente.

Într-o perioadă în care rețelele de socializare online dobândesc o audiență din ce în ce mai mare, locul și importanța site-ului de muzeu au constituit subiectul multor dezbateri. Soluția Muzeului Național Brukenthal (<http://www.brukenthalmuseum.ro>) a fost aceea de a crea o simbioză între mai vechile și mai noile forme de comunicare online, de direcționare dinspre facebook spre site și dinspre site spre blog, oferind comunicatorului virtual posibilitatea de a deveni vizitator virtual. În anul 2013 Muzeul Național Brukenthal s-a bucurat de 407.002 vizite virtuale primite prin intermediul site-ului și facebook-ului oficial al instituției și blogului Muzeului de Istorie Naturală. ■

Louis Perrelet. Ucenicul Japy își petrecea timpul liber cercetând mecanisme noi. A învățat rapid, devenind un iscusit ceasornicar.

Curiozitatea l-a făcut să părăsească după doi ani de ucenicie atelierul lui Louis Perrelet, fiind primit muncitor în atelierul lui Jean-Jacques Jeanneret Gris. Familia Jeanneret era specializată în mici invenții mecanice, iar orologeria era un domeniu în care invențiile mecanice jucau un rol important.

Tânărul Japy a înțeles că se apropie o nouă eră, a producției în serie și a folosirii mașinilor-unelte în procesul de fabricare a ceasurilor. Mai întâi a deschis un mic atelier de orologerie cu piață de desfacere peste munți, în Elveția, la La Chaux-de-Fonds.

Următorul pas a fost deschiderea unui atelier mai mare, în care să poată expune orologiile produse și atrage vizitatori și cumpărători. Alături de el lucrau ucenici, cărora le întocmea un contract de ucenicie, fiind responsabil pentru evoluția lor materială și spirituală.

În anul 1776 norocul i-a surâs și cu agoniseala ce o avea, la care s-a adăugat o parte din zestrea soției, a reușit să cumpere, cu 600 ludovici aur, mașinile inventate de fostul său maestru elvețian Jean-Jacques Jeanneret Gris, care, descurajat de piedicile întâmpinate și de lipsa cumpărătorilor, și-a vândut atelierul.

Japy a creat zece mașini diferite pornind de la patentele și mașinile lui Jeanneret Gris. Următoarea provocare a fost legată de construcția unei clădiri mari, în care să adune toți ucenicii și muncitorii. Era prima fabrică de ceasuri a secolului al XVIII-lea.

Tradiția era învinsă de inovație. Până atunci o parte a muncitorilor și ucenicilor lucrau în propriile

Uzinele Japy la începutul secolului al XX-lea

case, atelierele erau mici și neîncăpătoare. În noua clădire se făceau operațiunile imposibile de făcut de fiecare în propriul atelier casnic, precum și asamblarea produsului final.

În anul 1777, Japy a construit prima clădire-atelier, la Beaucourt, pe o colină lângă un curs de apă, a cărei forță hidrolică o utiliza. La început forța motrice a fost asigurată de tracțiunea animală.

Breasla producătorilor artizanali l-a privit cu suspiciune, dar și cu curiozitate pe tânărul Japy, care dorea să schimbe modul tradițional de producție, folosind mașinile. Fabricarea în serie scădea considerabil prețul produsului finit, iar la aceste mașini puteau lucra și bătrâni, femei și chiar copii, munca fiind mult mai ușoară.

Revoluția franceză și confiscarea bunurilor și a proprietăților nobilului local, prințul Frédéric Eugène de Wurtemberg, au dus la vânzarea unor terenuri aflate lângă proprietatea lui Japy. Industriașul și-a mărit fabrica, a făcut construcții noi pe terenurile ce aparținuseră prințului, devenind cea mai bogată

și influentă persoană din ținut. Abia în anul 1799 a brevetat cele zece mașini de orologerie folosite de mulți ani.

Numărul de mecanisme pentru ceasuri fabricate a crescut la peste 12.000 pe lună în anul 1806, iar numărul de muncitori a ajuns la 500 de persoane. Prețul

mai scăzut a făcut ca o categorie mai mare de oameni să își permită un ceas. Totuși, majoritatea erau vândute de fabricantul Japy tot în Elveția, doar 10% fiind cumpărate de către francezi.

Inovațiile tehnice l-au transformat pe Frédéric Japy dintr-un burghez vizionar în primul industriaș din zonă premiat cu medalia de bronz la Expoziția Artelor și Meseriilor de la Paris, din anul 1801, și primul deținător al *Legiunii de onoare*.

În anul 1806, Frédéric Japy s-a retras lăsând fabrica de ceasuri în grija celor trei fii ai săi, care au continuat și dezvoltat uzinele. Moartea soției sale în anul 1811 l-a marcat profund, astfel că la niciun an s-a stins și el.

În secolul al XIX-lea Uzinele Japy s-au menținut între marile producătoare, și-au diversificat producția, iar la începutul secolului al XX-lea au început să producă mașini de scris.

Ceasul fabricat în atelierele lui Frédéric Japy în ultimii ani ai secolului al XVIII-lea și aflat în expoziția „Genio Gallico” de la Muzeul Național de Istorie a României este o piesă ce combină aurul cu porțelanul și lemnul, fiind un exemplu de frumusețe și ingeniozitate. Decorațiile specifice secolului al XVIII-lea au două teme: florile și amorașii, ceasul având utilitate, dar fiind și o dovadă de bunăstare și o emblemă a statutului social al proprietarului său. ■

Carte poștală din Beaumont înfățișând Fabrica de ceasuri Japy

1905. Prim-ministrul norvegian Christian Michelsen îl întâmpină pe noul rege Haakon VII și pe prințul Olav

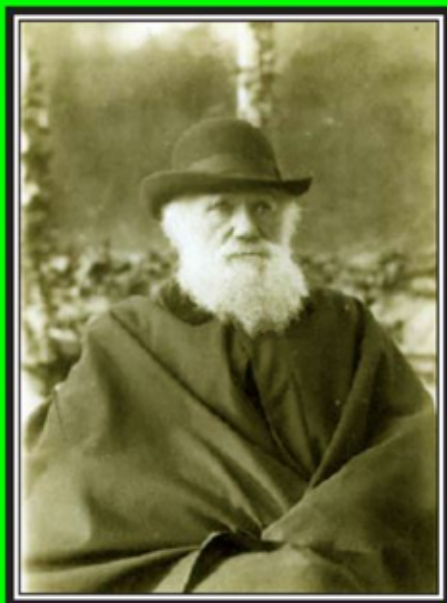
1905. Demonstrație la Viena pentru sufragiul universal

ALBUM ISTORIC

Fotografiile din aceste pagini au un element în comun: au fost realizate în luna noiembrie, în ani diferiți.

1885. Lord Strathcona fixează ultima traversă la calea ferată canadiană Pacific

1881. Charles Darwin fotografiat de Studioul Elliott&Fry, întemeiat de Joseph John Elliott și Clarence Edmund Fry

1899. Winston Churchill fotografiat după ce a fost luat prizonier de buri

1925. Concurs de charleston în fața primăriei orașului american St. Louis

1937. Mickey Rooney îi leagă patinele actriței Judy Garland

1906. Diplomatul și arheologul Max Freiherr von Oppenheim (al doilea din stânga), alături de personalul Legației germane din Cairo

1924. Președintele american Calvin Coolidge și soția pe peluza Casei Albe

Conflictul dintre ucraineni și ruși este greu de înțeles fără o privire în trecutul acestor popoare slave înrudite.

Slavii formează ultimul grup indo-european care a intrat în istorie, spre sfârșitul Antichității (secolele IV-VI). Ei s-au diferențiat în timp în slavii de răsărit (din care au rezultat rușii, bielorșii și ucrainenii), cei de vest (polonii, cehii și slovaci) și cei sudici (bulgarii, sârbii, croații și slovenii).

Prima formațiune statală a slavilor de răsărit apare abia la mijlocul secolului al IX-lea. Atunci au pătruns aici negustorii piraiți din nordul Europei, denumiți *varegi* sau *rus*, *rhos*, pe când cei care au cucerit nordul Franței și apoi Anglia (1066), așa-ziii *vikingi* sau *normanzi*, au devenit apoi elita conducătoare a Angliei. Sub conducerea acestor varegi, slavii au format primul stat al slavilor de răsărit, Rusia Kieveană. Slavii vorbeau o singură limbă, slava de răsărit.

Astfel, Rusia Kieveană a fost condusă de principii scandinavii, deși masa populației era slavă. Rurik a fost înt-

meietorul mitic al dinastiei. Cneazul Vladimir, la sfârșitul secolului al X-lea, este cel care i-a botezat cu forța pe supușii săi. Așa a intrat Rusia Kieveană în sfera culturală a Bizanțului.

Ea a dispărut sub loviturile tătarilor, care au avansat în secolul al XIII-lea până în Europa Centrală, provocând mari distrugerii.

Din Rusia Kieveană s-au desprins Novgorodul, în nord, Suzdal-Vladimir în nord-est, respectiv Galiția și Volinia în sud-est. Primele două au intrat ulterior în componența Rusiei Moscovite, în vreme ce Galiția a ajuns în componența Regatului Polon, iar Volinia în cea a marelui Ducat al Lituaniei, în care a fost integrat și Kievul.

După invazia tătară încep, din secolul al XIV-lea, și diferențierile lingvistice: rusa mică sau ucraineană devine o limbă de sine stătătoare, care se deosebește de rusa albă (bielorusă) și de rusa mare (velikorusă), centrată în jurul Moscovei. Rusia Moscovită, sub Aleksandr Nevski, deși plătește tribut mongolilor, îi înfrânge pe cavalerii suedezi

Taras Șevcenko

și pe cei teutoni și își asigură autonomia. Apoi, din secolul al XV-lea, scapă și de dominația mongolă, a Hoardei de Aur. Zona de sud a Ucrainei, greu accesibilă, unde se refugiau țăranii nemulțumiți din toate statele din jur, inclusiv din Moldova, și unde s-au format cazacii de Nipru, a fost disputată de Imperiul Otoman și de Regatul Polon (*Magazin istoric*, nr. 6/1993). Așadar, vreme de aproape 400 ani, de la dispariția Rusiei Kieveane și până la semnarea „tratatului” din ianuarie 1654 (*Magazin istoric*, nr. 5/2014), între teritoriul Ucrainei de astăzi și Rusia Moscovită nu au mai existat legături directe. Lingvistic, limba ucraineană s-a dezvoltat, ca și rusa și bielorusa, în secolele XIV-XVI. Dar spre deosebire de ruși, ucrainenii nu aveau un stat propriu, în timp ce rusa, care dispunea de un stat, a beneficiat de influențe externe pozitive.

Expansiunea rusă către aceste teritorii a început cu Petru I, exact atunci când începea și criza Poloniei, ce avea să ducă la sfârșitul secolului al XVIII-lea la dispariția acestui stat. Urmașii lui Petru I au continuat avansarea

Carte poștală a naționaliștilor ucraineni din 1920, care înfățișează Ucraina luptându-se și cu rușii, și cu polonezii

ISTORIA LA ZI

Statuia lui Rurik, Monumentul Mileniului din Novgorod (stânga), și celebrii „omuleți verzi”

Numele profesorului Vladimir Iliescu este cunoscut cititorilor revistei noastre (Magazin istoric, nr. 12/1999; 9/2007; 5-6/2008; 4-6/2009). Specialist al Istoriei Antice și al istoriei Europei de Sud-Est și de Răsărit, pe care le-a predat 28 ani în Germania, expert al Fundației Hans Seidel, din München, ne-a încredințat rândurile ce urmează. Rămâne ca timpul să confirme sau să infirme analiza domniei sale.

PROBLEMA UCRAINEANĂ ȘI IMPLICAȚIILE EI

VLADIMIR ILIESCU

Trebuie să încep printr-o constatare uluitoare. Aproape nimeni nu remarcă și nu discută gravitatea încălcării Acordului politic de la Helsinki (1975) de respectare a actualelor frontiere din Europa, un țel și o realizare majoră a diplomației sovietice, care garantează câștigurile teritoriale rezultate din pactul Ribbentrop-Molotov, care a devenit caduc prin ocuparea Crimeii de către Rusia. În plus, integritatea Ucrainei fusese garantată și în 1994, la Budapesta. Putin a comis o gravă greșală de politică externă pentru o creștere a popularității sale interne, care se afla în declin. Crimeea nu era amenințată de nimeni, de vreme ce Rusia posedă marea bază navală de la Sevastopol, care domină Marea Neagră, iar rușii de aici nu erau deloc năpăstuiți, cum a încercat o propagandă mincinoasă să prezinte lucrurile!

Finlanda poate acum să se întrebe și să întrebe și pe alții dacă Karelia este cu adevărat „un vechi pământ slav” și o veche provincie rusească. Polonia s-ar putea gândi și ea la rectificări de graniță, deoarece populația poloneză a fost pe vremuri alungată sau silită să emigreze din acele teritorii ocupate de U.R.S.S. Cu Basarabia, situația este mai complicată, deoarece Stalin a încorporat în Republica Sovietică Ucraina o parte a ei, împreună cu nordul Bucovinei – Hitler (ironie a soartei, din păcate) ne-a salvat sudul Bucovinei unde niciodată nu a fost picior de rus, iar restul a format Republica Moldovenească, care urma să atragă cândva și Moldova românească, iar acum este o republică prietenă, dar independentă!

s-a dezvoltat o intelectualitate umanistă și tehnică. Ei au asigurat coloana vertebrală a statului ucrainean după 1989. Între cele două războaie mondiale, sovieticii îi sprijineau pe naționaliștii ucraineni din Polonia. Sentimentele masei de ucraineni erau profund antipoloneze.

Mișcarea naționalistă ucraineană a găsit sprijin în Germania, căci germanii urmăreau ca prin intermediul ei să lovească și în Polonia (unde trăiau 4,5 milioane de ucraineni), și în U.R.S.S.

În timpul celui de Al Doilea Război Mondial, mulți ucraineni au luptat alături de Germania contra U.R.S.S. După război, pentru a mai potoli din resentimentele ucrainenilor, la aniversarea a 300 ani de la „unirea” Ucrainei cu Rusia, Hrușciiov dăruia Crimeea Ucrainei (1954).

„Maidanul”, revolta de la sfârșitul anului trecut din Ucraina, a fost opera părții apusene a țării, care este unită și influențată de cultura polonă.

Acțiunea lui Vladimir Putin de a ocupa Crimeea ține mai curând de irațional. Prin Constituția Ucrainei, se prevedea prezența flotei ruse în Crimeea, tratatul din 2010 prelungind termenul acestei prezențe din 2017 în 2047. Rusia avea și dreptul de a staționa acolo până la 25.000 soldați; avea o bază navală foarte puternică, prezența ei nefiind pusă sub nicio formă sub semnul întrebării de NATO. Ce rost a avut atunci gestul lui Putin?

U.R.S.S. a urmărit foarte asiduu recunoașterea granițelor rezultate în urma Pactului Ribbentrop-Molotov. Rușii aveau conștiința că până nu sunt recunoscute achizițiile teritoriale, granițele pot fi puse oricând în discuție. Au obținut acest lucru prin Acordurile de la Helsinki. Este o mare greșeală a statului rus faptul că a pus sub semnul întrebării aceste înțelegeri. Rusia poate pierde oricând o parte a teritoriului, dacă frontierele nu îi mai sunt garantate.

Putin a ținut să se prezinte drept cel care a recâștigat pământ rusesc, în tradiția medievală a Moscovei de „a strânge pământurile rusești”. Pentru acest obiectiv a montat o operetă sângeroasă în Ucraina. Rusia nu este în situația militară de a ocupa Ucraina în numele minorității ruse, așa cum a procedat cu Crimeea, pentru că asta ar duce la război. Armata rusă, chiar dacă este foarte mare, are mulți recruți neinstruiți, sistemele de comunicații nu funcționează cum trebuie. Toate lipsurile armatei ruse au ieșit la iveală în timpul conflictului din Georgia. Eficiența „omuleților verzi” în Crimeea nu trebuie să ne păcălească. În Crimeea nu li s-a opus nimeni.

Occidentul nu a vrut să rupă Acordurile de la Helsinki doar pentru Crimeea. Dacă Putin va acționa irațional, va atrage replica dură a Occidentului. Altfel NATO nu-și mai are rostul. Rusia nu poate să câștige Novaia Rossia și Occidentul să stea cu brațele încrucișate. Putin se mai poate juca o vreme de-a destabilizarea Ucrainei, de-a partizanii în estul Ucrainei. Dar joaca asta nu merge la nesfârșit. Am citit declarația lui Obama, care spunea că nu va fi un război pentru Ucraina, dar nu se poate ca Rusia să ocupe o parte din Ucraina și să nu urmeze o reacție a NATO. Nu cred că se mai pot modifica, încă o dată, frontierele Ucrainei, după ocuparea Crimeei. Și să nu-i uităm pe polonezi și pe baltici, care nu vor accepta o astfel de modificare, căci știu pe propria lor piele ce înseamnă Rusia imperială! ■

„Maidanul”

Nikolai Gogol

în teritoriile sud-estice ale Ucrainei de astăzi, numite Novaia Zemlia (Pământuri Noi) sau Novaia Rossia (Noua Rusie). Au fost colonizate cu țărani cărora li s-a promis eliberarea din șerbie (au mers atunci și locuitori ai Moldovei în acele teritorii), ceea ce face ca Ucraina să aibă astăzi 9.000.000 de ruși. Îndelungata ocupație rusească a făcut ca și ucrainenii să vorbească rusește. Rusia este în Ucraina precum engleza în India: o vorbesc toți. Vestul Ucrainei de astăzi a rămas în sfera Regatului Polon, apoi în cea a Imperiului Habsburgic, care a preluat o bună parte a Poloniei după cele trei împărțiri succesive de la sfârșitul secolului al XVIII-lea. El a devenit în mare parte unit, depinzând religios de papalitate, intrând astfel cultural în lumea Europei de Vest.

În secolul al XIX-lea, cel al națiunilor și al liberalismului, ucrainenii trăiau deci împărțiți sub stăpâniri străine, ca și polonezii, ceea ce a avut efecte și asupra formării conștiinței lor naționale. Până în 1904 Academia Imperială de Științe de la Petersburg a considerat ucraineana un dialect al rusei, deși sunt limbi diferite. În secolul al XIX-lea,

unii creatori ucraineni, cum era marele poet Taras Șevcenko, au scris în ucraineană. Alții, precum Gogol, în rusește. În 1863 rușii au interzis utilizarea limbii ucrainene în tipărituri. Ei voiau să-i asimileze cu forța. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea se produce marea mișcare națională în tot spațiul rusesc.

Limba literară ucraineană s-a format în secolul al XIX-lea, în instituțiile poloneze de învățământ. Ucrainenii mergeau la Vilnius, unde funcționa o universitate poloneză, alții veneau la Cracovia. În Galiția, sub austrieci, care au fost foarte toleranți, li s-a permis polonezilor să își facă o academie de științe proprie, la Cracovia, de care au beneficiat și ucrainenii. În 1875, Franz Joseph înființează la Cernăuți o universitate, unde a funcționat și prima catedră de istorie și limbă ucraineană. În plus, polonezilor li s-a permis să aibă și unități paramilitare; ucrainenilor nu. De asemenea, Puterile Centrale au creat, în

1916, un regat marionetă al Poloniei. Exista și o puternică diasporă poloneză în Occident (să amintim numele celei mai cunoscute reprezentante poate al acesteia, cel al Mariei Salomea Skłodowska-Curie). Toate aceste elemente au făcut ca, după izbucnirea revoluției bolșevice în Rusia și în anii care au urmat, polonezii să reușească să-și recapete statul, în vreme ce naționaliștii ucraineni au fost înfrânți. Ucrainenii au rămas împărțiți între Rusia bolșevică și Polonia renăscută.

Tratamentul la care au fost supuși ucrainenii în cadrul U.R.S.S. a mărit adversitatea dintre ucraineni și ruși. Prin fenomenul Holodomor (Marea Foamete; *Magazin istoric*, nr. 12/2008) a fost lichidată și categoria țăranilor ucraineni bogați, kulacii. Pe de altă parte, regimul sovietic a dezvoltat o elită ucraineană. După Primul Război Mondial, tentativa de creare a unui stat ucrainean a eșuat și pentru că nu dispuneau de cadre pregătite. Sub regimul sovietic, care avea nevoie de acestea,

Nuntă într-o familie de ucraineni din Polonia interbelică

ce pentru ministrul britanic demonstra că întâlnirea de la Ischl avea o importanță atât politică, cât și militară și nu era nicidecum o simplă vizită de curtoazie.

Cu ocazia raportului anual pe 1906, Conyngham Greene ministrul britanic de la București, de la sfârșitul anului 1905 își expunea părerea că o alianță politico-militară între România și Austro-Ungaria exista și mecanismele acesteia funcționau foarte bine.

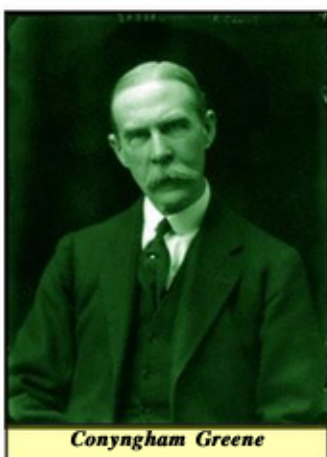
Britanicul arată că noua generație de oameni politici români, precum Ion I.C. Brătianu sau Take Ionescu, părea deschisă unei noi politici de alianțe, diferită de cea a regelui Carol I, care prefera să mențină alianța cu Germania și Austro-Ungaria.

Cauza acestei schimbări era tratamentul la care erau supuși românii din Transilvania. Greene amintea că la manevrele regale de la Ploiești din 1906 au fost aduși 700 de țărani transilvăneni să vadă exercițiile militare, mișcare considerată „foarte isteasă” de către ministrul englez.

Noi investigații

La sfârșitul anului 1906 apar și primele cereri din partea conducerii militare britanice care solicita diplomaților aflați la post la București și atașatului militar al legației o informare detaliată despre armata română, în special despre schimbările survenite la nivelul modernizării și organizării. Răspunsul la toate aceste cereri a sosit abia la 11 februarie 1907, când a fost expediat un raport care prezenta armata română. Documentul a fost obținut de ministrul britanic de la atașatul militar austro-ungar.

Conyngham Greene semnală la 22 ianuarie 1908 vizita

Conyngham Greene

generalului Averescu la Viena. Ministrul de Război al României a fost foarte bine primit de autoritățile austriece, inclusiv de împăratul Franz Joseph. Diplomatul britanic de la București bănuia că vizita a fost făcută pentru a contrasemna o înțelegere militară, suspiciune confirmată și de ministrul Franței în capitala română, Jean Camille Blondel, dar și de reprezentatul diplomatic al Bulgariei. Marchizul de Inciza, trimisul Italiei la București, afirma că o asemenea înțelegere nu exista. Vizita întreprinsă de Averescu în continuare, în capitala Germaniei, avusese ca obiectiv, bănuia diplomatul britanic, discuții legate de deschiderea unei manufacturi Krupp la București, în contextul în care armata română tocmai fusese dotată cu tunuri rapide Krupp. Ministrul de Război român a ajuns la o înțelegere privind preluarea Arsenalului de Stat al României de către firma germană; sucursala nou înființată trebuia să asigure exclusiv nevoile armatei române. Chiar dacă a fost sprijinit de regele Carol, datorită presiunilor opiniei publice, dar și opoziției politice, proiectul manufacturii Krupp în România a picat.

Semnalele de la ruși și bulgari

Îngrijorat de rapoartele de la București și Viena, Edward Grey, ministrul britanic de Externe, a cerut lămuriri de la Arthur Nicolson, ambasadorul Marii Britanii la Petersburg. Diplomatul britanic din capitala rusă raporta că Izvolsky, conducătorul politicii externe țariste, la întrebarea trimisului britanic dacă știe ceva despre o eventuală convenție austro-română, a răspuns ca da, dar nu se cunoștea conținutul ei.

De la București era expediat la 18 martie 1908 raportul care prezenta un articol din ziarul vienez *Reichspost*, cu titlul *Prietenul din Sud-Est*. Un paragraf din articol menționa că în cazul unui război austro-rus, România poate interzice cu flota Dunării implicarea Serbiei și Bulgariei în acest conflict. Ziarul fusese adus la legația britanică de atașatul militar bulgar la București, colonelul Stanciov. Conyngham Greene consi-

Generalul Coandă și colonelul Christescu, experți militari ai delegației române prezente în cadrul Conferinței de pace de la București (1913)

ALIANȚA ROMÂNIEI CU PUTEERILE CENTRALE

Regele Carol I și Kaiserul Wilhelm al II-lea pe terasa castelului din Sigmaringen la 27 iunie 1889 (stânga). Împăratul Franz Joseph asistă împreună cu generalul Friedrich von Beck la manevre militare în zona Bistriței în anul 1887 (dreapta)

MIHAI-ALEXANDRU PIȚIGOI

La 30 octombrie 1883, România a aderat la Tripla Alianță, prin semnarea acordului cu Austro-Ungaria, contrasemnat în aceeași zi și de Germania (Magazin istoric, nr. 2/2004).

La 12 mai 1898 documentele britanice fac prima referire la o alianță militară între România și Puterile Centrale. John Kennedy, ministrul Marii Britanii la București, relatează într-un raport trimis la Londra despre amânarea unei vizite oficiale a familiei regale române la Petersburg. Diplomatul admitea posibilitatea existenței unei înțelegeri între România și Austro-Ungaria, poate chiar a unei alianțe defensive. Își baza afirmația pe faptul că toate fortificațiile defensive ale României erau îndreptate împotriva unei invazii din partea Rusiei. Într-un raport din 6 mai 1901, menționa o discuție avută cu colegul francez, Léon-Eugène-Aubin-Coullard Descos, care l-a informat despre existența unei înțelegeri între România și Austro-Ungaria ce prevedea că în eventualitatea unui război ruso-austriac, regatul român era obligat să ducă două corpuri de armată

în nordul Moldovei, pentru a amenința liniile de comunicație rusești.

La 21 septembrie 1901 același diplomat britanic trimitea o depeșă la Londra, în care relatea că un înalt ofițer român (al cărui nume a rămas necunoscut) a admis că generalul Friedrich von Beck, șeful Marelui Stat Major austriac, a făcut un nou plan de mobilizare pentru armata română. Planul, acceptat de partea română, prevedea concentrarea a două corpuri de armată în Moldova în eventualitatea unui război austro-rus, în timp ce alte două corpuri erau pregătite pentru a interveni împotriva Bulgariei și a Serbiei.

Întâlniri politice sau... ?

Milbanke, însărcinat cu afaceri al Marii Britanii la Viena, informa despre unele articole din ziarele vieneze referitoare la vizita regelui

Carol I la Ischl, unde s-a întâlnit cu generalul Beck și au fost făcute aranjamente militare între România și Austro-Ungaria. Un comunicat semi-oficial fusese publicat în *Fremden Blatt*, unde fusese publicată inițial știrea și preluată ulterior și de alte ziare, care nega conținutul articolelor din presă, considerate simple articole de senzație, lipsite de adevăr. Comunicatul preciza că prezența generalului Beck la Ischl în timpul vizitei regelui României a fost pur întâmplătoare. Cu toate acestea, autorul articolului din *Fremden Blatt* și-a menținut poziția, precizând că informațiile i-au fost furnizate de către surse autorizate din armata austriacă.

În august 1903 regele Carol făcea o nouă vizită la Ischl. La întâlnirea dintre împăratul Franz Joseph și Carol I au participat și mareșalul Beck și generalul Coandă, șeful Marelui Stat Major Român, ceea

Michael Stewart,
secretar al
Foreign Office

● Românii au insistat ca vizita să aibă loc ● Bucureștii nu dorea să voteze contra U.R.S.S. ● Domnul Stewart să își ia ca aliat Uniunea Sovietică oricând dorește ● Ceaușescu și-a trădat lipsa de experiență în afaceri internaționale ● Pe străzile Bucureștilui nu se simțea teama, dar Maurer nu reușise să treacă peste spaima momentului ● Românii știau care erau limitele ajutorului pe care îl puteau primi din Occident

21 august 1968. Miting popular de protest împotriva invadării Cehoslovaciei de către trupele Tratatului de la Varșovia

ROMÂNIA DUPĂ INTERVENȚIA DIN CEHOSLOVACIA

CEZAR STANCIU

La doar câteva săptămâni după intervenția celor cinci state socialiste în Cehoslovacia, pe care Nicolae Ceaușescu a condamnat-o într-un mod atât de categoric, sosea la București secretarul Foreign Office, Michael Stewart. A rămas în capitala României între 8-11 septembrie 1968, fiind cel mai înalt demnitar britanic care vizita România după Al Doilea Război Mondial.

Documentele inedite consultate în arhivele britanice sunt parte a The National Archives, și anume dosarul FCO 28/42 Soviet Bloc: Political Affairs Multilateral: Visit of SOSFA (Blocul Sovietic: Probleme politice: Vizite ale Secretarului de Stat cu Afaceri Externe).

Inițial, vizita fusese concepută ca parte a unui turneu mai vast ce trebuia să cuprindă și alte țări socialiste din cadrul Pactului de la Varșovia, dar după evenimentele

din Cehoslovacia, celelalte vizite au fost anulate. Guvernul de la Londra ar fi oferit posibilitatea românilor să anuleze vizita, pentru a nu irita Moscova mai mult decât

era necesar într-o conjunctură atât de periculoasă, dar partea română a insistat ca vizita să aibă loc.

Michael Stewart a discutat cu Nicolae Ceaușescu mai

dera că acest articol confirma faptul că România și Austro-Ungaria au o convenție, iar ultima vizită a generalului Averescu la Viena avusese ca scop contrasemnarea ei.

Conform colonelului bulgar Stanciov, această presupusă convenție prevedea ca – în cazul unui conflict turco-bulgar – România să ocupe Cadrilaterul, Varna, Silistra, Ruse, Șumla, iar flota românească să colaboreze cu flota austro-ungară.

La 18 aprilie 1909 era semnalată vizita prințului moștenitor al Imperiului German Friedrich Wilhelm, urmată câteva săptămâni mai târziu de cea a arhiducelui Franz Ferdinand, moștenitorul tronului austro-ungar. Vizitele aveau scopul de a întări relațiile României cu puterile Triplei Alianțe, mai ales că în rândul diplomaților străini de la București apăruse zvonul unei schimbări în politica externă românească și al unei reasezări a relațiilor cu Rusia.

Un raport britanic din mai 1910 remarcă un interviu al regelui Carol I acordat lui Sigmund Münz, editor al ziarului *Neue Freie Presse*. Regele român a declarat că avea să rămână fidel Triplei Alianțe și în special Austro-Ungariei, precizând că nu era semnat un document scris, dar „acolo unde s-au întrunit comunitățile de interes, documen-

Edward Grey (dreapta) și Alexander Izvolsky (stânga)

tele scrise nu mai erau necesare”. Tot în aceeași publicație vieneză, la începutul anului 1911, prim-ministrul român P.P. Carp declara că un conflict la nivel european avea să îi aducă pe români de partea Triplei.

Walter Townley, ministrul britanic la București începând cu anul 1911, aprecia că influența germană rămânea una puternică și era exprimată prin numirea generalului Alexandru Averescu în fruntea Marelui Stat Major Român, la insistențele oficialilor germani, care considerau că în eventualitatea izbucnirii unui conflict de amploare aveau nevoie în fruntea armatei române de un om capabil.

Accesul la studii militare

Atitudinea autorităților britanice vizavi de ofițerii români, în această perioadă, era una de distanțare. În martie 1908, Amiralitatea a dat aviz negativ pentru

ca doi ofițeri români să urmeze cursurile Colegiului Naval Regal din Greenwich. La 31 mai 1910 căpitanul de artilerie George Ureche a făcut o cerere pentru a urma o perioadă de practică de specialitate la Thames Iron Works – companie britanică pentru construirea vaselor de război, cu precizarea că nu dorea să viziteze și șantierul naval. Răspunsul a venit la o lună distanță, la 6 iulie, când pe motive de securitate solicitarea căpitanului Ureche a fost respinsă. La 27 septembrie 1910, altor doi ofițeri români le-a fost refuzat accesul la cursurile Colegiului din Greenwich. Aceste avize negative au mai degrabă o valoare simbolică, dar ne arată existența unor rezerve ale britanicilor.

La începutul anului 1912 Walter Townley a sesizat un aer de schimbare în politica externă de la București. Pentru a încuraja noul vânt de la București propunea măsuri pentru contracararea dominației economice germane pe piața românească. În momentul respectiv Germania era principalul partener economic al regatului român.

După o perioadă în care informațiile venite de la București cu privire la alianța cu Triplea au abundat, subiectul a fost abandonat.

Din documentele la care am avut acces în arhive rezultă că diplomația britanică a știut despre existența unui tratat militar între România și Puterile Centrale, dar nu a reușit să afle conținutul documentului, în ciuda eforturilor depuse. Concluzia diplomaților britanici de la București era că atunci când regatul român va renunța la Basarabia și își va îndrepta privirea către Transilvania, orice înțelegere cu Puterile Centrale avea să cadă. ■

Șantierul naval Thames Iron Works

continua să aibă prieteni buni în Vest și că intervenția din Cehoslovacia nu a tulburat relațiile pe care România le avea deja în Occident.

„Ceaușescu este un personaj mai puțin impresionant decât mă așteptam. Nu este în niciun caz un nou Tito. El este în primul rând și mai presus de orice un șef de partid. Discursul lui este condimentat cu generalizări comuniste depășite, pe care el lasă impresia că le crede: în timpul discuțiilor, când s-a simțit pe teren nesigur, a avut tendința să se retragă în spatele unui paravan dialectic. Deși era sigur pe sine și a vorbit impresionant și cu autoritate despre programul de dezvoltare al României, și-a trădat totuși lipsa de experiență în afaceri internaționale. Eu îl vedeam, desigur, în condiții dificile. Maurer, pe de altă parte, a fost pregătit să vorbească mult mai sincer despre dificultățile actuale ale României [...]. E în mod evident un om curajos, cu o considerabilă inteligență și experiență. Deși poziția lui de bază nu e departe de cea a lui Ceaușescu, el și-a exprimat totuși vederile cu mai multă

claritate și finețe. Între timp, la București nu pare a fi o atmosferă de criză. Străzile sunt aglomerate cu oameni veseli și, chiar dacă s-a înregistrat o scădere a numărului turiștilor de pe litoralul Mării Negre din cauza evenimentelor, după cum ne-a spus Mănescu [Corneliu, ministrul Afacerilor Externe], nu sunt totuși semne de teamă aici.“

La fel de interesantă este și comunicarea trimisă de la București către News Department, structura care se ocupa de comunicare și relații publice în cadrul Foreign Office. Telegrama era semnată de ambasadorul Chadwick, care îl cita pe M. Stewart. „Secretarul de stat a spus: «este extrem de important pentru noi toți să reținem că această țară trăiește sub imperiul fricii și anxietății în acest moment. Aceasta este cu atât mai valabil cu cât teama vine dinspre o țară care în mod normal este aliatul său. În ultimele săptămâni s-au tot făcut comparații cu Cehoslovacia în 1968 și Cehoslovacia în 1938. Dar există totuși această im-

portantă deosebire: în 1938 Cehoslovacia nu era aliată cu Germania hitleristă. Cehoslovacia a fost invadată și România trăiește sub umbra amenințării unei țări cu care este aliată. În ciuda tuturor argumentelor politice foarte importante – dați-mi voie să spun aceasta foarte clar –, orice posibilitate de a le oferi asistență împotriva propriului aliat este cu desăvârșire exclusă. Ei știu aceasta și toată lumea știe aceasta. Ceea ce a însemnat totodată că eu a trebuit să fiu foarte atent la cele ce am spus și sunt convins că înțelegeți necesitatea de a fi tot atât de atenți cu ceea ce scrieți: nu încurajați prin nimic atitudini eroice. Aceasta ne-ar face pe noi să ne simțim bine, dar ar putea spori pericolele cu care se confruntă țara aceasta»“.

La 12 septembrie 1968, secretarul Foreign Office Michael Stewart a discutat cu premierul Harold Wilson despre vizita în România și i-a relatat pe larg concluziile la care a ajuns. A subliniat impresia că nervozitatea și temerea românilor nu erau atât de mari pe cât își închipuise inițial și că prioritatea la București era aceea de a reconstrui relațiile cu Uniunea Sovietică și celelalte state socialiste, în așa fel încât să înlăture riscul unei potențiale intervenții. Cu toate acestea, considera Michael Stewart, era foarte important pentru români să mențină relații bune cu Occidentul în tot acest timp, mai ales pe linie economică, și de aceea ei au apreciat în mod special vizita

Străzile din București nu trădau o atmosferă de criză, considerau diplomații britanici

multe ore. Conținutul discuțiilor a fost mai degrabă anost, după părerea oficialilor britanici, în comparație cu schimbul de idei avut de secretarul Foreign Office cu premierul I.Gh. Maurer. Ceaușescu s-a referit la relațiile bilaterale, în special la dezvoltarea comerțului și a cooperării tehnicoștiințifice, dar și la problemele securității europene. În privința Cehoslovaciei, Ceaușescu a subliniat în mod special faptul că înțelegerea la care ajunsese conducerea sovietică și cea cehoslovacă nu trebuia periclitată sub nicio formă, pentru a nu îngreuna lucrurile.

Discuțiile cu Maurer au fost apreciate de partea britanică drept mult mai utile și Michael Stewart avea să rețină mai multe dintre aprecierile premierului român. Vorbind despre securitatea europeană, acesta a insistat că trebuia concepută în afara cadrului celor două blocuri politico-militare (NATO și Pactul de la Varșovia). Aceste alianțe, spunea el, ofereau protecție împotriva unor state care nu reprezentau o amenințare, în schimb nu ofereau sprijin contra amenințărilor reale. Maurer a exemplificat cu cazul României, pe care Pactul de la Varșovia o apăra împotriva unei agresiuni a Marii Britanii, adică o agresiune de care România nu avea niciun motiv să se teamă.

În problema cehoslovacă, Michael Stewart a cerut părerea gazdelor române cu privire la modul în care evoluau lucrurile la Praga și mai ales despre situația României în

Ion Gheorghe Maurer,
premierul R.S.R.

relația cu celelalte state socialiste. Maurer a mărturisit că el unul nu trecuse deloc peste teama pe care evenimentele respective i-o provocase, deși Ceaușescu încercase să se arate mult mai calm. Maurer a subliniat că, din punctul de vedere al României, ridicarea la Națiunile Unite a problemei intervenției celor cinci state socialiste în Cehoslovacia nu ar face decât să provoace noi dificultăți românilor și cehoslovacilor. În situația respectivă, românii ar fi fost nevoiți să-și reia punctele de vedere cunoscute, critica la adresa intervenției și, desigur, să voteze împotriva statelor socialiste și a Uniunii Sovietice. O asemenea variantă nu era văzută cu ochi buni la București deoarece, mărturisea din nou Maurer, ar fi creat o situație extrem de dificilă pentru Ceaușescu în relația cu celelalte state socialiste. Stewart i-a spus lui Maurer că intervenția din Cehoslovacia și mai ales motivele din spatele acesteia au provocat multă îngrijorare la Londra și ar fi vrut să știe pă-

rerea părții române cu privire la motivele reale ale acțiunii sovieticilor. La fel de sincer, Maurer i-a răspuns că ceea ce pentru Londra provocase „îngrijorare“, pentru el însuși provocase „tortură“ și că motivele erau extrem de dificil de înțeles.

Michael Stewart a ținut să precizeze că în general comunismul se manifesta agresiv la adresa Occidentului și a Marii Britanii implicit. Uniunea Sovietică, mai spunea Stewart, era un aliat al României. La această ultimă observație, Maurer a răspuns cu o doză de ironie și amărăciune: „cât despre Uniunea Sovietică, dl. Stewart putea să ia un asemenea aliat oricând vroia.“

După convorbirile cu Ceaușescu și Maurer, Michael Stewart a trimis o telegramă către Foreign Office care rezuma nu atât conținutul discuțiilor, cât impresiile sale personale. El sesiza în primul rând faptul că românii continuau să aibă temeri cu privire la situația lor și că depuneau eforturi pentru a-și normaliza relațiile cu Uniunea Sovietică și celelalte state socialiste. Stewart a reținut în mod special faptul că românii nu considerau că apartenența la Pactul de la Varșovia le garantează securitatea. Din toate aceste motive, România era interesată de dezvoltarea relațiilor sale bilaterale cu Marea Britanie, pe linie economică în mod special, pentru a demonstra astfel că, în acele circumstanțe grave, România

CREȘTINAREA CUMANILOR O MISIUNE IMPOSIBILĂ

Episcopul Filip de Fermo (stânga) și Ladislau Cumanul, așa cum apare într-o miniatură din Cronica lui Thurocz

GEORGE DAMIAN

Înfrânți alături de principii ruși în bătălia de pe râul Kalka în 1223 de mongoli, cumanii s-au refugiat la poalele Carpaților, unde o parte dintre ei s-au creștinat în ritul catolic la îndemnul regelui maghiar Andrei al II-lea. Botezul unei părți a cumanilor conduși de Bortz s-a produs în 1227, fiind oficiat de Robert, episcopul de Esztergom. La doar câțiva ani de la această creștinare în masă, sub amenințarea invaziei mongole, în 1238 hanul cuman Kuten a primit permisiunea regelui Bela al IV-lea să se refugieze în regatul Ungariei împreună cu 40.000 de familii, promițând să se creștineze împreună cu toți supușii săi. O prințesă cumană, Elizabeta, s-a căsătorit cu fiul regelui Bela al IV-lea, viitorul rege Ștefan al V-lea, urmașul lor fiind regele Ladislau Cumanul.

Maghiarii și cumanii au fost înfrânți de mongoli în 1241 în bătălia de pe râul Sajo, iar în anarhia care a cuprins regatul ungar hanul Kuten a fost asasinat și o parte dintre cumani s-au refugiat la sudul Dunării. Au revenit apoi în regat pentru a-l sprijini pe Ștefan al V-lea în timpul războiului civil purtat de acesta cu tatăl său Bela al IV-lea (1260-1270). Ștefan al V-lea a apucat să domnească singur între anii 1270-1272, iar fiul său Ladislau Cumanul s-a suiat pe tron la doar 10 ani.

În 1277 o adunare comună a nobililor maghiari și șefilor cumani l-a declarat major pe Ladislau Cumanul, care, după cum ne spune porecla, a preferat anturajul triburilor nomade din rândul cărora provenea mama sa. Faptul că regele îi favoriza pe cumani a stârnit furia nobilimii maghiare și a provocat o serie de conflicte. Problema principală era reprezentată

de comportamentul triburilor cumane care tratau Ungaria ca pe o țară cucerită și la mai bine de 50 de ani de la creștinare aveau prea puține legături cu biserica Romei. Două documente din anul 1279 ne prezintă mecanismul intim al tensiunilor maghiaro-cumane și în același timp ne furnizează o fotografie detaliată a moravurilor și nivelului

sa la București. Singurul sprijin pe care românii l-au cerut de la britanici, considera Michael Stewart, era acela de a menține vie ideea că folosirea forței în relațiile dintre state nu era acceptabilă.

La fel de interesante au fost și concluziile formulate de John Chadwick într-o altă telegramă trimisă către Foreign Office la începutul lunii octombrie. Ambasadorul sublinia aceeași idee sesizată și de Michael Stewart, că Ceaușescu și Mănescu au vorbit doar pentru... stenogramă, pe când Maurer fusese sincer. Cu toate acestea, ambasadorul atrăgea atenția asupra faptului că românii nu trebuia tratați în mod public ca fiind adversari ai sovieticilor, deoarece o asemenea atitudine îi incomoda și le crea dificultăți suplimentare. El recomanda totuși în final

ca Marea Britanie să dezvolte relațiile cu România în mod normal, deoarece acceptul românilor pentru vizita lui Stewart la București în acel context tensionat fusese tocmai un semnal de normalitate. Comentariile Foreign Office-ului la telegrama lui Chadwick sunt la rândul lor interesante. La Londra se aprecia că ambasadorul greșea când aprecia vizita lui Stewart ca un semn de normalitate. Foreign Office-ul considera că în circumstanțe normale convorbirile cu partea română ar fi fost mult mai fructuoase și că dinamica relațiilor româno-britanice depindea foarte mult de modul în care românii reușeau să-și regleze relațiile cu Uniunea Sovietică și celelalte state socialiste.

Documentele analizate demonstrează limitele sprijinului pe care Occidentul putea

să-l ofere României în condițiile unei potențiale amenințări militare sovietice, dar, în același timp, și faptul că românii înșiși aveau așteptări reduse de la bun început și că nu se bazuiau în mod special pe un astfel de sprijin. Este la fel de evident faptul că partea britanică a luat în serios opoziția românească față de intervenția celor cinci state socialiste în Cehoslovacia, nu a considerat-o ca fiind simulată și nici n-a subestimat-o, ci a înțeles corect poziția pe care se situau românii. Londra a fost totuși dispusă să-i sprijine pe români, chiar dacă în interiorul unor limite extrem de restrânse, acordând atenție riscurilor suplimentare la care ar fi fost supuși românii în cazul unei susțineri explicite a poziției lor și menținând așa-dar sprijinul într-un cadru discret. ■

SOȚIA LUI SARKOZY (Biverb: 5, 5)

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția rebusului DIMITRIE CANTE- MIR, din nr. 10/2014

ANTIOH – IASI – CONSTANTIN –
APARARE – CIL – DT – U – KAVI – U – EIA –
TOMA – PT – M – KIEV – IPEK – IORGA –
ODAT – CAIN – ITA – RA – IS – IARA – AUR
– ATU – DIVAN – T – NETA – SATIRA.

Soluția jocului: **Antică**

LEGENDE ELINE

(LE – GEN – DE / EL – IN – E)

respectarea canoanelor bisericești.

Drept garanție pentru buna purtare a cumanilor, regele jura „a-i sili prin brațul puterii regale, cu ajutorul armatei și al oricăror altor mijloace folosite, la primirea, împlinirea și păzirea tuturor și a fiecăreia în parte din cele sus zise“. În plus, episcopul de Fermo urma să primească ostatici din partea căpeteniilor cumane, ca o garanție suplimentară. Însă această înțelegere nu avea să funcționeze.

Regele Andrei al II-lea, cel sub care s-au creștinat cumanii

A doua lege cumană

Tratatul din mai 1279 fără îndoială că a stârnit tulburare și nemulțumiri în rândurile cumanilor, care erau astfel siliți să se creștineze și sedentarizeze sub amenințarea folosirii forței. Negocierile au fost reluate și a rezultat un nou document, redactat la 10 august 1279, care cuprinde o serie de modificări față de prima înțelegere. De data aceasta, din partea cumanilor a luat parte la negocieri și influența căpetenie Alpar, alături de Uzur, ceea ce ne indică faptul că Alpar s-ar putea afla la originea modificărilor.

O primă concesie din partea episcopului de Fermo apare la obligația botezării cumanilor: este permisă și confesiunea ortodoxă, nemaifiind păstrată exclusivitatea catolicismului. Cel mai probabil, printre cumanii din Ungaria se găseau destui creștinați în ritul bizantin, situație care nu era prevăzută în înțelegerea din luna mai. Imediat după obligația creștinării, în documentul din august apare o altă, ca fiecare dintre cele șapte triburi cumane să dea câte un ostatic de rang înalt, „deoa-

rece se știe că credința fără fapte este moartă“. În continuare este repetată obligația părăsirii modului de viață nomad, însă cumanii erau scutiți de „a-și rade barba, a-și scurta părul și a-și schimba portul hainelor, la care venerabilul părinte legat, înduplecat de îndurarea iubirii pământești, în urma supusei noastre stăruinți, nu i-a silit împotriva voinței lor“. Această modificare față de înțelegerea din luna mai indică faptul că triburile cumane nu doreau să fie asimilate.

Chestiunea moșiilor pe care se așezaseră cumanii este tratată în mod diferit în această a doua înțelegere. Cumanii urma să își păstreze pământurile primite de la regele Bela al IV-lea, ca și proprietățile pustiite de invazia tătară și rămase fără proprietari, restul moșiilor urmând să fie înapoiate sau răscumpărate de la foștii proprietari. În ultima parte a documentului căpeteniile cumane primeau o serie de privilegii care îi asimilau nobilimii maghiare, precum scutirea de dări și alte obligații feudale, în schimbul prestării serviciului militar. Nobilii cumani nu puteau fi judecați decât de palatinul regatului și în prezența unui judecător cuman în procesele cu nobilii maghiari, iar pricinile dintre cumani, nobili sau oameni de rând trebuia prezentate în fața unui judecător cuman, în ambele situații ultima instanță fiind reprezentată de rege.

Război civil și instabilitate

Toate aceste înțelegeri nu au avut niciun efect. În luna octombrie 1279 episcopul Filip de Fermo constata că șefii cumani nu se ținuseră de cuvânt, iar regele Ladislau Cumanul le lua apărarea. Drept ur-

Ștefan al V-lea încoronat de tatăl său

superficial de creștinare în rândurile cumanilor la aproape două generații de la primul botez.

Un episcop pentru liniștea nobililor

La începutul anului 1279 episcopul Filip de Fermo sosea la Curtea regelui Ladislau Cumanul în calitate de legat papal, cu misiunea de a restaura pacea internă a Ungariei. Negocierile care au urmat au fost sintetizate într-un document regal emis la 23 mai 1279, numit „Prima lege cumană”. Cumanii au fost reprezentați de șefii

Uzur și Tolon, lipsind Alpar, considerat la acea vreme cea mai influentă căpetenie cumană. Încă de la începutul documentului se constată distincția dintre „mulțimea cumanilor, însemnată, în parte, cu pecetea Domnului, întrucât a primit taina botezului, deși până acum rătăcește pe calea moravurilor rele, și partea rămasă să o ducem de la închinarea păgânătății la cunoașterea credinței creștine, prin mijlocirea venerabilului și preasfântului părinte domnul Filip, episcop de Fermo”. Documentul atestă astfel faptul că doar o parte dintre cumani erau botezați catolici la 1279, însă chiar și așa „rătăceau pe calea moravurilor rele”.

Episcopul de Fermo nu era un naiv și cunoștea aplecarea regelui Ladislau Cumanul către nomazii cu care se înrudea prin mamă, astfel că documentul mai conține și o serie de jurăminte ale regelui, care se obliga să protejeze credința creștină din regat. La rândul lor, șefii cumani

Ladislau Cumanul,
miniatură din Cronica pictată de la Viena

Uzur și Tolon jurau în numele triburilor pe care le reprezentau să respecte o serie de condiții. În primul rând, toți cumanii care nu erau creștini urma să se boteze și „părăsind și lăsând cu totul cinstirea idoloilor și toate și fiecare închinare păgână să păstreze unirea credinței catolice”. O altă condiție impusă cumanilor era „să părăsească și să plece din corturile și din casele lor de păsă și să locuiască și să sălășluiască în sate după obiceiul creștin, în clădiri și case statornice, și s-au legat să urmeze pe creștini în toate moravurile și riturile”.

Paragraful următor al documentului ne dezvăluie modul în care cumanii nomazi și păgâni se purtau în regatul maghiar, pe care îl tratau ca pe un teritoriu cucerit. „În afară de acestea se vor înfrâna cu totul de la săvârșirea oricăror nelegiuiri și pricinui de focuri, de la omorârea creștinilor și de la vărsări de sânge creștin în regatul și ținuturile supuse stăpânirii noastre și nu vor face niciodată ca până acum, nici nu vor

îngădui câtuși de puțin să se făptuiască de oamenii sau supușii lor asemenea fapte”. De asemenea, căpeteniile cumane se obligau să înapoieze proprietarilor „toate mănăstirile, bisericile și moșiile mănăstirilor, bisericilor și ale tuturor nobililor și ale celorlalți creștini pe care le-au cotropit și le-au stăpânit până acum pe nedrept și fără să li se cuvină”. Legatul papal urma să cerceteze în detaliu semințiile cumanilor, șefii acestora obligându-se să-l sprijine pe episcopul de Fermo, urmând ca toate căsătoriile să se facă cu

Călăreți mongoli

● Câteva sute de mărci și o inventată domnișoară ● Acuzații de spionaj ● Gloanțe de mitralieră printre palele elicei ● Germanii nu și-au dat seama ce i-a lovit ● Halucinații precum babele isterice ● Doborât de tirul infanteriștilor ● Ulcerul salvator ● Ultimul zbor

Avionul cu care temerarul pilot (în medalion) pretindea că dorea să plimbe o frumoasă domnișoară în plină noapte, pe cerul Berlinului

ROLAND GARROS ȘI EVADĂRILE SALE

Dr. VALERIU AVRAM

La declanșarea Primului Război Mondial, aviatorul francez Roland Garros (Magazin istoric, nr. 6/1990) se afla la Berlin, unde delectase timp de câteva zile publicul venit din toată Germania cu zborurile sale acrobatice executate cu un avion Morane-Saulnier.

În timp ce ziarele de seară anunțau la Berlin mobilizarea, Roland Garros se afla în compania unor ofițeri aviatori germani, care-l onorau cu o masă plină de bunătăți stropite cu un excelent vin de Mosella. Ca să scape, a mimat că era „obosit” din cauza vinului bun consumat într-o cantitate apreciabilă și a cerut gazdelor să fie condus la hotel.

Pe drum, contra unei mari sume de bani, l-a convins pe taximetrist să-l ducă la hangarul unde își adăpostea avionul. Ajuns după miezul nopții, paznicii, după ce au fost mituiți cu mai multe bancnote de 100 de mărci, l-au ajutat să scoată din hangar aparatul. Roland Garros a pretins că în acea noapte dorea să facă un zbor de agre-

ment având la bord o frumoasă domnișoară, care urma să apară pe aerodrom după ce pilotul încerca motorul avionului. Paznicii, care știau că avionul Morane-Saulnier era monoloc, l-au întrebat pe celebrul aviator unde o va așeza pe tânăra nemțoaică, întrucât în carlingă nu era spațiu pentru două persoane. Zâmbind șiret, Garros le-a dat de înțeles că

mare, regele a fost excomunicat, iar apelul la Sfântul Scaun i-a dat dreptate legatului papal. În ianuarie 1280 cumanii l-au răpit și închis pe episcop, iar nobilii maghiari conduși de voievodul Transilvaniei Finta Aba l-au capturat pe rege. După alte două luni de negocieri, regele Ladislau Cumanul a jurat încă o dată să respecte și să pună în aplicare înțelegerile din 1279, ceea ce a provocat fuga în Serbia a unei părți a cumanilor. În 1281 Ladislau Cumanul a declanșat o campanie de pedepsire a nobililor din familia Aba cu sprijinul cumanilor, ceea ce l-a făcut pe episcopul Filip de Fermo să părăsească în grabă Ungaria, fără a mai reveni vreodată. În 1282 cumanii fugiți la sud de Dunăre au revenit în Ungaria și regele Ladislau a condus campania de alungare a lor.

Tânărul rege și-a ales definitiv tabăra în 1284 când și-a repudiat soția și a optat pentru stilul de viață nomad alături de cumani și trei concubine. Invazia mongolă din 1285 a mărit și mai mult haosul din regatul maghiar, condus de un rege al cărui stil de viață se confunda cu cel al invadatorilor. Atașamentul fățiș al suveranului față de nomazii barbari avea să crească și mai mult ruptura dintre el și puternicii regatului. În 1286 avea să intre în conflict cu episcopul Lodomer de Esztergom, după ce și-a întemnițat soția și i-a confiscat toate proprietățile, pe care le-a dăruit concubinilor cumane.

Excomunicat de episcop, Ladislau Cumanul a trebuit să revină asupra deciziei sale după ce a fost din nou capturat de nobi-

Moartea lui Ladislau Cumanul

lii maghiari în 1288. Încă o dată, tânărul rege și-a încălcat jurămintele și s-a alăturat hoardelor cumane din Câmpia Panonică, ceea ce l-a făcut pe Papa Nicolae al IV-lea să planifice o cruciadă împotriva lui. În ultimii ani ai domniei lui Ladislau Cumanul puterea centrală practic dispăruse din regatul Ungariei. Regele dominat de instinctele stepelor asiatice a fost asasinat de trei cumani la 10 iulie 1290, la Cheresig, în actualul județ Bihor.

Cumanii au rămas în partea de sud a Panoniei până în secolul al XVI-lea, când dispariția regatului maghiar cucerit de Imperiul Otoman a dus la o depopulare masivă a regiunii. Urme ale identității cumane și ale regimului juridic special stabilit prin documentele din 1279 au supraviețuit până în veacul al XVIII-lea, moment după care procesul de asimilare a cumanilor poate fi considerat ca încheiat. Temerile căpeteniilor cumane care își negociau aprig autonomia și privilegiile în 1279 s-au adeverit: temuții călăreți ai stepelor s-au topit în marea masă a sedentarelor după ce au acceptat pe deplin creștinismul. Cu greu ar putea fi considerați

drept fondatori de state noi acești tribali vijeliosi care, și după 50 de ani de la prima creștinare, doreau să-și păstreze cu orice preț pletele și mustățile. Prezența lor în regatul maghiar a fost un factor de profundă instabilitate zeci de ani, în principal din cauza refuzului de a se supune normelor creștine, pe care le acceptau doar aparent în situații de criză. ■

Cumani la Curtea regelui Ludovic de Anjou (1326-1382)

tros. Echipajele inamice nu i-au dat o atenție prea mare, întrucât germanii erau în număr mare și el, pilotul francez, era singur. Deodată, din spatele elicei avionului monoloc și monoplan cu aripa parasol au izbucnit flăcări portocalii și înaintea ca aviatorii germani să-și dea seama ce se întâmplă, un avion Albatros pilotat de locotenentul Grosskopf, a fost cuprins de flăcări, pornind vertiginos spre sol, de care s-a zdrobit, membrii echipajului fiind uciși. O nouă rafală și un alt avion Albatros, pilotat de plutonierul Spachol, a avut aceeași soartă. Cuprinse de panică, celelalte două – echipaje inamice au părăsit în grabă cerul. „Am privit mult timp la cel de-al doilea glob de foc care s-a prăbușit la sol, arzând cu mult fum. M-am gândit la aviatorii inamici care au ars. Ce coșmar!” – nota Garros într-o scrisoare trimisă unui prieten.

Ziuă de 1 aprilie 1915 intra în istoria aeronauticii mondiale: un avion a fost doborât în lupta aeriană de gloanțele trase prin câmpul elicei de o mitralieră instalată la bordul unui avion.

În intervalul a două săptămâni, în patru lupte aeriene, Roland Garros a doborât cinci avioane germane. Aviatorii

germani au intrat în panică. Când apărea în zare un monoplan francez, fugeau în liniile lor. Îngrijorarea s-a instalat și în rândul generalilor germani care considerau că în scurt timp avioanele franceze și britanice vor fi dotate cu noua tehnică și atunci flota aeriană germană era în mare pericol, fiind alungată de pe cer. Unii comandanți germani n-au dat crezare acestei informații, acuzându-i pe aviatorii lor că simpla vedere a unui avion francez monoloc „le provoacă halucinații ca unor babe isterice”.

În ziua de 19 aprilie 1915, Roland Garros a obținut cea de-a șasea victorie aeriană. A doua zi a atacat un tren în gara de la Courtrai. Tirul infanteriștilor inamici a fost atât de intens, încât mai multe gloanțe au lovit avionul Morane-Saulnier, secționând țeava de alimentare cu benzină a motorului. Pilotul francez a aterizat forțat în liniile germane, fiind capturat odată cu avionul intact, oferind pe tavă germanilor invenția sa.

A fost închis câteva luni la Magdeburg, iar ulterior a fost transportat într-o fortăreață aflată lângă orașul Köln. Timp de trei ani a fost păzit cu strâșnicie. La un moment dat, i s-a alăturat locotenentul Marchal, un alsacian care vorbea perfect limba germană, eroul celui mai lung raid din Primul Război Mondial. Zburase

În carlingă...

din Franța până la Berlin și lansase manifeste. Cu 80 km înainte de a ajunge în liniile rusești din Prusia Orientală i s-a terminat benzina, fiind nevoit să aterizeze forțat pe teritoriul german. Cei doi aviatori francezi au încercat în câteva rânduri să evadeze, fără rezultat. Până într-o zi!

Roland Garros a mimat că s-a îmbolnăvit subit, fiind internat într-un spital militar german. Avea, ce-i drept, o suferință mai veche: un ulcer. Profitând că paza era foarte lejeră, împreună cu Marchal, internat și el pentru o rană, a reușit să-i imobilizeze pe paznici. În ziua de 17 februarie 1918, deghizați în ofițeri germani, au reușit să ajungă în Olanda și de aici în Franța. Locotenentul Roland Garros a fost decorat cu Legiunea de Onoare.

Nu a putut rămâne departe de front. Și-a reluat antrenamentul și după ce s-a obișnuit cu noile metode de luptă a plecat în misiuni de vânătoare. În ziua de 2 octombrie 1918 a doborât un avion german Fokker D.VII. Peste trei zile, la 5 octombrie 1918, împreună cu căpitanul Serin, locotenentul Roland Garros a atacat o formație de șase Fokkere.

Roland Garros n-a mai revenit la aerodrom. Căzuse în luptă. ■

... și alături de alți aviatori (cu bască)

Imaginea înfățișează un avion Voisin, cu o mitralieră Hotchkiss, în 1910, probabil prima tentativă de acest gen, ...

domnișoara va sta în brațele sale. Cum va pilota, nu i-a mai interesat pe paznici, care-și primiseră banii. Așa că l-au ajutat pe Garros să pornească motorul. Aviatorul s-a urcat în carlingă și dus a fost. Foarte prevăzător, după fiecare evoluție aeriană, el ordona să i se facă plinul avionului cu ulei și benzină. Zborul a fost dificil. A pilotat din instinct, pe o noapte ca smoala; ghidându-se după stele și hartă, folosind busola, a ajuns în Franța.

Fiind născut în Insula Reunion, nu era obligat să facă serviciul militar, dar s-a înrolat voluntar în Escadrila M.S.23, unde se aflau piloții vestiți ai Franței și ai lumii, ca Adolphe Pégoud, Eugène Gilbert, Marc Pourpre, Armand Pinsard sau Maxime Lenoir. Toți au fost încadrați ca piloți militari cu gradul de soldat.

Escadrila M.S.23 a fost trimisă pe frontul de la Marna. Roland Garros abia aștepta o confruntare cu zburătorii germani. Presa berlineză îl acuzase de spionaj, pretinzând că spectacolele aeriene fuseseră paravanul activității de spion. Nimic mai fals!

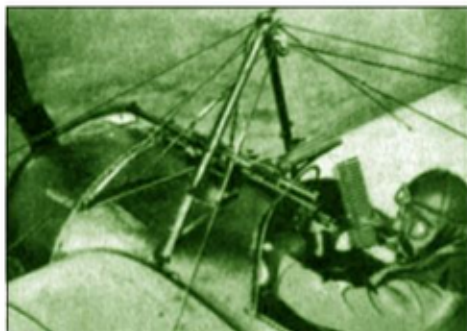
A decolat în prima misiune de luptă în ziua de 14 august 1914, executând o recunoaștere în liniile inamice. La 15 septembrie 1914 a întâlnit într-un zbor de recunoaștere un avion german și a deschis focul asupra echipajului inamic cu un pistol, fără niciun rezultat.

Și-a dat seama că numai instalarea la bordul avionului a unei arme automate îi dădea posibilitatea să-și înfrunte adversarii cu succes. Văzuse la începutul anului 1915 un avion Voisin, care avea montată în fața carlingii o mitralieră Hotchkiss. S-a frământat mult, a făcut unele calcule și până la urmă i-a venit în minte ideea genială. Era sigur că la 1.200 de rotații ale palelor elicei unui avion, se putea trage prin câmpul ei câte un foc la fiecare secundă. Garros a cerut unui ofițer ce răspundea de un depozit de armament o mitralieră Hotchkiss cu împrumut, explicându-i ce voia să facă. Ofițerul l-a considerat a nu fi în toate mințile. Dar când pilotul Garros i-a explicat modul de tragere prin câmpul elicei cu calculele făcute, ofițerul, om cu știință de carte, a fost de acord să-i dea cu împrumut mitraliera, semnând un document în acest sens. Având arma automată, cu acordul căpitanului aviator De Vêrg-

nette Delamotte, comandantul Escadrilei M.S.23, Garros s-a dus la Villacoublay, unde se afla fabrica de avioane Morane-Saulnier.

Prieten cu inginerii patroni ai firmei, i-a convins să facă un experiment, mai întâi la bancul de probă. A pornit motorul Gnôme și a deschis focul; gloanțele au zburat printre palele elicei, ciobindu-le. Nu s-a dat bătut. A apelat și la ajutorul unui prieten, Jules Hué, un excelent mecanic de avion, care i-a dat ideea protejării elicei cu bandaje din oțel. Inginerul Saulnier a întărit cu plăci de oțel palele în locul unde acestea se încastrau în butuc. „Deflectorul de gloanțe” proteja elicea. În scurt timp, după zeci de ore de experiențe împreună cu inginerii firmei, a creat un dispozitiv de sincronizare a tragerii prin câmpul elicei, care a funcționat perfect.

După mai multe zile de timp nefavorabil, la 1 aprilie 1915, Roland Garros și-a luat zborul la bordul unui Morane-Saulnier tip N, care avea montată la bord o mitralieră fixă Hotchkiss. În timp ce zbura la nord de localitatea Buc a întâlnit la 3.000 m altitudine patru avioane germane Alba-

... și reușita lui Roland Garros

1914

Alfons Castaldi...

... și Cincinat Pavelescu,
autorii Imnului cercetașilor

de *Besançon*! Și *Lunéville*, de care se leagă școlarizarea unor români iluștri, cum a fost M. Kogălniceanu, ajunge *Lünstadt*.

Austro-Ungaria e tot mai agresivă în relațiile cu România, furioasă de indecizia autorităților de la București ca și de unele măsuri economice restrictive, ca, de pildă, interzicerea exporturilor spre monarhie. Acolo situația se deteriorează de la o zi la alta. Rațiile soldaților fuseseră înjumătățite, iar soldele reduse de la 16 la 12 fileri. Totodată, morile vieneze nu mai puteau măcina făina decât în amestec cu secară, porumb și orz. Românii din Bucovina sunt siliți să scrie regelui Ferdinand că sunt foarte mulțumiți de guvernul imperial și îl roagă să nu le mai ducă grija. Alții reușesc să se refugieze în România. Mai puțin norocoși, românii de sub stăpânirea maghiară sunt siliți să facă mitinguri pro-asupritori. Și constatarea amară a cuiva dă măsura acestei drame: între spânzurațoare și declarații de fidelitate, ce să faci, bieții de ei?

Și în această lună autoritățile imperiale continuă decorarea românilor din armata K.K. (armata austro-ungară). E o dovadă a vitejiei, dar în același timp și de perpetuare a dramei unor oameni trimiși silnic la luptă. Primesc acum medalia de argint: Iosif David, Andrei Jabco, Șt. Tanco, Aug. Țibulca, S. Vasici, B. Burdușan, S. Tălăiță, Luca Stejar.

Atât în țară cât și în străinătate se teoretizează pe seama atitudinii României, cântărindu-se avantajele, se fac insinuări, se imaginează scenarii. Pentru P.P. Carp, fruntașul conservator, prioritară este distrugerea Rusiei. România trebuie să meargă alături de Centrali, între altele și pentru a recupera Basarabia, pierdută în 1812. J. Andrassy publică în *Neue Freie Presse* articolul *Rusia - un pericol pentru*

România. Problema orientală. Fără a ignora dorința românilor de a lua Transilvania, autorul maghiar consideră că aceștia ar deveni vasalii Rusiei. Pe de altă parte, împlinirea idealului național românesc înseamnă moartea națiunii maghiare căci, spre deosebire de alte popoare europene, aceasta nu este majoritară în hotarele unde trăiește și singura șansă de supraviețuire e dominația cu orice preț.

N. Iorga ține la Academia Română conferința *Paralelă între imperialismul austriac și imperialismul rusesc*. Tot el definește poziția României: Aceasta nu s-a aflat niciodată mai aproape de realizarea idealului național; trebuie creat fără întârziere Blocul balcanic, în frunte cu Italia. România nu poate merge de partea monarhiei bicefale; singurul ei drum e alături de Antantă.

Între timp însă, capitala Serbiei e ocupată de unguri. Și Iorga scrie cu tristețe în *Neamul românesc*: „Pentru omenire e un moment de durere, pentru România e o zi de doliu”. Tot el evocă, la Academie, relațiile cu vecinii într-o comunicare despre *Corespondența românească a voievozilor noștri de la Cladova*.

Vecinii bulgari își vădesc tot mai limpede intențiile de a se alătura Centralilor. Circulă zvonul că Societatea de Navigație pe Dunăre a fost vândută bulgarilor. La Berlin se înființează Asociația Bulgaro-Germană pentru apărarea intereselor bulgărești în Germania. În fine, se materializează proiectul liniei de navigație Varna – Constanța – Odessa. În strădania de a-i atrage de partea lor pe bulgari, englezii tipăresc la Londra cartea *Nomazii Balcanilor*, despre cuțovlahi, datorată lui Wace și Thomson.

Și Imperiul Otoman e perceput ca progerman, atitudine considerată sinucigașă de presa

ROMÂNIA ACUM O SUTĂ DE ANI

1914

GEORGETA FILITTI

Începe domnia regelui Ferdinand și odată cu ea se accentuează grijile românilor. Vor intra în război? De partea cui? Temeri, manifestații, oferte înșelătoare se încrucișează zilnic. Viața de zi cu zi e tot mai marcată de stihia conflictului mondial.

Războiul începe să facă parte din cotidian. Chiar dacă frontul de luptă rămâne încă undeva departe, umbra stării conflictuale care macină continentul se pogoară și asupra României. Pe lângă manevrele diplomatice de atragere a ei de o parte sau de alta, țara noastră se vede zilnic confruntată cu imixtiuni, în primul rând ale Puterilor Centrale. Astfel, nemții tranzitează prin Predeal aur și posturi de telegrafie fără fir spre Istanbul; la vamă declară că e vorba de materialele unui circ! În același timp, ca să provoace dezmințiri, Legația germană de la București răspândește zvonul că o delegație română a plecat în S.U.A. pentru a încheia un contract de exploatare a petrolului. Putere agresoare, Germania legitimează orice act, indiferentă la reacția inter-

națională. Așa, Universitatea din Bonn îi conferă titlul de *Doctor Honoris Causa* fabricantului de armament Krupp, pentru mortierele de 420 mm. Scandalizat, un ziarist întreabă: de ce oare Germania nu-l onorează la fel și pe Cain, fie și post-mortem, pentru fratricid?

Lumea continuă să deplângă distrugerea Catedralei din Reims, dar răzbate și o veste bună: Evanghelia slavonă păstrată în tezaurul ei fusese dusă încă în 1792, în timpul Revoluției franceze, la Primărie, așa că manuscrisul e neatins. În schimb, în zonele ocupate din Belgia și Franța de Nord, nemții se grăbesc să schimbe toponimele. Apar așa adevărate ciudățenii: *Kales*, în loc de *Calais*, *Dunkirchen* pentru *Dunkerque*, *Bisanz*, în loc

1914

Simona Lahovary

Statuia lui Carol I

Mavrodi, Irina Procopiu, Simona Lahovary. Unele dintre ele au lăsat jurnale, memorii, note care reconstituie plastic anii premergători intrării României în război. Li s-a adăugat Cella Delavrancea, în calitate de lectoră și pianistă.

Conferințele, care constituiau o adevărată modă, s-au bucurat de o largă audiență. Așa, la Societatea „Analelor”, C. Argetoianu vorbește despre *Influența marelui asupra sufletului capitalelor*, iar Tudor Popescu, la Societatea Ortodoxă a Femeilor Române, despre *Arma victoriei sigure în viitorul nostru război*. Tot acolo au loc serate, întâlniri, chete pentru susținerea materială și morală a belgienilor. Al. Tzigara Samurcaș, directorul Fundației Universitare „Carol I”, face elogiul, parcă nu totdeauna îndreptățit, al lui André Lecomte de Noüy. Susținut din plin de regele defunct, acesta moare la 70 de ani și un bust al lui este pus la Fundație pentru calitatea de „arhitect șef al restaurărilor monumentelor istorice din România”. Fusese și membru corespondent al Academiei Române. Surprinzător, Samurcaș, vorbind de Curtea de Argeș, observase că acolo era un stil eclectic, cu influențe arabe, bizantine și „puțin japoneze”, căci nu se putea vorbi de un stil românesc la un popor de ciobani ca noi. Abia străinii, când au venit, ne-au creat așa ceva. N. Iorga, un neiuibitor al arhitectului francez, avea să critice vehement intervențiile acestuia la Curtea de Argeș, la Craiova și la Iași, pentru că procedeul era același: arhitectul dăruia monumentul vechi și ridica unul nou, în totală neconcordanță cu tradiția românească. În plus, lucrările se degradau de la un an la altul, dovada unei munci de mântuială.

Afară de conferințe, cei doi, Nicolae Iorga și Al. Tzigara Samurcaș încep noi cursuri la

Universitate: *Relațiile noastre cu străinătatea în timpul domniei regelui Carol I* și, respectiv, *Renașterea italiană*.

Spectacolele de operă se înșiră cu frenezie, românii vrând parcă să uite coșmarul din jur. La București, Egisio Massini dirijează *Tosca*, *Rigoletto*, *Aida*. Tenorul Mihai Nasta, venit de la Opera din Viena, e oaspete de onoare. Croniciarii se vor subtili și unul dintre ei scrie despre interpretarea tenorului Vrabiescu în rolul lui Radames, din *Aida*: „nu mi s-a părut îndreptățit tot binele ce s-a zis despre el.”

Starea de beligeranță din Europa nu îngăduie totdeauna circulația nestingherită ca până atunci a românilor; totuși ei continuă să se manifeste. Astfel românca Bondoc, absolută a unei școli industriale din Bruxelles, e angajată în Africa de Sud să organizeze o școală de industrie casnică. Iar colonelul Alexandru Sturdza ține la Geneva trei conferințe despre *Rasele și popoarele carpato-balcanice și legăturile lor cu Europa Occidentală*.

Ciudățeniile nu lipsesc în acest răstimp, unele cu conotații dureroase. Cosmeticiană Josephine Reitz își face reclamă, asigurându-și clientela că poate face să dispară gușa dublă și, prin masarea scalpului, să crească părul. Conte Karolyi fuge la San Francisco, unde se căsătorește sub rangul său. Tatăl îl urmărește în zadar. Întreprinzătorul nobil maghiar deschide un hotel unde secretar și portar sunt alți doi conți foști secretari ai președintelui comitatului Timișoara. Foaia franceză *L'Eclair* dezvăluie jaful practicat de nemți în teritoriile ocupate. Un soldat primește o scrisoare de acasă: „Pantofii nu i potrivesc lui Herman. Alții au trimis mai multe obiecte decât tine, de exemplu marmite. Vezi dacă poți lua veselă franceză...” ■

Cella Delavrancea

André Lecomte de Noüy

1914

bucureșteană. La Istanbul se denunță „Capitulațiile”, vechi convenții medievale în temeiul cărora puterile occidentale aveau ample privilegii în relațiile comerciale cu Imperiul Otoman. La fel, se închid școlile creștine (53 franceze, 16 engleze, trei ruse) și se înlocuiesc cu altele islamice. Ca o promisiune de cooperare postbelică, Imperiul Otoman se angaja ca după prăbușirea Rusiei să ajute pe ucraineni să-și facă un stat independent.

Starea de exasperare din cauza neimplicării sporește și adunările din sala „Dacia” ale „Acțiunii naționale”, mișcare proantantistă tot mai activă iau amploare. Barbu Ștefănescu Delavrancea, Dr. Thoma Ionescu, N. Flea în discursuri fulminante. După unul dintre ele, auditoriul, dezlănțuit, sparge geamurile casei fruntașului conservator Alexandru Marghiloman, din strada Mercur. Pentru dr. Ion Cantacuzino, întârzierea nu face decât să slăbească rezistența și să reducă energiile. Vom fi considerați „neutri, transformați în ultimul moment în beligeranți întârziți”.

Românii sunt ținuti la curent cu mersul evenimentelor și prin filmele documentare trimise de Casa „Pathé”. O ordonanță a Poliției obliga distribuitorii să le subtitreze, corect, în limba română.

O suită de conferințe, ținute la Ateneu, au aceeași menire mobilizatoare. Iată câteva titluri: *Conștiința națională* (G. Diamandi), *Naționalism și socialism* (Take Policrat), *Popoare sedentare parazitare* (N. Iorga), *Școala și patriotismul* (Em. Antonescu).

Evident că autoritățile române nu rămân pasive. Lună de lună, sumedenie de măsuri pregătesc populația pentru un viitor previzibil: intrarea în război. Astfel, la deschiderea Parlamentului se depune un proiect de lege pentru

constituirea Tezaurului de război. Evidențe riguroase ale populației duc la expulzarea suspecților, în special în zonele de frontieră. De altfel, Adunarea discută doar legi de strictă necesitate, între altele, salariile funcționarilor publici ce vor fi concentrați se majorau. Se preconiza, în caz de mobilizare, concentrarea instituțiilor judecătorești. Apoi trece legea Victor Antonescu, prin care guvernul era autorizat să fixeze prețuri maxime la produsele de primă necesitate.

Instituția Cercetășiei, aflată sub conducerea principelui moștenitor Carol, se extinde tot mai mult. E o formă, de fapt, de pregătire paramilitară a tineretului. Poetul Cincinat Pavelescu și compozitorul Alfons Castaldi realizează *Imnul cercetașilor*. O serie de instituții de binefacere își organizează, preventiv, spitale (de pildă, Policlinica „Regina Elisabeta”). La fel face la Ștefănești (Vâlcea) preotul T. Bălășel, care amenajează în școală un spital „pentru cazul de război”.

Deși România se simte izolată, prinsă tot mai mult ca într-un clește, în special după înfrângerea Serbiei, cum constatau toți nerăbdătorii de a intra în acțiune, viața obișnuită își urmează cursul. Funeraliile regelui Carol I costaseră 300.000 de franci, iar taxele de succesiune 2,5 milioane de franci. Un comitet de inițiativă se formase pentru ridicarea unui monument celui dispărut. Intenția avea să se materializeze abia în 1939, când statuia, datorată sculptorului croat Ivo Mestrovici, a fost amplasată în fața Palatului Regal.

A urmat urcarea pe tron a noii perechi regale, Ferdinand și Maria. Dintre cele 13 doamne de onoare ale suveranei le amintim pe Lucia Greceanu, Ana Haret, Maria Pillat, Zoe Suțu, Elena Catargi, Emanuela Roma, Elena

și Herțegovina sunt numiți „țigani albi“ slavii săraci musulmani și „țigani negri“ (sau „gurbeti“, „pribegi“, „cergași“, „corturari“, „șătrari“ în limba sârbă) adevărații țigani.

Caravlahii nu se amestecă marital cu țigani din regiunile din sudul Dunării, își cumpără neveste tot dintre ei și au păstrat tradiția de a nu fi în principal o populație care să se ocupe cu munca câmpului. Ei sunt în special meșteșugari, la cumpăna secolelor XIX-XX ocupându-se cu confecționarea obiectelor din lemn: albi, linguri, strachine, făcălețe, copăi, trocuri. De asemenea, creșteau porcine, erau buni lăutari, călătoreau adesea clandestin în Occident pentru a strânge bani ca ursari (urșii erau achiziționați din târgurile de animale de la Berlin și Hamburg), iar femeile se pricepeau la ghicit.

Originea românească a caravlahilor e confirmată și de învățătorul Ferdo Hefele, care, aproximativ în aceeași perioadă, în numărul 46 din anul 1890 al publicației *Vjenac* din Zagreb, în urma unor discuții cu aceștia, afirma că „prin bălciurile croate, slavone și bosniece, am întâlnit de multe ori pe «coritari»... Când încep să vorbească între ei, în limba lor, abia poți să înțelegi ceva. Poporul nostru de rând îi ține de țigani, și lucrul acesta supără foarte mult pe «coritari» și de multe ori îi mișcă până la lacrimi. «Coritarii» sunt după origine români adevărați, cari au venit înainte cu mulți ani aici din România. După cum susțin singuri, strămoșii lor au părăsit patria în urma concurenței mari în vânzarea mărfii coritărești și s-au așezat între Sava și Drava, iar unii au rămas în Serbia și Bosnia“.

Scrisoarea unui român timocean către ministrul de Finanțe, prin care solicita sprijinul autorităților române pentru a se putea aproviziona din Regat cu unele produse necesare și care nu se găseau în Serbia

Asupra originii românești a caravlahilor s-au aplecat, în același interval de timp, și Isidor Socolean, consilier de finanțe în guvernul Bosniei-Herțegovina, care, transferat în 1889-1890 la Donja Tuzla, i-a cunoscut și a redactat despre aceștia, în 1891, o scriere rămasă în manuscris, pe care i-a oferit-o spre studiu lui Teodor Filipescu. Tot despre caravlahi a scris, concomitent, și Isidor Ieșan, lucrarea *Românii din Bosnia și Herțegovina în trecut și în prezent*.

Semnificativ pentru dorința de libertate a caravlahilor este și faptul că unul dintre ei, Ion Călin, a fost lider al revoltei antiotomane din anul 1857 din Posavina, în nordul Bosniei.

Un act de snobism

În Bosnia-Herțegovina caravlahii locuiau în special în zona de nord-est.

Inițial, Teodor Filipescu îi întâlnise pe „coritari“ în târgul de la Pakrac, din Slavonia, în septembrie 1888, când aceș-

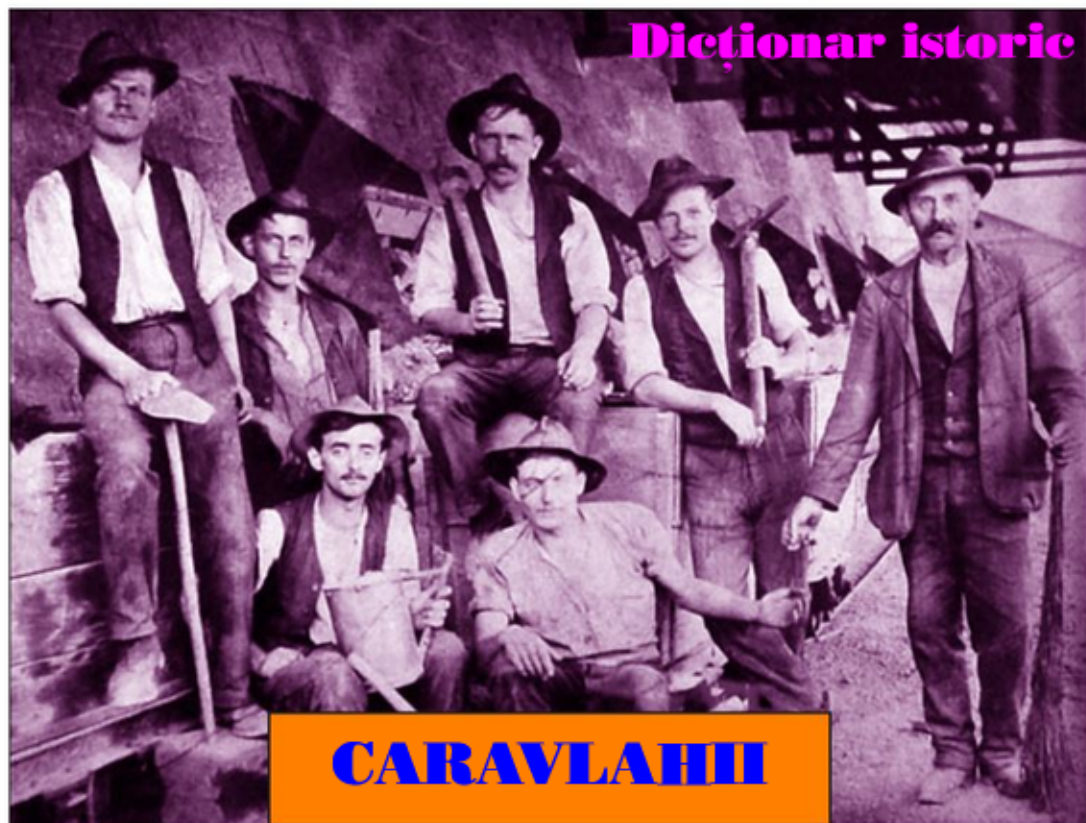
tia, veniți cu albi, linguri, strachine, i-au „respuns că sunt români și că strămoșii lor au emigrat din Țara Românească... Acești «coritari» vorbeau foarte bine românește“, dar în pașaportul lor scria că sunt „țigani“, motiv pentru care aceștia i s-au plâns „că li se face nedreptate numindu-i țigani, deoarece ei nu sunt țigani, ci români“.

Ulterior, în urma călătoriei de documentare întreprinse în localitățile caravlahilor din Bosnia, Teodor Filipescu preciza că satul Purkovici, situat în districtul Vlasenica, a fost fondat de românul Dimitrie Purco („Porcu“ în românește), în anul 1804, care venise de pe teritoriul actual (de la momentul 1905) al României, trecând râul Sava pe la Sremska Mitrovica.

În Purkovici erau 12 case cu 70 de locuitori caravlahi, toți aceștia vorbind „perfect limba românească“. Explicația constă și în faptul că „populațiunea satului Purcovici a primit foarte puțin și fără nicio însemnătate din cultura slavă, căci satul Purcovici fiind situat departe de drumul țerii, locuitorii acestui sat nu vin prea mult în atingere cu orășenii. Caravlahii acestui sat au păstrat toate însușirile etnice ale poporului român, ei sunt oameni pașnici și blânzi; acel spirit aspru, care e cunoscut la muntenii din Bosnia, nu e cunoscut la caravlahi“. Și adăuga: „Caravlahii sunt bogați în moștenitori, satul lor e plin de copii, aproximativ toată casa are câte șapte suflete“.

Prima așezare fondată de caravlahi în Bosnia este Batkovici, sau Batcovichiu în exprimarea locuitorilor săi români. Situat în districtul

Dicționar istoric

Dr. ION GABRIEL ANDREI

Membrii acestei populații românești se auto-denumesc „băiași” („mineri”, în limba română literară, de la „baia”, ex. Baia Mare, Baia de Aramă, Baia de Fier) în Croația (inclusiv Slavonia), „rudari” („mineri” în slavă), în Bulgaria, din Timocul de Vidin și dreapta Dunării până în zonele Ruse, Silistra și Varna, „koritari” („meșesugari în lemn”) în Croația Slavonia și Serbia, iar în Bosnia „karavlahi” („vlahi negri”).

Deși slavii îi consideră în mod eronat ca fiind țigani, ei sunt în realitate (fapt confirmat și de experiența mea personală, din timpul călătoriei în Croația, în anul 2000), români.

Potrivit declarațiilor proprii, românii „băiași” din Pribislavec au emigrat, în căutarea unui trai mai bun, din Țara Românească, în anul 1866, căci nu primiseră pământ prin reforma agrară a domnitorului Alexandru Ioan Cuza și nici noua Constituție, din anul respectiv, a lui Carol I, nu le îndeplinea această aspirație.

După cum le atestă și numele de „români negri”, sunt originari din Țara Românească (Kara Eflak, „Vlahia Neagră”, în documentele otomane).

Dorința lor de libertate

Despre caravlahi, Teodor Filipescu autorul cărții *Coloniile române din Bosnia*, apărută în anul 1906 afirmă că sunt români „rudari” („aurari”, căutători de aur din apele râurilor, deci mineri de suprafață), care, în special bărbați, au emigrat din Țara Românească, mai ales din Oltenia, încă din timpul stăpânirii fanariote. Datorită nestatorniciei habitatului,

nu s-au putut căsători cu românce (părinții fetelor doreau ca ginerii să fie oameni așezați) și atunci și-au găsit neveste printre țigăncile din Țara Românească (erau și ele tot seminomade). Astfel și-au păstrat limba, tradițiile populare și conștiința națională curate românești. Însă, din acest amestec marital ei au în general tenul mai închis.

Numele lor de caravlahi este o dovadă a faptului că nu sunt țigani, întrucât în Bosnia

[publicația Partidului Național Socialist al Muncitorilor din Germania]". În respectivul articol, reprezentantul statului croat preciza faptul că „croatii au o legătură cu germanii”, dar „au venit apoi sârbii, care s-au considerat încă în veacul trecut, ca de naționalitate nu sârbă, ci valahă, și aceasta din cauza originii lor romane”. „Această minoritate, răspândită pretutindeni în ținutul nostru, numără cam un milion de oameni și se deosebește de croați nu numai prin rasă, ci și prin faptul că aparține Bisericii Ortodoxe. Deocamdată s-au luat măsuri care să prevină orice influență păgubitoare a acestor valahi, cum sunt numiți de popor. Acești valahi au fost evacuați din cartierul administrativ al Agramului [variante în limba germană a Zagrebului] și nu au vor să părăsească locuințele între orele 8 seara și 6 dimineața. Se înțelege că valahii au fost dați afară din serviciile de stat și scoși complet din viața politică și culturală. De altfel, se plănuiește recolonizarea lor din teritoriile cu populație deasă în care se găsesc acum, în regiuni mai puțin populate și mai slab exploatate din punct de vedere economic”.

Răspunsul Președinției Consiliului de Miniștri de la București, Serviciul Central al Informației, prin nota 62.843 din 4 iunie 1941, comunicat de generalul Șteflea către Ministerul Afacerilor Externe al României, cuprindea rezoluțiile conducătorului statului român, generalul Ion Antonescu. Acesta decidea: „Instrucțiuni d-lui Buzdugan să se ocupe serios de această problemă și să se stabilească numărul valahilor, gruparea, organizarea, doleanțele și

Coperta cărții lui Isidor Ieșan

gradul de conservare al limbii, credinței și conștiinței românești”. În plus „se va deschide capitolul «Valahii din Croația», paralel cu acela al românilor din toată Peninsula Balcanică. Un serviciu special va fi creat la Ministerul de Externe, în acest scop, care va lucra paralel cu un alt serviciu pentru românii transnistreni și românii din America”. Aceste instrucțiuni vor fi comunicate Legației de la Zagreb prin telegrama nr. 42.547 din 10 iunie 1941.

Răspunsul ministrului Dimitrie Buzdugan, de la Legația României din Zagreb, era

comunicat prin telegrama nr. 1783 din 5 iulie 1941. Acesta cuprindea recunoașterea faptului că, în tradiția croată, precum și în cea italiană dalmată, „vlahi” erau numiți inițial românii din Croația, Dalmația și Bosnia-Herțegovina, dar care, treptat, pe baza confesiunii lor ortodoxe, se sârbizaseră. Astfel, ulterior, cu numele de „vlahi” erau apelați de către croați sârbii ortodocși care, prin similitudinea de credință religioasă, reușiseră să îi asimileze pe români.

Reprezentantul României la Zagreb preciza că „este vorba de populația romană a fostului imperiu [Imperiul Roman], rămasă în diverse regiuni din Balcani și care, sub presiune otomană, s-a împrăștiat în cursul veacurilor, retrăgându-se din calea năvălirilor în locuri mai puțin expuse. Aceste rămășițe romane sunt cunoscute sub denumirea de vlahi sau valahi și sunt astăzi asimilate cu populațiunea peste care au venit. Există o minoritate valahă care vorbește românește și păstrează

„Băiași”

Bjelina, nu departe de vărsarea râului Drina în Sava, satul Batkovici era format din 62 de case, cu 465 locuitori caravlahi. Datorită înmulțirii populației și a greutății obținerii unor noi locuri de casă, în detrimentul terenului agricol, mulți locuitori se stabiliseră, anterior, în celelalte sate caravlahe.

Satul Batkovici, nefiind, spre deosebire de celelalte localități caravlahe, izolat de așezările mai importante ale slavilor, populația sa românească, deși bună vorbitoare de limba română, învățase și limba sârbă. Fenomenul, considerat de Teodor Filipescu un act de imitație, de snobism, se accentuase începând din anul 1902, când în partea satului în care locuiau sârbii se deschisese o școală „poporală” sârbească, ale cărei cursuri erau frecventate de cinci sau șase copii caravlahi.

Cea mai sudică extensiune a românilor caravlahi, la momentul anului 1905, era reprezentată de satul Praca, situat în districtul Rogatița, în estul Bosniei, format din patru case, locuitorii ocupându-se cu lemnăritul și muzica.

Cea mai vestică extensiune a caravlahilor din Bosnia, în

*Mladen Lorkovici,
ministrul de Externe al Croației*

anul 1905, era reprezentată de satul Slatina, situat în districtul Banja Luka, și format din 10 case cu 70 de locuitori români.

În fine, în districtul Prnjavor se afla satul Sitnjev, compus din 60 de case cu 460 locuitori români, ale căror ocupații erau lemnăritul, agricultura, unii fiind ursari.

Sârbii... români

Teodor Filipescu făcea o apreciere cuprinzătoare despre caravlahii din Bosnia: „Caravlahii aveau adevărată conștiința originii lor românești; fiind săraci, ei se mulțumeau totuși mai bine cu viața cinstită, care constă din lucru greu în pădure. Ei fă-

ceau obiecte de lemn, ca să câștige atât, ca să poată trăi de azi pe mâine. Ei nu s-au amestecat nici cu slavii nici cu mahomedanii, ei au ținut peste tot la limba lor românească și la datinile poporului românesc... Ei nu au pierdut nimic în sens etnic, deoarece cultura slavă înainte de 1878 era prea slabă ca să fi avut influență asupra limbii acestui popor. De la ocupația Bosniei încoace (1878), se cunoaște influența școlii slave în ținutul Bjelina, pentru că comuna românească Batkovici e situată lângă acest oraș... Celelalte sate ale Caravlahilor din Bosnia, fiind situate prin curături de pădure, departe de linia de comunicație, au rămas neatins de cultura sârbească. Caravlahii din Batkovici și Modran (districtul Bjelina) vorbesc românește, dar întrebunțează totuși multe cuvinte slave, cu toate că cunosc și expresiunile românești... În Purcovi, Maoca, Kusonje și Lopare se vorbește însă o limbă frumoasă românească și ara-reori se aude câte un cuvânt slav.”

Un ecou al prezenței românilor caravlahi în Bosnia a fost resimțit în perioada celui de Al Doilea Război Mondial, când, odată cu formarea Statului Independent Croația (NDH), constituit de ustași, care îngloba întreaga Bosnie-Herțegovină, România a avut ocazia cunoașterii mai aprofundate, deși incomplete și parțial inexacte, a lucrurilor din regiunea în discuție.

Astfel, la 31 mai 1941, printr-o notă adresată Ministerului de Externe de la București, legația României din Zagreb raporta despre un „interviu al ministrului Croației la Berlin, în *Völkischer Beobachter*

*Andrija Artukovici (primul din stânga), ministrul de Interne al Croației,
și șeful statului ustaș, Ante Pavelić*

Chipuri uitate

Primul dintre cei trei copii ai lui Dionisie V. Craifaleanu, ale cărui memorii le-am prezentat în patru numere ale revistei Magazin istoric (3-6/2014), a fost Aurel, născut la 1 august 1884. Avea să devină un apreciat om de știință, pionier al chimiei biologice în România. În 1904 a absolvit Liceul „B.P. Hasdeu” din orașul natal Buzău, bunele rezultate la învățătură determinându-i pe părinți să-l trimită la București, pentru a se înscrie la Universitate. Preferințele tânărului înscris la Facultatea de Științe se îndreptau

Aurel Craifaleanu
și Friedrich-Wilhelms Universität,
astăzi Universitatea Humboldt

spre astronomie, dar în scurt timp l-au atras cercetările, pe atunci la începuturi în țară, în chimie, astfel încât a urmat cursurile Facultății de Fizico-Chimice, absolvind-o ca licențiat în 1909.

PROFESORUL AUREL CRAIFALEANU (1884-1938)

MĂRIUCA CRAIFALEANU și Dr. ing. DIONISIE A. CRAIFALEANU

Buna lui pregătire și asidua dragoste de cercetare științifică l-au recomandat pentru o carieră universitară, astfel încât cu șase luni înainte de licență, în ianuarie 1909, a fost numit asistent la Laboratorul de chimie organică de la Institutul de Chimie din București, de sub conducerea prof.dr. C. Istrate, unde a lucrat trei ani. Aici a condus lucrările practice de chimie analitică pentru studenții de la Facultatea de

Științe Naturale, pendinte de cursul profesorului dr. Ostrogovici, și a întocmit un manual de Chimie analitică pentru studenți. Tot atunci, Universitatea din București l-a premiat pentru lucrarea *Acțiunea tioureei asupra chinonelor*.

Se cerea însă ca studiul chimiei să fie perfecționat pe alte meleaguri, unde cercetările erau mult avansate. Tot atunci, Casa Școalelor a inițiat un concurs pentru studiul chimiei biologice în străinătate,

pe timp de cinci ani, din fondul „Musicu” (de la numele unui buzoian, care oferea bani pentru burse). S-a înscris la concurs și, fiind clasificat primul, a obținut o bursă pentru studiul chimiei biologice la Friedrich-Wilhelms Universităt, cum se numea pe atunci actuala Universitate Humboldt din Berlin, la care era rector celebrul fizician Max Planck. Cu firea lui modestă, nu a spus nimic familiei, pentru care a fost o surpriză când a aflat din

religiunea ortodoxă cu sârbii. D-l. Lorkovici [Mladen Lorkovici, ministrul de Externe al Croației ustașe] consideră că nu depășește 6.000 în total. Ea se află în regiunea Sarajevo și alte câteva centre din Bosnia“.

Cercetări împiedicate de război

Era, așadar, vorba despre caravlahii români din Bosnia-Herțegovina, dar imaginea ministrului României la Zagreb nu era îndeajuns de clară, fiind influențată de prejudecățile populației slave față de acești reprezentanți ai românismului din Balcani.

Astfel, prin telegrama nr. 804 din 7 iunie 1942, a Legăției României de la Zagreb, ministrul Dimitrie Buzdugan îi comunica lui Mihai Antonescu, ministrul de Externe al țării noastre, faptul că „a fost intențiunea mea să trimit pe un funcționar al acestei Legățiuni să cerceteze în diverse regiuni, Sarajevo Brod, etc., numărul și situația românilor cari trăiesc pe teritoriul Statului Croația. Războiul de guerillă și luptele cu deosebire serioase în acele părți ale Croației m-au hotărât să nu expun viața unui funcționar și să amân facerea cercetărilor pe mai târziu. Am rugat pe Ministrul de Interne să dea dispozițiuni prefectilor să facă cercetări cât mai amănunțite în acest sens. D-l. Artukovici [inspiratorul și făptuitorul politicii discriminatorii, deosebit de violente și inumane, a ustașilor croați și slavi musulmani bosniaci la adresa populației sârbe din Statul Independent Croația] mi-a făgăduit că va da ordinele necesare. De peste un an de când ființează această Legație,

nu am primit decât câteva cereri din partea unor persoane care se pretind a fi de origine română, redactate în limba sârbă și cari, din informațiile dobândite, sunt mai toți țigani“.

Referindu-ne la celelalte regiuni în care trăiesc românii caravlahi, numiți și „băiași“ sau „coritari“, trebuie menționat, din datele furnizate de Iosif Balog din Pribislavec, faptul că, în Croația, aceștia locuiesc, în special, în nordul Croației propriu-zise, în regiunile Medjimurje (la Pribislavec, lângă Cakovec), în arealul „Zagorje“ (lângă Koprivnica, Bjelovar), în zona adiacentă orașului Sisak, precum și în Slavonia (în zonele învecinate așezărilor Pakrac, Virovitica, Pozega, Osijek, Peteranac).

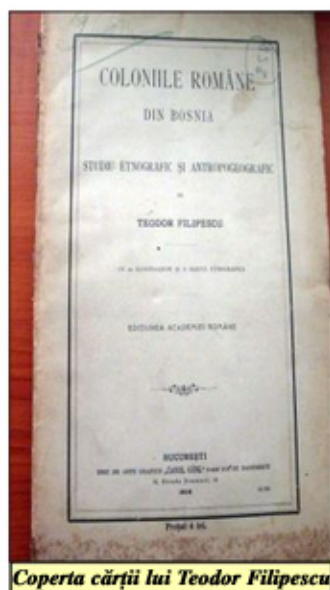
Tot din experiența mea personală, în timpul unei călătorii întreprinse în R.F. Iugoslavia, în anii 1999-2000, am aflat de la românii din Voivodina că în municipalitățile Apatin și Baci (în acest din urmă caz în special în localitatea Vajska) în vestul regiunii Backa, trăiește această populație de „băiași“,

care se consideră românească, deși trăiește în mahalale la periferii, nu are un standard de viață prea ridicat și e considerată de sârbi ca fiind țigănească.

De asemenea, caravlahii trăiesc în Bulgaria, în regiunea Timocului de Vidin, pe întregul mal drept al Dunării, până la frontiera dobrogeană, precum și în estul acestei țări, în arealul cuprins între orașele Ruse-Varna-Burgas, fiind cunoscuți sub denumirea de „rudari“. Aceștia se consideră români, nu țigani, și colaborează bine cu românii „vlahi“, care locuiesc, la rândul lor, în Timocul bulgăresc și în întreaga regiune adiacentă Dunării, de la Vidin până la Silistra.

Caravlahii din Croația propriu-zisă și din Slavonia sunt catolici, cei din Bosnia, Voivodina și Bulgaria sunt ortodocși și militează și în prezent pentru afirmarea drepturilor lor naționale și culturale românești.

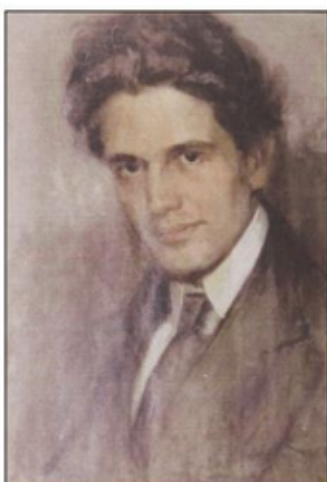
Semnificativ pentru vicisitudinile istorice la care au fost supuși caravlahii este cazul localității Gornja Maoca, numită anterior Karavlas, situată în prezent în Districtul Brcko din Bosnia și Herțegovina (BiH). În perioada războiului civil din 1992-1995, caravlahii localnici au fost alungați, iar pe proprietățile lor s-au instalat fundamentalisti islamici bosniaci și mujahedini originari din Orientul Apropiat ce au luptat împotriva sârbilor bosniaci și au rămas pe teritoriul BiH. La Gornja Maoca/Karavlas acești islamisti radicali sunt organizați pe principiile șariei și wahabismului, constituind în localitate o enclavă care funcționează ca un adevărat stat în stat. ■

Coperta cărții lui Teodor Filipescu

În anul 1932 postul de conferențiar de chimie biologică a fost transformat în catedră de profesor și Aurel Craifaleanu a obținut titlul de profesor agregat, iar din anul 1936 a devenit titularul catedrei, fiind primul profesor de chimie biologică la Facultatea de Științe a Universității din București. S-a dedicat în continuare catedrei și a elaborat un curs amplu pentru studenți, înglobând toate cunoștințele moderne și inițiind direcții de cercetare în domeniu. În anul 1936 figura ca membru al Academiei de Științe.

A avut marele merit de a fi primul biochimist din țară, de a înființa Catedra de chimie biologică și Laboratorul de chimie biologică la Universitatea bucureșteană. Deși s-au alocat fonduri foarte modeste pentru aparatura de laborator, a reușit totuși, cu mari eforturi, să realizeze o serie de lucrări de strictă specialitate, să inițieze primele cercetări din țară în domeniul chimiei biologice și să conducă primele teze de doctorat în domeniu. A elaborat un curs amplu de chimie biologică pentru studenți, completat și multiplicat în

Aurel Craifaleanu,
tablou din colecția familiei

mai multe ediții, prima lucrare românească în această specialitate, necesară și cercetătorilor în domeniu. Ca profesor a ajutat uneori chiar din banii lui proprii pe studenții nevoiași și a cumpărat substanțe și aparatură de laborator.

Munca științifică îi era asigurată de liniștea căminului, a cărui gospodărire și-a asumat-o, cu dragoste și înțelegere, soția sa Ștefania, care l-a scutit de orice l-ar fi perturbat de la studii. Sănătatea fiindu-i șubrezită, după gripa spaniolă din anul 1919, își petrecea vacanțele în liniștea și în

aerul curat și reconfortant din Câmpulung Muscel. În parcurile orașului studia tot timpul tomuri groase de specialitate, lumea mirată întrebându-l dacă a venit la odihnă sau la activitate științifică. Își găsea însă timp și pentru plimbări cu trăsura închiriată în pitoreștile zone învecinate, la Rucăr, Cheile Dâmbovicioarei și altele.

Munca neobosită, agravată de gazele din laborator, și-a pus amprenta pe sănătatea lui și, la 10 martie 1938, la aproape 54 de ani, când studenții îl așteptau la curs, s-a săvârșit din viață. Vestea nimicitoare s-a alăturat regretelor pierderii unui profesor de neînlocuit în acea vreme.

Este de remarcat faptul că fiul său Dionisie avea numai zece ani în 1938. Tatăl nu s-a putut ocupa de pregătirea lui. Totuși i-au urmat două generații de profesori universitari, dar în specialități ingineresti. Mai este de menționat că, în cadrul restrâns al familiei Craifaleanu, cinci membri au obținut titlul de doctor în științe, iar alți trei sunt medici. ■

Conchistadorii au modificat nu numai demografia Americii Latine, ci și aspectul coastei actualului stat Peru. Recent, arheologii au descoperit că în urma depopulării zonei, prin moartea indigenilor cauzată de maladiile aduse de cuceritori și pentru care ei nu dispuneau de anticorpi, a dispărut un obicei care contribuise, vreme de aproape 6.000 ani, la protejarea coastelor de curenții oceanici și vânturile foarte puternice ce erodau țărmurile. Vântul strângea nisi-

pul rezultat din eroziune în coame, care ar fi fost apoi spulberate. Localnicii „armau” aceste coame cu cochiliile unor moluște, pe care le consumau în mod obișnuit. Dispărând localnicii, au dispărut și „armăturile” respective.

O altă modificare adusă peisajului a fost provocată de despădurirea masivă a zonei din jurul orașului Cuzco. Conchistadorii au tăiat păduri întregi, folosind lemnul în cuptoarele de topit minereurile. ■

ziarul local primirea bursei. Astfel că, în noiembrie 1911, a plecat la Berlin pentru a-și desăvârși pregătirea în laboratorul marelui chimist Emil Fischer, laureat al Premiului Nobel din 1902, care i-a fost mentor în toată perioada studiilor, între anii 1911-1914.

În anul 1914 și-a susținut teza de doctorat elaborată în laboratorul de chimie fiziologică de sub direcția prof. E. Salkowski, în cel de chimie fiziologică de sub direcția prof. Neuberg, în cel de histologie de sub direcția prof. Hertwig, în cel de bacteriologie de sub direcția prof. Flüge, în cel de fizică de sub direcția prof. Blasius, în cel de sub direcția prof. Wehnelt ș.a. Tot în acest timp a vizitat principalele la-

să aibă iubiri romantice, ce nu vor fi uitate peste ani, mărturie fiind scrisorile pe care le-a păstrat toată viața.

In 1914, izbucnind războiul, a plecat în Italia, stabilindu-se la Institutul de Fiziologie din Neapole, de sub direcția prof. F. Bottazzi, până în aprilie 1916. De la această dată a fost numit director al Laboratorului de chimie biologică de la Stațiunea Zoologică din Neapole. Aici a publicat o serie de cercetări cu privire mai ales la hemocianină, care este corespondenta hemoglobinei la animalele cu sânge albastru. Spre sfârșitul perioadei când a activat aici, i-a explodat eprubeta pe care o ținea în mână, se pare că a fost un sabotaj al celor invidioși pe el și i-a luat foc halatul. Fiind în luna ianuarie, a avut prezența de spirit să sară de la etaj în bazinul cu apă din curte, stingând focul. Dar i-a fost afectată sănătatea, contactând gripa spaniolă, care bânuia imediat după Primul Război Mondial și care a produs milioane de morți.

Fiind chemat în țară, s-a întors în august 1920, pentru a ocupa o catedră de conferențiar de chimie biologică la Facultatea de Medicină Veterinară, fiind primul specialist din România în această disciplină. În octombrie 1921 a devenit profesor suplinitor la Catedra de Chimie biologică, înființată la această facultate, unde a funcționat până în mai 1922.

În iunie 1922 a trecut examenul de docență în specialitatea chimie biologică la Facultatea de Științe a Universității din București, iar la 1 octombrie 1922 a fost numit docent și conferențiar de chimie biologică la această facultate, predând respectivul curs și conducând lucrările practice de laborator. În iarna anului 1925, obținând un concediu de patru luni, a lucrat la biblioteca și laboratorul de chimie biologică de la Institutul Pasteur din Paris și a studiat organizarea principalelor laboratoare de chimie biologică din Paris. La întoarcerea în țară a înființat Laboratorul de chimie biologică la Facultatea de Științe a Universității bucureștene.

Emil Fischer

boratoare de specialitate din Germania. Era un bărbat frumos, înalt de 1,83 m, cu un păr negru buclat și cu niște ochi pătrunzători, dar calzi, cu o privire învăluitoare. Viața de studii nu l-a împiedicat să se plimbe uneori scara pe Bulevardul Unter den Linden și

Imagine de pe Bulevardul Unter den Linden

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **Radu Păiușan** – **ACTIVITATEA UNIUNII PATRIOTILOR (1944-1945) ȘI A PARTIDULUI NAȚIONAL-POPULAR (1946-1949) ÎN SUD-VESTUL ROMÂNIEI**

Editura Eurostampa, Timișoara, 2013, 837 pp.

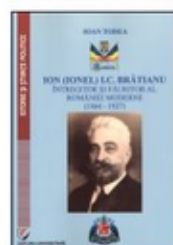
● **Prof.univ.dr. Valeriu Avram, prof. dr. Felicia-Elena Boșcodeală** – **MAIORUL AVIATOR BUZOIAN, IOAN PENEȘ, CAVALERUL CERULUI**

Editura Editgraph, Buzău, 2014, 199 pp.

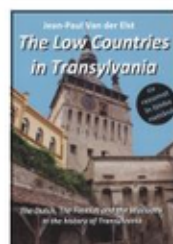
● **Răzvan Mihai Neagu** – **POLITICA BENEFICIALĂ A PAPALITĂȚII DE LA AVIGNON ÎN TRANSILVANIA (1305-1378)**

Editura Mega, Cluj-Napoca, 2013, 432 pp.

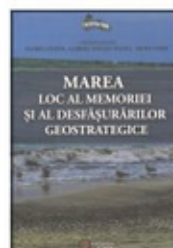
● **Ioan Todea** – **ION (IONEL) I.C. BRĂȚIANU. ÎNTREGITOR ȘI FĂURITOR AL ROMÂNIEI MODERNE (1864-1927)**

Editura Universitară, București, 2014, 383 pp.

● **Jean-Paul Van der Elst** – **THE LOW COUNTRIES IN TRANSYLVANIA. THE DUTCH, THE FLEMISH AND THE WALLONS IN THE HISTORY OF TRANSYLVANIA**

Merchtem, 2013, 143 pp.

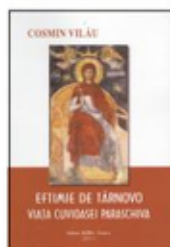
● **MAREA: LOC AL MEMORIEI ȘI AL DESFĂȘURĂRIILOR GEOSTRATEGICE** (coord.: Florin Anghel, Gabriel Stelian Manea, Metin Omer)

Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2014, 446 pp.

● **Eugen Stănescu, Gavril Preda, Mircea Cosma, Iulia Stănescu** – **CAVALERI AI ORDINULUI MILITAR DE RĂZBOI „MIHAI VITEAZUL”**

Editura SALGO, Sibiu, 2012, 380 pp.

● **Cosmin Vilău** – **EFTIMIE DE TÂRNOVO. VIAȚA CUVIOȘII PARASCHIVA**

Editura Alma, Craiova, 2013, 139 pp.

● **ROMÂNIA EROICĂ** (Revistă de cultură și educație patriotică, de cinstire a eroilor neamului, editată de Asociația Națională Cultul Eroilor „Regina Maria“)

Nr. 2 (49), Anul XVII 2014, Serie nouă, 64 pp.

● **TRANSYLVANIAN REVIEW**

Vol. XXIII, No. 2, Summer 2014, 159 pp.

● **Viktor E. Frankl** – **OMUL ÎN CĂUTAREA SENSULUI VIEȚII** (trad: Silviu Guranda)

Editura Meteor Press, București, 2009, 169 pp.

● **PROMEMORIA** (Revista Institutului de Istorie Socială)

Centrul Editorial „Integritas”, Chișinău, vol. IV, nr. 5-6, 2013, 289 pp.

Dascăli slujitori ai Muzei Clio

PRO MEMORIA

AUGUSTIN RUS

Marele istoric și gânditor Nicolae Iorga îi îndemna pe contemporanii săi să aștearnă pe hârtie faptele trecutului, pentru că numai atunci când fiecare localitate, fiecare colț de țară vor avea scrise istoria lor, vom avea scrisă în întregime istoria națională. Dar marele istoric și-a dat seama că pentru lumea satului e un lucru foarte greu, deoarece sătenii nu fac letopisețe, nu sapă pisanii în lespezi de piatră, ei se întorc uneori neștiuți în pământul strămoșilor.

Ca profesor de istorie de peste 40 de ani, cei mai mulți petrecuți în satul Budești, județul Bistrița-Năsăud, am adunat documente care fac referire la trecutul mai apropiat sau mai îndepărtat al acestui sat. Am în plan ca peste doi ani (dacă mai trăiesc), când o să-mi iau un concediu prelungit, să sintetizez aceste informații sub forma unei culegeri pe care o voi lăsa celui care va preda în continuare istoria la Școala Gimnazială Budești.

Aruncând o privire asupra acestor documente, îmi atrag atenția patru dintre ele. Primul se referă la atestarea documentară a satului, la 10 aprilie 1329, când trimișii Capitlului din Alba Iulia au hotărânit moșia satului, moșie ce făcea obiectul unor schimbări de proprietăți între regele maghiar Carol Robert de Anjou și doi dintre magiștrii săi.

Al doilea document este *Harta Iosefină a Transilvaniei*, alcătuită de serviciul topografic al armatei habsburgice între anii 1765-1785, hartă pe care este trecut și satul Budatelek (așa s-a numit satul până în 1924), cu împrejurimile

sale, cu vecinii săi. Este uimitor cât de bine au redat topografia, folosind semne specifice, realitățile din teren. Tot din anul 1785 datează o Conscriptie în care este descris amănunțit hotarul satului, posibilitățile sale agricole, starea juridică a locuitorilor, numele lor, etc.

Al patrulea document este o consemnare făcută într-un Registru parohial, pe șase pagini, de către preotul paroh Ieronim Dănilă, referitoare la perioada 1890-1901. Vrednicul preot amintește de înaintașii săi care au slujit la altarul bisericii, din cine era format Consiliul parohial, cum se alegea el și pe cât timp, cum se îngrijeau credincioșii de întreținerea și înfrumusețarea bisericii, ce donații făceau, unde au fost ridicate cruci în sat sau pe hotar și cu ce scop. Lecturând aceste însemnări, îți dai seama, după numele persoanelor amintite, că urmașii acestora (nepoți, strănepoți, rude) își duc și azi viața în satul ce nu peste multă vreme, în 2029, va sărbători 700 de ani de la prima atestare documentară. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 decembrie 2014, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– Cum se numește orașul unde Roland Garros a testat prima dată mitraliera Hotchkiss montată pe un avion Morane-Saulnier?

Răspunsul corect la Blitz... **Concursul** din luna septembrie 2014 este:
1908

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de domnul **Iuliu Fuiorea**, din **mun. Călărași**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2015.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, C.P. 15-702, Of.P. 15, sect. 1, București

Inițiative ecologice la început de secol XX

Scriitoarea pasionată de drumețiile montane într-un desen realizat la 23 august 1915...

În decembrie 1907, I.L. Caragiale îl informa, cu neascunsă satisfacție, pe directorul Convorbirilor critice, Mihail Dragomirescu, despre elogiile cu care presa germană întâmpinase apariția romanului *Der Haiduck*, semnat de „amica sa, domnișoara Fany Seculici”. Dramaturgul avea numai cuvinte de laudă pentru „fata asta atât de inimoasă și spirituală” și aștepta cu nerăbdare traducerea, în românește, a cărții prezentate fără rețineri de cronicarii vienezi de la *Die Zeit* și *Neue Freie Presse*. Parcimonios cu astfel de aprecieri la adresa cunoșcuților săi, Caragiale a nutrit însă pentru Fany Seculici o constantă prețuire. O carte de vizită mai prețioasă decât aceasta cu greu se poate închipui în

... o fotografie din tinerețe...

România primului deceniu de secol XX!

BUCURA DUMBRAVĂ

MĂDĂLINA NICOLAU

Viitoarea scriitoare, cunoscută sub pseudonimul Bucura Dumbravă, s-a născut în Slovacia, la Bratislava (Pressburg), la 28 decembrie 1868. După un scurt popas vienez, familia i se stabilește la București, integrarea în societatea românească făcându-se firesc, fără traume, rapid. Tatăl, Iuliu Seculici (după alte grafii *Séculicz* și chiar *Széculisz*), va ocupa, decenii la rând, postul de director general al Societății de asigurări „Dacia-Română”. La Sinaia, Seculicii aveau vila lor, ridicată nu departe de mânăstire, pe drumul spre Furnica. Rezistând intemperiiilor istoriei, clădirea, ușor îmbătrânită,

poate fi văzută și azi străjuind urcușul spre culmi. Fany avea, la sosirea în România, cinci ani și de atunci, în afara pasagerelor călătorii de vacanță, nu va părăsi niciodată țara, devenind româncă prin opțiune, prin pasiunea cu care și-a însușit limba, istoria, tradițiile și aspirațiile neamului nostru. „Era fără o naționalitate limpede, așa cum îi plăcea ei, care avea uneori furii împotriva hotarelor trase între oameni: născută la Bratislava, cu o mamă poate mai mult germană și cu un tată poate mai mult slovac-ungur, scriind și vorbind aproape tot așa de ușor în limba germană, franceză și engleză, Bucura Dumbravă era numai

Româncă”, afirmă scriitorul și biologul Emanoil Bucuța (1887-1946).

Drumeții cu haiduci și panduri

Bucura Dumbravă și-a propus să cunoască îndeaproape, sub cât mai diverse aspecte, poporul român. Și cel mai nimerit mijloc i s-a părut a fi cel al drumeției. Puțini bărbați – de femei ce să mai discutăm?! – se încumetau, la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui următor, să călătorească prin țară, așa cum a făcut-o Bucura. Cu o călăuză, cu rucsacul în spate,

BRUTAR

3

1897. Un domn pe nume Roux descoperă în departamentul Ain (din estul Franței), în câmpurile din nordul orașului Coligny, rămășițele îngropate ale unei statui din bronz ce reprezintă un tânăr (despre care s-a spus mai târziu că ar fi zeul roman al războiului, Marte) și o grămăjoară de fragmente din bronz așezate într-un fel de coș.

La o examinare mai atentă cercetătorii stabilesc că pe multe dintre aceste fragmente erau scrise texte cu caractere latine în limba celtă și, foarte curând, se ajunge la concluzia că acele obiecte erau rămășițele unui sistem antic de înregistrare, probabil un calendar. Fragmentele reprezentau aproximativ 45% din ceea ce fusese o tabelă din bronz de 1,5x1 m.

Tabela (sau Calendarul) de la Coligny, cum va fi cunoscută, era un calendar pe cinci ani, cu informații aranjate pe 16 coloane, cu 62 de luni (trei ani a câte 12 luni și doi a câte 13). Este o raritate, căci calendarele provenite din vechea lume mediteraneană sunt solare. Unii cercetători susțin că Tabela de la Coligny a aparținut druizilor, în încercarea lor de a păstra vechiul sistem celtic de măsurare a timpului, și că a fost distrusă de autoritățile romane, care doreau impunerea calendarului iulian în tot Imperiul Roman.

11

1417. La Constanza, Elveția, este ales papă Oddone Colonna, ultimul papă aparținând puternicei familii romane. Ca nume pontifical, el va fi Martin al V-lea, de la Sfântul Martin din Tours, sărbătorit în această zi. După perioada când papii s-au stabilit la Avignon, în sud-estul Franței (1309-1377), și când s-a întemeiat o întreagă

linie de antipapi, noul papă cheamă la Roma pe cei mai buni artiști ai Renașterii timpurii, pe Lorenzo Ghiberti, Antonio Pisanello, Masaccio, Gentile da Fabriano, pentru a reconstrui orașul de pe Tibru, părăsit de toți, în care lupii amenințau viața puștilor locuitori și dezgropau cadavrele din cimitire, în care hoții prădau ilustrele clădiri de ultimele resturi ale splendorii trecute și în care bisericile erau transformate în grajduri. În acest sens, meritul lui Martin al V-lea, un intelectual, rămâne nepieritor, ca și în întemeierea faimoasei Universități catolice din Louvain, în 1425.

14

1607. Regele francez Henric al IV-lea îi scrie în această zi educatorului fiului său: „Vreau ca Dauphinul să fie bătut cu nuiele ori de câte ori se încăpățânează sau face răutăți; știu din proprie experiență că nimic nu e mai folositor decât bătaia din belșug”. Regele, căruia îi place vorba neprefăcută, renunță la un obicei stupid de la

curțile germane de a folosi tineri nobili în funcția de *Prügelknabe* (băiat de bătut), obicei prin care tovarășii de joc ai micului prinț sunt bătuți, în locul lui, dacă prințul se obrăznicea. Henric al IV-lea îl înputernicește pe educator ca de câte ori copilul face boacănă să-l bată bine.

22

1943. Începe agonia Berlinului. Un bombardament aliat distruge orașul de patru milioane de locuitori, așezare aerisită, cu multă verdețură, modernă și de durată destul de recentă, dacă socotim că pe vremea lui Frederic I, „Regele sergent”, în urmă cu 200 de ani, pe locul lui nu se aflau decât câteva comune răzlețe. La nici două ore de la

încetarea alarmei, cartiere întregi, între care cel diplomatic, nu mai sunt decât un peisaj apocaliptic de moloz, de pereți ruși, de guri căscate în ferestrele rămase, zdrențuite și ele, de cărămizi înnegrite de fum. A treia zi, Înaltul Comandament German (OKW) anunță 29 de avioane doborâte, iar câteva zile mai târziu, englezii numai 26.

30

1700. Regele Carol al XII-lea al Suediei, un strateg extraordinar, un geniu al războiului de mișcare, care are și un biograf gata oricând să-i înalțe laude, pe Voltaire, aduce o umilitoare înfrângere Rusiei, la Narva, în Estonia, unde 9.000 de suedezi, bine antrenați și bine comandați, înfrâng... 60.000 de ruși dezordonați. Pentru Petru cel Mare este o dovadă că reformele sale nu sunt încă bine asimilate.

în anumite zile, la policlinica pentru săraci, dar își rezerva mereu suficient timp pentru muzică.

Urgia războiului s-a abătut însă asupra Europei și, din 1916, România va fi prinsă și ea în vârtej. Scriitoarea a activat de la început în Crucea Roșie: spăla bandaje, cârpea uniformele răniților, fiind prezentă și în spitale, la căpătâiul celor suferinzi. Articolele publicate în ziarul lui Constantin Stere *Lumina* sunt apeluri la bunătate, dreptate, frăție. Era din fire o pacifistă, căreia îi repugna până și marșurile ce incită la luptă, mai ales când sunt cântate de femei. „Cuvântul «ură» în gura femeii sună ca un lătrat de hienă“, scria ea într-un articol. Propunea programe speciale pentru școlile de fete cu ore de grădinarit, unde să învețe dragostea de pământ, de natură, cu ore de literatură, care să preamărească generozitatea, simțul moral, dragostea și puterea de sacrificiu pentru binele altora. Cita adesea cuvintele reginei Elisabeta: „Viitorul țării îl țese femeia“.

Izbucnirea războiului a curmat desfășurarea normală a vieții culturale. Firul tradiției s-a înnodat firesc la începutul anilor 20, când vechilor inițiative li s-au adăugat multe altele noi. Sub auspiciile recent înființatei Fundații culturale „Principele Carol“ s-a urmarit, printr-o activitate concertată, ridicarea spre cultura autentică a unor largi pături sociale. În acest climat, Bucura Dumbravă, împreună cu geograful Mihai Haret și

Regina Elisabeta cu George Enescu și Dimitrie Dinicu, în 1911

scriitorul Emanoil Bucuța, pun bazele unei asociații intitulate „Hanul drumeților“, cu caracter științific, cultural și sportiv, care să dezvolte „gustul de excursiuni în marea masă a populației“ și să acționeze pentru înființarea de parcuri naționale în România. Se urmărea înființarea, „începând cu Sinaia, în toate centrele de excursiuni din România întregită, a unor hanuri după vechiul tip românesc, în care drumeții intelectuali, cu mijloace modeste, să poată găsi un adăpost curat, confortabil și o masă igienică și ieftină“. Se mai menționau preocupările pentru repararea și construirea de drumuri și case de adăpost în munți, pentru editarea de ghiduri, lucrări geografice, după cum se exprima în mod manifest și grija pentru ocrotirea naturii, obligându-se să lupte „prin toate mijloacele ca puterile publice să ia măsuri contra distrugerii monumentelor naturii, ca floră, faună, cascade, peșteri, păduri și peisaje...“

Carte de suflet pentru drumeție

Redactată în numai câteva luni, direct în românește, *Cartea munților* este, de fapt,

o cântare a munților și doar parțial un ghid practic. Criticului literar Perpessicius, de pildă, citirea anumitor fragmente din *Cartea munților* îi evocă fie „solemnitatea stilistică a lui Odobescu“, fie „imnul pentru Ardeal al lui Bălcescu“.

Concepută pe capotole mai lungi sau mai scurte, lucrarea conține și o *Închinare*. Cartea este dedicată tineretului, pe care îl vrea educat în spiritul solidarității, al frăției între oameni, al purității morale. O educație sănătoasă trebuie și poate să anihileze ura, forța brută, vărsarea de sânge. Iar muntele, afirmă Bucura Dumbravă, este, în această privință, un pedagog desăvârșit. Turismul de masă trebuie organizat „într-un stil adevărat democratic“, precizează autoarea, turismul fiind văzut ca „unul din numeroasele mijloace educative...“

Cartea munților, bazată pe o alternanță de interdicții și recomandări, cuprinde și detalii ale unor drumeții în Retezat, în Negoiu sau în munții Lotrului. Antologică ni se pare a fi imaginea hibernă a munților, surprinși, parcă, într-o dimineață de început de lume: „... pe pământ nu era niciun pic de culoare decât cea albă. Un strat de zăpadă feciorelnică îmbrăca tot, crăcile ca și trunchiurile brazilor, iar în chenarul acesta neprihănit, larg deschis înaintea caselor, ardea învâluit într-o vâpaie trandafirică tot zidul măreț al Bucegilor“.

Muntele este privit de Bucura nu doar ca un spațiu

cutreiera munții, mergând la stâne și la schituri, se oprea în văi, traversa ape și poposea în sate prizărite, în târguri, în orașe. Își nota în caiete cele auzite de la țărani bătrâni, ciobani, călugări. Totul o interesa: doine, cântece, expresii populare, tradiții locale. Din aceste călătorii a rămas cu admirație fără rezerve, cu respect și dragoste față de valorile morale și culturale ale civilizației sătești.

În 1905 a înființat societatea „Chindia”, ce trebuia să cultive gustul pentru portul țărănesc și pentru jocurile naționale. Asociația, care se destramă în preajma Primului Război Mondial, a organizat ani în șir șezători în țară.

Gândul de a scrie o carte despre haiducul Iancu Jianu a încolțit în mintea Bucurei pe măsură ce se adunau tot mai multe caiete cu însemnări despre așezările Olteniei, despre oamenii și trecutul ei. Cercetarea minuțioasă a arhivelor a completat informația obținută „pe teren” și astfel s-a născut *Haiducul*. Apărut în foileton, în ziarul Partidului Socialist German, *Vorwärts*, romanul s-a bucurat de o bună primire în presa de limbă germană și este publicat în volum în 1907. În românește este tradus în 1908 și va fi pus în scenă, la Naționalul bucureștean, abia în 1942.

Prezentă la întâlnirile literare din casa lui Titu Maiorescu, îi va cere acestuia, prin intermediul soției sale, relații despre „vreo monografie sau orice altă publicație puțin mai aprofundată despre Ilarion, arhiepiscopul Argeșului, prieten cu Tudor Vladimirescu”. Criticul era la curent cu ceea ce scrisese Bucura, din

... și în costum popular, în pădurea Bârseștilor

moment ce o sfătuisese să adauge cărți și descrierea unei nopți la o mănăstire și ea se conformase, trimițându-i, tot prin Ana Maiorescu, „două capitole pe acest subiect”.

Dorința de a scrie o carte dedicată *Pandurului* apare cu totul firească pentru Bucura, după ce parcursese, pentru redactarea *Haiducului*, cea mai mare parte din materialul documentar ce îl avea protagonist și pe Vladimirescu. În 1912 i-a apărut noul roman, tradus în românește, în același

an, de Eliza I. Brătianu (*Magazin istoric*, nr. 7-8; 11-12/1992; 12/2006). Și de data aceasta a primit elogii. Gala Galaction afirma: „Cartea ei este scrisă cu atâta dragoste de țărâtimea noastră, cu atâta pricepere într-ale firii și ale sufletului românesc adevărat, cu atâta evlavie pentru codrii, munții și mănăstirile din Oltenia”.

Bucura Dumbravă nu era izolată de activitatea cercurilor de intelectuali ale vremii. Frecventa casa lui Maiorescu, unde se întâlneau scriitori și oameni de cultură. Întreținea corespondență cu O. Goga, pe care-l anunța, de pildă, la 17/30 august 1909: „Plec mâine prin Făgăraș, la iubitul meu Negoiu, și mă voi coborî lumea sau marțea viitoare la Sibiu”. Se interesa de noi trasee prin munții Moldovei, călătorea în străinătate, oprindu-se mai mult la Berlin, și părăsea Sinaia „cu cea mai mare părere de rău”.

Pansamente și conferințe

O prietenă apropiată vorbește în amintirile ei despre „multele ocupațiuni variate ale Bucurei” de-a lungul a numeroși ani: diminețile, de obicei, le petrecea lucrând cu regina Elisabeta în palatul din București; o bună bucată de vreme duminicile au fost rezervate cursurilor religioase ce le ținea copiilor în cadrul unei societăți de binefacere. Câteva ierni la rând, a studiat, cu un profesor avizat, într-un cerc de amici, muzică bisericească orientală. Pasionată cititoare și cercetătoare a arhivelor, frecventa asiduu Biblioteca Academiei, era prezentă,

Iancu Jianu, portret de pictorița Hortensia Popescu

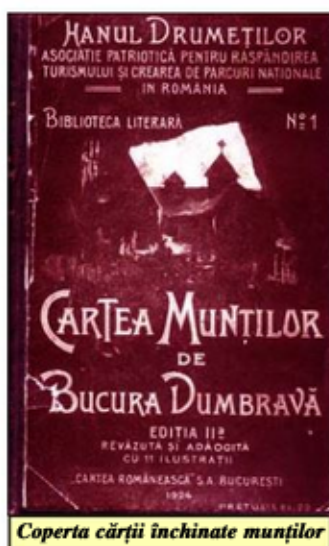
îndoială, mișcarea ecologistă ar revendica în ea pe unul dintre înaintașii săi cei mai lucizi.

În vara lui 1920, sub îndrumarea scriitoarei și a lui Mihai Haret, a început seria excursiilor colective în Bucegi, iar după multe zbateri și eforturi, clădirea Hanului a fost ridicată în Bucegi, în pădurea Cocora, nu departe de Valea Obârșiei și a Ialomiței, la 1.615 m altitudine, în Poiana Crucii.

În India, alături de teosofi

Ca și în perioadele anterioare, și după 1920 călătoriile Bucurei prin țară alternează cu voiaje mai lungi sau mai scurte în străinătate. O pasiunează în special ascensiunile, așa că, la peste 55 de ani, escaladează muntele Cervin din Alpi. Acesta a fost „unul din ceasurile cele mai fericite, dar și cele mai grele ale vieții mele”. La 500 m doar de vârful care se înalță la 4.478 m, a trebuit să abandoneze cursa din lipsa unui echipament adecvat, ca și a unui antrenament premergător. Nimic nu a descurajat-o însă pe această incurabilă optimistă și, iat-o, peste câțiva ani, urcând ghețarul La Buée, în masivul Mont Blanc, de data aceasta la numai... 3.200 m altitudine.

Vizibilă încă din anii războiului, înclinarea Bucurei Dumbravă pentru teosofie s-a accentuat cu trecerea vremii. În conferințe și în articole este necon-

Coperta cărții închinată munților

nit prezintă această preocupare, îngemănată cu dorința de a sădi în sufletul oamenilor sentimentul dragostei și al frăției între semeni, „fără deosebire de rase, de clase, de sex și de culoare”, al respectului pentru natură. Credea cu fermitate că materialismul ucide individualitatea, încătușând spiritul, și că singura cale spre mântuirea personală, dar și pentru desăvârșirea speciei, este cea a teosofiei.

Perseverența cu care a revenit asupra ideilor amintite mai sus i-a adus o notorietate europeană, astfel încât

invitația de a participa la Congresul de teosofie de la Aydar, India, apare ca ceva de la sine înțeles. Își promite să revină în India, dar, pe drumul de întoarcere de la congres, se îmbolnăvește grav de ciumă bubonică. Este internată într-un spital din Port Said unde, la 30 ianuarie 1926, moare. În primăvara aceluiași an, urna cu cenușa Bucurei Dumbravă era adusă în țară. Prietenii apropiați vor publica și după trecerea multor ani de la dispariția prematură a autoarei *Cărții munților* articole închinete memoriei sale. Nu o vor uita nici cititorii, așa cum o demonstrează edițiile succesive ale operelor. *Haiducul* a apărut între 1908 și 1947 în zece ediții, *Pandurul* în opt ediții, iar *Cartea munților* – în trei.

În frământata lume de azi, îndemnul lui Emanoil Bucuța ar putea să ne aducă momente de bucurie și scuturare de zgură: „Citiți încă o dată *Haiducul* și răsfaiți din nou *Pandurul*! Întârziați la *Ceasurile sfinte* și ascultați iarăși cântecul înalt al *Cărții munților*! Ceea ce vă va izbi și se va păstra ca o trăsătură în toate înălțimile va fi acel suflet al țării, făcut în mare parte din pri-

veliști și din susur de frunză sau din miros de iarbă, într-o pădure sau pe o înălțime. Pe acestea ea le-a adus însă din pribegiile nesfârșite. Cărțile ei sunt ca niște flori-ale-reginei culese de pe culmi neumblate. Ele sunt un dar al drumeției. Fără aceasta niciuna nu s-ar putea înțelege.” ■

Vârful „Bucura Dumbravă” (dreapta)

geografic de o aleasă frumusețe, ci și ca un simbol al purității, al statorniceii și al dârzeniei: „... de jur-împrejur stau strajă, de mii de ani, munții falnici și brazii înalți, neatinși de luptele și de zvârcolirile umanității de pe șesuri, chiar dacă ele trec câteodată și peste coamele munților ca un val de nebunie. Valul se duce, cu nebunia lui, și sus rămân stâncile, codrul, apele și stânele“.

Comparațiile făcute între starea turismului de la noi și din străinătate aduc, nu o dată, accente polemice sub pana scriitoarei. Ea găsește cele mai potrivite argumente pentru a susține înființarea parcurilor și rezervațiilor naturale în România, după modelul celor din Elveția, Canada, Noua

Emanoil Bucuța

Zeelandă. Dar dragostea și respectul față de natură, grija că turiști fără educație și fără înțelegere pentru legile munților vor asalta singurătățile alpine, lăsând peste tot urme care știrbesc frumusețea și armonia peisajului, o fac să clameze împotriva construirii

funicularelor și a drumurilor de larg acces spre înălțimi. Întâi trebuie educată deprinderea de a se purta civilizată în mijlocul naturii și apoi să se pornească la drum. Iar drumul către culmi trebuie făcut cu pasul, și nu în cabina telefericului sau în vagoanele trenurilor. Aceasta este concepția Bucurei despre turismul montan, la care îmbie tineretul, și în numele acestei convingeri sincere și patetice trebuie citite anumite fragmente din carte. Nu era o retrogradă. Când scria „un funicular ar știrbi pășunile și ar dezagrega coastele; căci munții noștri nu sunt vulcanici, și conglomeratul lor se fărâmă și se surpă ușor“, avea în suflet și în gând doar dorința de a ocroti natura. Azi, fără

„La București se înființase o societate numită «Chindia», în scopul de a face cunoscute jocurile românești de tot tineretul din oraș. Fanny Seculicz, cunoscută în literatură sub numele de Bucura Dumbravă, autoarea romanelor *Haiducul* și *Pandurul*, pasionată de tot ce era specific românesc, și-a pus în gând să facă educația tineretului, să-l pună în măsură să cunoască adevăratul joc, cu caracteristicile sale. Nu să-l vulgarizeze, ci, dimpotrivă, să-l aducă la forma lui primitivă, păstrată din bătrâni în poporul nostru. După cum nu-i plăceau jocurile prea săltate la femei, lui Fanny Seculicz nu-i plăceau nici cămășile subțiri de pânză topită și nici fotele fantezi. Arunca, peste ochelari, o privire de dezaprobare, care nu înșela pe nimeni.

Ea însăși, împreună cu un grup de dansatori, cei mai buni, dar mai serioși, dădea exemplul.

Costum autentic, ținută sobră; deși necăsătorită, purta maramă, fiind mai în vârstă.

Cum începeau lăutarii să zbârâie, se închea grupul «model» al lui Fanny Seculicz, care deschidea jocul. Puține dintre noi cutezam să ne prindem în el. Elita dansatorilor era formată din Florica Berindei, Nathalie Slivici, Froxy Boerescu, neîntrecutul Chircu, Alexandru Tărtărescu, Bebe Romalo, singurul dintre numeroșii nepoți ai lui Fanny Seculicz pe care-l considera demn de grupul numărul unu.

Înfruntam cu bărbăție privirea critică a Bucurei Dumbravă, căci știam să nu depășim un oarecare avânt, care ar fi arătat fals în această

școală de ținută. Dar petreceam minunat“.

(Zoe Cămărășescu, *Amintiri*, prefață de Dan C. Mihăilescu, ed. a II-a, Ponte, 2012)

Casa lui Titu Maiorescu, din strada Mercur

Rafinărie în flăcări

amintesc nimic. De altfel, era o îngheșuială atât de mare, că nu mai țin minte decât că ar fi spus: „așa vasăzică, ești american“. A doua zi eram încă puțin amețit din cauza medicamentelor și obosit și deodată a început o agitație. Când m-am uitat am văzut un băiat tânăr la vreun metru de patul meu și mi-am zis: „e regele“. Nu-mi aduc aminte ce-am făcut, dar mai târziu mi s-a spus că așa fi întins mâna și el mi-a strâns-o, ceea ce eu n-ar fi trebuit să fac.

Apoi o doamnă s-a apropiat, s-a aplecat spre mine și a început să-mi vorbească. Destul de repede mi-am dat seama că este regina Elena, mama lui Mihai. Un mare grup de oameni ce era cu ei rămăsese în urmă și se uita cu respect. Era protocolul și nu cred că regina voia ca ei să audă ce-mi spune mie, căci întotdeauna venea foarte aproape de mine și-mi vorbea încet. Regele era un tânăr înalt cam de șase picioare [aproximativ 2 m], și care ar fi putut fi un bun fundaș de rugby. Era timid și niciodată nu vorbea

mult, afară dacă nu începeai să discuți despre arme și mașini, dar regina știa să întrețină o conversație.

Ori că am fost obraznic sau eram încă sub influența medicamentelor, căci am început să le spun că îl recunosc din fotografii. Le-am spus că mi-aduc aminte de o fotografie a regelui pe un tanc, pe

care apoi l-a împrumutat și a fugit cu el, și ei s-au înveselit și au început să râdă. „Vasăzică suntem cunoscuți în America“, spuse regina foarte veselă și eu am confirmat. Apoi ea s-a aplecat și mi-a spus: „nu putem vorbi liber, dar crezi că americanii înțeleg că noi suntem cu ei?“. Nu știu care era situația, dar m-am hotărât să fiu diplomat și am spus „da, desigur“ și au început din nou să surâdă.

Regina a văzut apoi un pachet de țigări pe pat și ochii i s-au înviorat și mi-a spus: „nu mai primim acum țigări americane pe aici“. Am luat pachetul și i l-am dat spunându-i: „Îndrăznește! Ia una!“. Mai târziu am aflat că și de data aceasta greșisem, că nu ar fi trebuit să vorbesc astfel. Cu toate acestea totuși, probabil că ei mă plăceau, căci a doua zi am fost mutat într-o cameră separată și totul mergea foarte bine. La fiecare două-trei zile, principesa Nelli Catargi, prima doamnă de onoare, apărea la spital aducându-mi cărți, haine sau sticle de vin din pivnițele regale. Mai târziu, când mi s-a infectat piciorul și lu-

crurile stăteau destul de prost pentru mine, ei mi-au trimis un tonic special, pe care îl folosea regele. Dr. Petrescu pusese un afiș pe ușă: „Viziile nu sunt permise“, dar aceasta nu împiedica pe nimeni să intre. Majoritatea oamenilor importanți vorbeau englezește, dar atunci când ei nu cunoșteau limba, un băiat pe nume Jaap Koppes, intern la spital, de origine olandeză, dar născut în România, făcea pe translatorul pentru mine.

Magia unui inel

Am devenit într-adevăr mare, numai din cauza inelului pe care îl purtam. Se pare că una dintre cele mai importante decorațiuni române dă dreptul la o pensie, o pelerină și la un inel [este vorba de Ordinul Mihai Viteazul]. Eu primisem inelul atunci când absolvisem școala de pilotaj și fiind întrebat dacă acest inel este o decorație, nu am știut cum să explic. Până la urmă am spus că este o decorație. Atunci au crezut că într-adevăr sunt cineva. Am fost întrebat dacă sunt căsătorit și am spus că da. După aceea m-au întrebat de unde sunt și eu le-am spus că sunt din Texas și atunci mi-au zâmbit și mi-au spus „Aha, cowboy!“.

Se mai aflau în spital încă patru americani, iar unul dintre ei, care era din Massachusetts, era în stare gravă. Întrebându-l de unde vine, el a spus că e din Lowell, dar ei nu știau unde e acesta. Explîcându-le că e în apropiere de Boston, ei tot nu au înțeles, dar în schimb, când le-am spus că vin din Texas, imediat s-au înveselit. Bineînțeles, unii

Regina mamă Elena și regele Mihai la Sinaia

În numărul din luna iulie a anului trecut, domnii Valeriu Avram și Alexandru Armă publicau prima parte a unui articol consacrat bombardării la 1 august 1943 de către aviația americană a instalațiilor petroliere de pe Valea Prahovei, în cadrul operațiunii numite „Tidal Wave” (Valul nimicitor). În articol era reprodusă și mărturia pilotului John

Pilotul american John Dulley Palm

Dulley Palm, comandantul unui B-24 „Liberator”, despre momentul doborârii și al luării lui ca prizonier.

Am descoperit la Arhivele Naționale ale României, Fond Casa Regală – Diverse, dosar 37/1944, f. 1-7, articolul publicat în Colliers Magazine de aviatorul Palm, la revenirea acasă, în care povestește experiența sa din România. Reproducem în continuare pasajele cele mai interesante.

ÎNTÂLNIRILE MELE CU REGELE MIHAI

Dr. ȘTEFANIA DINU
Muzeul Național Cotroceni

În noaptea în care am sosit la spitalul particular al doctorului Gheorghe Petrescu din Ploiești, mi s-a părut că jumătate dintre oamenii mari ai României se înghesuiau să mă vadă. Cel mai important dintre toți era mareșalul Ion Antonescu, conducătorul României, care mai târziu a fost răsturnat și acum este prizonier la ruși.

Vin întăritor din pivnițele regale

Acum, la drept vorbind, la mine acasă nu sunt un om atât de important. Nu-mi pot

închipui pe vreunul dintre aceștia venind la noi și vizitându-mă acasă la mine, în El Paso, Texas. Dar acesta fusese primul mare atac asupra puțurilor petrolifere și rafinăriilor de la Ploiești și din greșală fusesem adus la acest spital particular, în timp ce ceilalți aviatori fuseseră făcuți prizonieri și duși într-un lagăr afară din oraș. Familia regală era bună prietenă cu dr. Petrescu și eu, fiind singurul american din spitalul lui, eram obiectul curiozității tuturor.

Petrescu era un om foarte cumsecade și pot să spun că simpatiza pe aliați. Literal-

mente oamenii asaltau spitalul ca să mă vadă. Mă aflam într-un salon separat cu alte cinci persoane, toți români, majoritatea răniți atunci de bombele noastre. Normal era ca să fie furioși pe mine, dar ei nu erau deloc supărați și chiar au încercat să dea mâna cu mine. Mai rău era că zvărlisem o mulțime de bombe cu acțiune întârziată care au continuat să explodeze toată noaptea, dar nu am avut impresia că ei mi-ar reproșa ceva. Mareșalul Antonescu mi-a vorbit în engleză, dar probabil că ceea ce mi-a spus nu era prea important, pentru că nu îmi re-

Timișul de Jos, clădirea în care au fost adăpostiți prizonierii americani

După ce am fost vizitat de opt ori de regina Elena, a survenit o schimbare și nu am mai văzut-o. Aceasta s-a întâmplat după ce Mihai s-a întors într-o zi la București de la reședința de vară din Sinaia și a protestat împotriva tratamentului aplicat la un spital prizonierilor americani. El a fost muștrat serios pentru că fraternizase cu americanii și s-a dat ordin să nu părăsească Sinaia până nu i se va permite aceasta.

Atât regina cât și Mihai neputând veni la Ploiești, dr. Petrescu s-a dus să-i vadă. Încă de mai mult timp se vorbea de înaintarea rusească. Dr. Petrescu mi-a spus că regina se temea că rușii, apropiindu-se, nemții să nu mă omoare sau să mă ducă în Germania. Aș vrea să spun ceva și despre dr. Petrescu, căci era un om foarte cumsecade. Bombardamentele noastre i-au avariat spitalul, i-au stricat cele două case ale lui și chiar el a fost lovit având o rană la cap, o mână fracturată, iar cealaltă arseă. Bătrâna lui mamă a murit

șocată în timpul unuia dintre bombardamente și m-am grăbit să mă duc la el, așa cum puteam, într-un picior, să-i spun că bombardamentul a fost o greșală. El mi-a spus că își dă seama că americanii nu au vrut să lovească în populația civilă.

Mai târziu am fost transferați la Timiș (*Magazin istoric*, nr. 1/1992), care era identic cu orice alt lagăr de prizonieri, cu excepția că era foarte aproape de frontieră și ne era veșnic teamă ca nemții să nu se decidă să ne treacă peste graniță. Apoi, românii au hotărât că suntem mai în siguranță la București – și ne-au transferat la spitalul „Regina Elisabeta”. În tot acest timp, știam că se pregătește ceva, dar nu eram sigur ce este, până într-o seară când am auzit la radio și am recunoscut vocea regelui. Înțelegeam puțin românește, dar de abia când am auzit numele lui Petrescu, mi-am dat seama că regele anunța armistițiul. – Mai târziu am aflat că nu era vorba de Petrescu al nostru, dar într-ade-

văr era armistițiul și abia acum au început grijile noastre. Chiar de a doua zi dimineața, avioanele germane au decolat și zburau deasupra orașului, ca și cum și-ar fi ales obiectivele. Regele trebuia să fi știut că germanii voiau să ne bombardeze, căci a părăsit grăbit orașul pentru o ascunzătoare din provincie.

În ce ne privește pe noi, ofițerii și cei mai grav răniți, ne aflam într-o clădire, iar peste drum, în altă clădire se mai aflau 600 de soldați. Am făcut imediat o întrunire a întregului grup, pentru a hotărî ce avem de făcut și fiecare din noi și-a spus părerea. Eu au hotărât să rămână pe loc. S-a decis ca soldații să se ducă la ceea ce se chema „adăpost”, un imobil cu 13 etaje, în parte terminat, care urma să devină o clădire a căilor ferate. Nu mă veți crede dacă vă spun că se evaluase numărul oamenilor adăpostiți acolo la circa 100.000. Toți erau înghesuți acolo și băieții noștri s-au chinuit mult ca să intre. Răniții au trebuit să rămână în spital și singurul loc pentru ei era în pivniță. A fost cel mai teribil bombardament pe care l-am văzut vreodată. Ne-au bombardat două zile întregi. Șapte clădiri ale spitalului au fost lovite, iar două dintre ele ardeau. Nu am pierdut decât un singur om în aceste două zile de bombardament. Românii eliberaseră un loc la etajul III al adăpostului și un colonel român a insistat ca să postez santinele la ușă, ca nimeni să nu poată intra. Mi-a spus că se descoperiseră patru comploturi pentru ca să se

dintre ei veneau să mă întrebe în chestiuni militare, dar totdeauna o nimereau prost, căci miroseam de departe aceste lucruri. Fratele lui Antonescu [căpitanul american nu știa că nu exista nicio legătură de rudenie între mareșalul Ion Antonescu și Mihai Antonescu, vicepreședintele Consiliului de Miniștri], Mihai, a încercat și el într-o zi, dar imediat m-am uitat urât la el și am spus: „numele meu este John Palm, gradul locotenent și numărul matricol 0-666805“. După aceea m-am închis ca o scoică și el a trebuit să plece.

Cea mai rea era nevasta lui Antonescu, care într-adevăr ne ura. Ea a venit într-o zi și stând lângă patul meu a spus: „Gangsteri, bestii!“ După aceea a anunțat cu mult zgomot că vom fi duși în pădure și împușcați. Dr. Petrescu și dr. Botez au condus-o la mașină, i-au sărutat mâna și după ce mașina s-a îndepărtat, au scuipat și și-au șters gura cu dosul mâinii, în timp ce intrau în spital. Aceasta era părerea lor despre Antonescu și germani. Antonescu a venit și el o dată și a făcut un scandal formidabil, pentru modul cum e condus spitalul, certând pe fiecare. Lucru care n-a făcut ca el să fie mai iubit ca înainte. Insist asupra faptului că regina vizita spitalele după fiecare atac al nostru, dar singurul spital unde venea regulat în vizită era spitalul unde mă aflam eu.

Al doilea atac al nostru, din 5 aprilie 1944, a fost foarte grav pentru Ploiești. El a distrus atelierele de la căile ferate și au murit o mulțime

de refugiați. Două zile mai târziu, a avut loc un alt atac aproape tot atât de puternic. Regina a venit la mine și mi-a spus cu un aer foarte absent: „foarte curios că aceste două raiduri n-au fost atât de exacte ca al vostru“. Bineînțeles că intenția era probabil să mă facă să înțeleg că eram cam neglijenți în ce privește obiectivele nemilitare. I-am răspuns: „acest oraș este un obiectiv militar și apărarea antiaeriană este puternică. Când un avion este lovit, el nu mai poate ținti cu precizia dorită și mai este împiedicat și de ceața artificială“ (*Magazin istoric*, nr. 7/2014).

Regina a dat din cap mâhnită și a spus: „da știu, dar nu avem ce face“. Ea vorbea de germani și cu asta s-a terminat conversația. Românii erau convinși că bombardierele noastre pot lovi un rezervor de la o înălțime de 25.000 de picioare (8.000 m), dar eu nu eram deloc sigur de asta și pot să vă mărturisesc că de câte ori ne-am simțit noi înșine, prizonierii americani, foarte prost, atunci când avioanele erau deasupra noastră. Zăceam în pat și, uitându-ne în sus ne ziceam: „camarade, sper că ordinele primite sunt clare“.

Mă înțelegeam destul de bine cu regele, căci devenea foarte vorbăreț

când se discuta despre arme și mașini, și am avut o conversație lungă despre avioanele noastre. După un atac, românii capturasera unul dintre „Liberatoare“ și regele zburase cu el și avea o părere foarte bună. După un atac al nostru, un aviator – și anume Jack Williams din Pontiac, Illinois – a fost adus la Poliție la Ploiești și, curând după aceea, regele s-a dus să îl vadă. Jack încă mai avea revolverul asupra lui și regele uitându-se dornic la el îi spuse: „mă întreb dacă te-ai supăra să-mi dai mie revolverul?“. Era într-adevăr o întrebare foarte gentilă: regele întreba dacă Jack nu s-ar supăra. Bineînțeles că nu conta dacă Jack s-ar fi supărat sau nu, dar era un gest frumos. Jack a predat revolverul.

John Dulley Palm după ieșirea din spital, la București

Pastila de cuvinte

Într-o carte recentă (Dicționar. Mitologie română), Ion Ghinoiu, cunoscut autor al Atlasului etnografic român, afirmă: „Cucul este cea mai îndrăgită pasăre a românilor. El îi însoțea pe truditarii ogoarelor la arat și semănat, la întreținerea culturilor.“ Îmi amintesc de localitatea mea natală, Vascau, mai ales pentru cântecul cucului de la Bunavestire (25 martie) până la Sânziene (24 iunie). Multe credințe populare sunt legate de cântecul cucului, iar o parte dintre aceste credințe le știu din copilărie: când îți cântă cucul în față sau la dreapta, îți aduce noroc, dar când cucul cântă în spatele tău sau în stânga e semn de nenoroc (eram bucuros că mie îmi cânta mereu în față, pentru că dealul unde cânta era în fața casei noastre).

În folclorul românesc din Moldova, cucul reprezintă transformarea unui bărbat cu numele Sava, Ștefan sau Lazăr în această pasăre. Tot din copilărie îmi amintesc că despre cuc se spunea că are obiceiul de a nu-și face cuib, pentru că își depune ouăle în cuiburi străine, iar puii de cuc, mai robusți, își dau la o parte „frații“ de ocazie pentru a le lua hrana. O altă legendă spune că, fiind înșelat de soție, cucul pleacă din „Lumea de aici“ în „Lumea de dincolo“, dar îi lasă acesteia vorbă să-l caute și să-l strige. Recunoscându-și greșala și cuprinsă de dor, nevasta necredincioasă își caută în fiecare an bărbatul, zburând din creangă în creangă și strigându-l neîncetat: Cucu!

CUC

Academician MARIUS SALA

După cum se arată în Dicționarul Academiei, cuvântul *cuc* a fost moștenit în română din latinescul *cuc(c)us = cuculus*, cuvânt de origine onomatopeică, creat după interjecția care imită glasul păsării. Termenul *cuculus* (care figurează în Dicționarul etimologic al limbilor române al lui W. Meyer-Lübke) este panroman, adică a fost moștenit în toate limbile române, ceea ce înseamnă că această pasăre era răspândită în întregul Imperiu Roman și era importantă pentru vorbitori. Încă din vechea franceză și până astăzi, cuvântul fr. *cocu*, variantă a lui *coucou*, are un sens figurat, desemnând un bărbat a cărui soție este infidelă; evoluția de sens are la bază faptul că soția cucului are obiceiul de a-și schimba partenerul. Și în spaniolă, cuvântul *cucillo*, diminutiv de la *cuco* „cuc“, înseamnă „bărbat încornorat“.

Cuvântul *cuc* apare, în română, în numeroase cuvinte compuse, majoritatea fiind nume de plante (*ciuboșica-cucului*, *cizma-cucului*, *floarea-cucului*, *laptele-cucului*, *limba-cucului*, *mălaiul-cucului*, *pălăria-cucului*, *scuripatul-cucului*, *trifoiul-cucului*), dar și unele din domeniul entomologiei; astfel, ouălor insectei numite inelar (*Gastropachaneustria*) care sunt lipite în formă de inel pe rămurelele arborilor li se spune *stupidul cucului*, *mărgica cucului* sau chiar *glasul cucului*. De asemenea, se numește *de-a cucul* și un joc de copii, jucat ca

de-a ascunsul, cu aluzie la pasărea ascunsă în frunziș.

Cucul este o pasăre singuratică, de unde și expresia *singur cuc*. S-ar putea ca și termenul *cucă* „loc ridicat, colină“ să fie dezvoltarea semantică a numelui păsării care trăiește tot singură: numele dealului izolat ar putea să fie o întrebuintare figurată a numelui cucului.

Cuvântul *cuc* figurează și în numeroase expresii: *a auzi-n gură*, *ca cucul* „a fi surd“, *a sta ca cucul pe cracă* „gata de ducă, gata să moară“, *a fi mai sărac ca cucul* „foarte sărac“, *lapte de cuc* „ceva imposibil“, *i-a cântat cucul în pungă* „e sărac“, *i-a cântat cucul în casă* „a rămas singur“, *a avea casa cucului* „a nu avea niciun adăpost“, *a avea mila cucului* „a fi fără părinți“, *a umbla de flori de cuc* „a umbla degeaba“ etc. ■

arunce în aer clădirea și aceasta nu mă mira.

Obiective pentru germani

A doua zi, maiorul Emil Silvian a venit la noi cu o mașină a Marelui Stat Major ca să ne arate ce s-a întâmplat în oraș. Centrul orașului fusese bombardat, Palatul Regal era o dărâmtură. Cel mai rău lucru pe care l-am văzut era o piață în cartierul rezidențial, având un șir de blocuri pe o parte a ei. Pe partea cu grădini se săpaseră șanțuri-adăpost, în care intrase lumea. Clădirile nu fuseseră lovite, dar adăposturile fuseseră rase. Nu știu câți oameni au fost omorâți acolo, dar în orice caz mulți. După aceea ne-am dus la aeroport unde acționaseră aviatorii noștri. De la 25.000 de picioare [aproximativ 7000 m], bombardierele noastre distruseseră 95% din tot ce se afla pe o suprafață de 1.000 de picioare [aproximativ 300 m] și care aparținea germanilor. Am distrus circa 400 de autocamioane, 1.000 de vehicule și un număr de avioane, plus tot personalul.

Lucrurile s-au îndreptat după aceea, dar toată gentilețea românilor nu putea să întrecă dorul de țară. Ceea ce într-adevăr ne-a făcut să simțim dorul de casă a fost venirea rușilor. Dacă te uiți o singură dată la ei, pricepi de ce nemții se înverzesc doar la pomenirea numelui de ruși. Într-adevăr sunt niște gealați cu aer de sălbatici. Ceea ce ne-a emoționat tare a fost

echipamentul rusesc. Totul era de fabricație americană: mașini, tancuri, camioane, șenile și știau să le întrebuințeze.

Curând după aceea, locotenent-colonelul James A. Gunn, din Kelseyville, California, a zburat la Bari cu un pilot român (*Magazin istoric*, nr. 7/2014), aranjând acolo ca să vină avioanele să ne ia. La înapoiere l-a adus pe colonelul W.R. Lovelace din corpul medical, care să îi îngrijească pe cei mai grav răniți, iar noi ne-am pregătit să părăsim România. Nu aveam decât un grup de „Liberatoare” și în prima zi au fost transportați doar cei răniți, pe targă (aceasta la 30 septembrie 1944), iar a doua zi toți ceilalți.

Când vechii mei prieteni au aflat că plecăm au venit la mine cu o propunere. Ei vroiau să ne dea puști și pistoale mitralieră, pentru a defila spre aeroport, ca să arătăm

populației că americanii sunt cu ei. M-am gândit un minut și pe urmă am spus nu. Aviația defilează cel mai prost din lume și mai ales acum toți aveam aerul de sperietori de ciori. Până la urmă ne-am suit în autobuze, am plecat cu „Liberatoarele” și am aterizat la Bari, de unde am fost duși la Napoli, suiți pe vapoare și așa am ajuns acasă.

Nu vreau ca cineva să-și închipuie că am făcut pe ambasadorul Americii în România sau că aș fi făcut mai mult decât au făcut și ceilalți camarazi ai mei. S-a întâmplat să fiu internat în spitalul dr. Petrescu și ca familia regală să mă poată vizita acolo, deoarece ei nu se puteau duce în lagăre, pentru ca să nu fie acuzați că fraternizează cu americanii. E adevărat că au fraternizat cu mine, dar nu cred că ei și-au închipuit că prin aceasta ar putea schimba politica externă a Americii. ■

Știința în cuvinte potrivite
cu Corina Negrea și Dan Manolache
luni-vineri de la 13.15

Sosește un nou transport la Auschwitz...

cetări științifice relativ respectabile pentru epoca aceea, chiar și în exteriorul Germaniei naziste. Toate sugerează angajamentul lui Mengele de a pune știința în slujba viziunii naziste.

Se pare că Mengele se îndrepta spre o carieră academică și era privit favorabil de profesorul Otmär Freiherr von Verschuer (1896-1969), care, într-o scrisoare de recomandare, i-a lăudat încrederea pe care o inspira, pregătirea antropologică și medicală și capacitatea de a prezenta clar probleme dificile. Faptul că Mengele și-a ales ca soție pe una dintre fiicele profesorului se încadra tot în aspirațiile lui academice.

Experiența militară a jucat un rol important în viața lui: în anii 1938-1939, a fost încorporat timp de șase luni în Tirol, într-un regiment de infanterie ușoară de munte cu regim special, o formă destul de elegantă de serviciu militar, în timpul căruia se practicau schiul și alpinismul. Din 1940, a servit în corpurile medicale de rezerviști, apoi au

urmat trei ani într-o unitate Waffen SS, care a operat în principal în Est, participând la luptele din U.R.S.S. cu Divizia „Viking”. A fost rănit și declarat inapt pentru front și a fost răsplătit cu patru decorații, printre care „Crucea de Fier”, clasa I și clasa a II-a. S-a spus despre el că „s-a achitat excepțional în fața inamicului în Campania din Est” și a fost promovat la rangul de căpitan (*Hauptsturmführer*). Singurul medic din Auschwitz care deținea toate acele medalii, Mengele a fost grozav de mândru de ele și se știe că s-a referit frecvent la experiența lui de pe front ca sursă de autoritate în diverse probleme. Într-un incident semi-comic, una dintre „Crucile de Fier” i-a căzut de pe uniformă în timp ce străbătea lagărul pe bicicletă și a fost recuperată doar după căutările disperate ale unui grup de deținuți.

Mengele sosise la Auschwitz cu o aură specială, deoarece venise direct de pe front și pentru că se părea că alesese chiar el

Auschwitzul, cerând să fie trimis acolo pentru oportunitățile oferite pentru cercetări. Știm acum că după ce Mengele a fost trimis la Auschwitz, Verschuer a solicitat și a primit din partea Societății Germane de Cercetare susținere financiară pentru activitățile elevului său de acolo.

Ce a făcut Mengele realmente la Auschwitz? Unii deținuți l-au considerat lipsit de importanță în lagăr și s-au mirat de notorietatea lui ulterioară. Astfel, un fost SS-ist care a petrecut mai bine de patru ani în Departamentul Politic, a depus mărturie că printre medicii SS pe care i-a cunoscut nu l-a întâlnit niciodată pe Mengele și că de fapt „nu i-am auzit niciodată numele... cât timp am fost la Auschwitz”. De asemenea, dr. Jacob R. mi-a spus, ca și alți medici deținuți, că Mengele nu părea excepțional: „La momentul acela îl vedeam ca fiind pur și simplu unul dintre numeroșii doctori SS.” Mai frecventă a fost însă impresia opusă, exprimată de dr. Henri Q., că Mengele a fost un participant cheie în Auschwitz, „al cărui rol a fost foarte important, într-o măsură mai mare decât mulți alții”, și care părea ubicuu: „Avea o reputație, era unul dintre numele care se auzeau cel mai frecvent. Era peste tot. Era văzut cel mai des: ceilalți erau mai puțin vizibili, ceea ce însemna că era cel mai activ dintre ei.” Calitatea aceea de a fi „peste tot” și activ peste tot, s-a aflat în centrul impactului pe care l-a avut Mengele la Auschwitz și al modului său de manifestare în lagăr.

Mengele a comis delictre reale, crime, omoruri directe.

Avanpremieră editorială

Josef Mengele (1911- probabil 1979) este simbolul medicului nazist din lagărele de concentrare ale Reichului. În cartea scrisă de Robert Jay Lifton, *Medicii naziști*, ce va apărea în curând la Editura Meteor și în care ne este înfățișată o amplă și temeinică analiză a evoluției teoriei și practicii naziste de la „selecția naturală” dirijată de medici la Holocaust, lui Mengele i se consacră un capitol aparte. Prezentăm cititorilor noștri câteva fragmente din acest capitol.

„PĂRINTELE” GEMENILOR LA AUSCHWITZ-BIRKENAU

Josef Mengele și gemenetele Yehudina și Lea

Datele cunoscute despre bărbatul de 32 de ani care a sosit la Auschwitz la 30 mai 1943 nu sunt deosebite. Era al doilea fiu al unui industriaș bavarez prosper; nu provenea dintr-o familie germană „veche”, ci dintr-una care putea fi considerată ca nouveau riche (proaspăt îmbogățit). Familia este descrisă ca „strict catolică” și Mengele s-a identificat pe sine drept catolic în toate documentele oficiale, în loc să utilizeze categoria preferată de naziști: „credincios în Dumnezeu”. Cei care l-au cunoscut în tinerețe și-l reamintesc ca pe un student serios, un prieten popular și entuziast în care se putea recunoaște o „ambitie foarte evidentă”, un tânăr inteligent, dar mai degrabă banal.

ROBERT JAY LIFTON

Naționalismul lui timpuriu de dreapta s-a materializat în înscrierea în *Stahlhelm* („Casca de Oțel”, o organizație naționalistă a veteranilor de război), în 1931, la vârsta de 20 de ani. Ulterior, Mengele a manifestat entuziasm față de mișcarea nazistă, înscriindu-se în SA în 1934 și depunându-și candidatura pentru partid în 1937, iar în anul următor pentru SS, după ce fusese primit în partid. Se spune că în timpul studiilor efectuate la München, s-ar fi întâlnit cu naziști de vază ca Alfred Rosenberg și Hitler însuși – zvonuri care, în absența

dovezilor, fac parte din mitologia lui.

Înainte de sosirea la Auschwitz, Mengele publicase trei lucrări. Prima dintre ele, terminată în 1935, dar apărută în 1937, era lucrarea lui de diplomă susținută la Institutul Antropologic al Universității din München și se intitula *Examinarea rasial-morfologică a porțiunii anterioare a maxilarului inferior la patru grupuri rasiale*.

Lucrarea de diplomă la medicină, publicată în 1938 și intitulată *Studii genealogice în cazurile despicăturilor buzei-maxilarului-bolșii*

palatine, îi prefigura cercețările de la Auschwitz asupra anomaliilor genetice și indirect asupra gemenilor.

A treia lucrare pe care a publicat-o se intitula *Transmiterea ereditară a fistulei auriculare congenitale* (o deschidere anormală în cartilajul urechii).

Toate cele trei studii concordă cu importanța eredității susținută de naziști, teorie care n-a fost în niciun caz inițiată intelectual de ei. Studiile abundă în tabele, diagrame și fotografii care susțin mai multe decât dovedesc, dar care pot fi considerate totuși cer-

Sediul MI5 (stânga), stema Regatului Marii Britanii și sediul MI6

● Să nu cadă peste gard, la cei răi ● Prim-secretarul partidului comunist din Malaysia, agent britanic ● Relații diplomatice reluate la o sticlă de brandy ● Jomo Kenyatta, martor la arestarea prim-secretarului partidului comunist al Africii de Sud, la Moscova ● El prim-ministru, ea ministru de Interne ● Omul americanilor pune țara pe drumul către socialism ● O discuție la masa de prânz

SLUJITORII MAIESTĂȚII SALE, CARE NU... EXISTĂ

CRISTIAN TRONCOTĂ, DORIN MATEI

Să revenim la modificările și evoluțiile serviciului intern de securitate al Marii Britanii, MI5, după Al Doilea Război Mondial. Christopher Andrew, autorul volumului *The Defence of the Realm. The Authorised History of MI5* (Apărarea Regatului. Istoria autorizată a MI5, Allen Lane, Penguin Books, 2009, XXIII+1032 pp.), face afirmația că retragerea britanicilor din cel mai mare imperiu colonial cunoscut vreodată, fără război, reprezintă un caz unic în istorie. Dar cum recunoaște chiar el, au fost și câteva excepții, foste colonii din care britanicii au plecat după confruntări armate cu gherilele locale. Pe ansamblu, insistă autorul amintit, retragerea s-a petrecut într-o manieră amiabilă, la care au contribuit și reprezentanții MI5, care au păstrat în multe dintre aceste foste colonii birouri de legătură cu noile servicii de securitate.

In ianuarie 1950, în cadrul MI5 s-a creat o diviziune nouă, Serviciul de peste mări (sau Diviziunea E), care coordona activitatea acestor birouri de legătură. Roger Hollis, directorul general al MI5 din 1956 până în 1965, afirma, de altfel, că securitatea fostelor colonii era chiar mai importantă decât cea a Marii Britanii propriu-zise. De înțeles, dacă ținem cont că aceste state din Commonwealth erau ținta unor eforturi de penetrare deosebite

din partea serviciilor de spionaj ale U.R.S.S. și ale unor parteneri din Tratatul de la Varșovia. Vorbind despre eficiența acțiunilor MI5, unul dintre coordonatorii Diviziunii E considera că au reușit să formeze cadre bine pregătite pentru serviciile de securitate naționale, care îi pot influența pe liderii politici în direcția cea bună. „Nu vom fi niciodată capabili să transformăm vreo țară africană într-una pro-occidentală, dar prin acest gen de sprijin cel puțin îi putem ajuta

În acuzațiile formulate în vederea extrădării, tribunalul din Frankfurt s-a referit la „delicte hidoase“, comise de unul singur sau cu alte persoane, „deliberat și cu sete de sânge“. Delictele acelea au inclus selecții, injecții letale, execuții prin împușcare, bății și alte forme de omoruri deliberate.

Atitudinea lui Mengele față de cercetarea gemenilor a fost dominată de un entuziasm înflăcărat. Când nu avea la dispoziție gemeni așa cum s-a întâmplat o dată când n-a fost anunțat de sosirea unui transport, devenea în mod vizibil furios și amenințător. Așa cum se întâmpla de altfel și când copiii, de frică sau de oboseală, întrerupeau examinările ori, așa cum a povestit alt supraviețuitor, „dacă ceva nu mergea bine în timpul experimentelor“ sau dacă o temperatură nu fusese înregistrată pe fișa unui geamăn. Odată, când un copil a tipat că-i venea să leșine, Mengele „s-a înfuriat... și a răsturnat toată masa“. Potrivit altui supraviețuitor, Mengele se „înfură“ și când o geamănă murea într-un moment nepotrivit ca în cazul celei care a decedat de difterie, în timp ce el îi studia sifilisul. A fost atent și i-a acordat îngrijiri speciale gemenei supraviețuitoare, care s-a îmbolnăvit la rândul ei de difterie și la care se spune că ținea foarte mult – până când s-a însănătoșit, iar atunci a omorât-o pentru ca sifilisul să-i poată fi confirmat la autopsie.

O supraviețuitoare poloneză l-a descris ca „impulsiv... [cu] temperament coleric“, dar „în atitudinea lui față de copii [gemeni]... la fel de blând ca un tată... [care] vorbea cu ei... [și] îi mângâia

iubitor pe cap“. Mengele putea de asemenea fi jucăuș cu ei și „țopăia“ ca să le facă plăcere. Gemenii îi spuneau adesea „Unchiul Pepi“, iar unii gemeni au povestit că Mengele le aducea dulciuri și îi plimba cu automobilul lui. „Excursia“ se dovedea a fi „un drum cu Unchiul Pepi la camera de gazare“.

Gemenii au fost fascinați de farmecul lui Mengele. Unul credea că Mengele îl plăcea: „[El] s-a referit imediat la mine ca fiind prietenul lui“, a spus că era „fascinat de ceva din evrei“ și era în general plăcut și „foarte omenos“. Bărbatul acesta credea că Mengele i-a protejat pe gemeni de Heinz Thilo, un medic SS care dorea să-i omoare, astfel că acesta din urmă era „diavolul morții“ (un ucigaș rău), în timp ce Mengele era „îngerul morții“ (care încă mai avea sentimente). Supraviețuitorul a admis totuși că, în laborator, Mengele „devenea o persoană complet diferită... un fanatic... [și] dacă nu vedea

sânge pe uniforma lui albă, nu era mulțumit“. Tomas A. a rămas încă legat în mod îngrijorător de Mengele: „Pentru gemeni, Mengele era totul... pur și simplu minunat... un doctor bun... susținerea noastră. Dacă [n-ar fi fost] el, noi n-am mai fi în viață.“ Mult timp după ce a fost eliberat, lui A. i-a fost imposibil să creadă lucrurile rele pe care le-a auzit despre Mengele și încă se chinuie să accepte această contradicție.

Spre deosebire de alții de la Auschwitz, Mengele și-a continuat cercetările cu gemenii până în ultima clipă. „Cursa cu timpul“ a lui Mengele putea fi generată din interiorul lui, ca parte din nevoia de a se vedea pe sine și a fi recunoscut – ca un mare savant biolog și rasial. Cu certitudine, cercetările lui cu gemenii erau esențiale pentru această aspirație.

Traducere de
Mihai-Dan PAVELESCU

... și începe trierea

MI5 nu a descoperit nimic concret care să ateste astfel de legături. Jomo intrase în atenția serviciului în 1929, când sosise în capitala imperiului pentru a urma cursurile lui London School of Economics. Abia în 1933 a aflat MI5 că el a mers și la Moscova, pentru a studia la una dintre școlile speciale pentru lideri din Lumea a III-a. Au mai trecut încă 20 ani până ce au aflat și cât de deziluzionat s-a întors de la Moscova. În 1946,

Kenyatta a povestit unei surse a poliției sud-africane cum asistase, într-o zi, la momentul când prim-secretarul negru al partidului comunist din Africa de Sud fusese arestat de doi ofițeri OGPU. Nu s-a mai auzit apoi nimic despre el. Și Kenyatta fusese acuzat de unul dintre cursanți că avea apucături „mic-burghize”. El i-a replicat că nu erau „mic-burghize”, ci „mari-burghize”. Așa că se putea considera fericit că

plecase înainte să înceapă valul marii terori staliniste. Deși Kenyatta a fost până la urmă arestat, în ciuda recomandărilor MI5, care nu îl considera un simpatizant comunist, și condamnat la șapte ani de închisoare, după eliberare și după ce a devenit președintele Kenyei, a păstrat bune relații cu biroul de legătură al MI5. Avea și un interes personal: vicepreședintele Oginga Odinga urmărea să îl înlocuiască. O înregistrare efectuată de MI5 la sediul partidului comunist britanic dezvăluie că Oginga solicitase departamentului de relații internaționale sprijin pentru redactarea unei constituții. MI5 nu îl considera un comunist din convingere, dar spera să poată folosi banii pe care îi putea atrage dinspre țările comuniste. În plus, el susținea ideea confiscării tuturor proprietăților albilor, în vreme ce Kenyatta făcuse apel la albi să nu plece, garantându-le

păstrarea proprietăților. În 1964, Kenyatta le-a cerut britanicilor să obțină probe că Odinga primea bani de la chinezi. S-a identificat canalul prin care îi parveneau sumele respective, dar nu au putut (?) furniza și o probă concretă. În aprilie 1965, procurorul general al Kenyei i-a informat pe britanici că Odinga plănuia o lovitură de stat și a cerut intervenția trupelor britanice în caz de nevoie. Kenyatta a avut o

confruntare deschisă cu ambasadorul sovietic, după ce a fost interceptat un transport de arme sovietic, destinat, s-a spus, lui Odinga. După înlăturarea acestuia, un ofițer MI5 a devenit șeful biroului care colecta și analiza informațiile și secretarul lui National Security Executive, organismul de coordonare a serviciilor secrete kenyene.

situație similară cu cea din Ghana s-a înregistrat în Guyana

Britanică. În aprilie 1953, aceasta a devenit prima colonie britanică cu un premier marxist: Cheddi Jagan. Era un medic dentist cu studii în S.U.A., căsătorit cu o americană din Chicago, și ea adeptă a marxismului. Înregistrări realizate tot la sediul partidului comunist britanic au arătat că Jagan ceruse ajutorul comuniștilor britanici pentru a găsi personal de specialitate pentru instituțiile financiare și cele de asistență socială. Drept urmare, premierul Winston Churchill a ordonat operațiunea „Windsor” – invazia trupelor britanice, care l-au înlăturat pe Jagan după doar 133 zile de guvernare, la 9 octombrie 1953. Cu două zile înainte, ziarul *The Times* își anunțase cititorii ce avea să urmeze. În 1961, Jagan revine, după ce câștigă noi alegeri. La scurtă vreme, el l-a vizitat pe președintele american John Kennedy. După eșecul invadării

Cheddi Jagan cu soția, Janet, în 1953

să nu cadă de partea cea rea a gardului“ – spunea el.

Prima țară în care s-a creat un astfel de birou de legătură a fost India. În martie 1947, Guy Liddell, directorul general adjunct, a obținut acordul secret al lui Nehru în acest sens. Cum în toamna lui 1948 înaltul comisar britanic pentru India s-a plâns că SIS (servicul de spionaj britanic) desfășura activități pe un teritoriu rezervat MI5, premierul britanic a dat „Directiva Attlee“, orală, prin care se interzicea SIS să desfășoare activități în țările Commonwealthului. Ulterior, avea să se adauge și o dispoziție scrisă, care nuanța lucrurile: ambele servicii speciale puteau desfășura, în anumite condiții, operațiuni pe teritoriul celui-lalt, cu condiția să se informeze reciproc. U.R.S.S. a manifestat un interes special pentru India, reușind să stabilească contacte de o amploare neegalată în vreo altă țară a Lumii a III-a. Vizita lui Hrușciov, din 1955, a consolidat relațiile noului stat cu marea putere comunistă. Juca un rol în această apropiere și sprijinul pe care S.U.A. îl acorda Pakistanului, adversarul Indiei, ca o contrapondere la pătrunderea sovietică în Asia. În 1956, Nehru a condamnat în termeni fermi acțiunea franco-britanică în Egipt, după ce Nasser a naționalizat Canalul de Suez, dar s-a abținut să facă același lucru după ce sovieticii au intrat în Ungaria. Colaborarea dintre britanici și indieni, în domeniul securității, a continuat însă în cei mai buni termeni, fie că Nehru a știut sau nu despre acest lucru.

Una dintre fostele colonii unde a existat o puternică confruntare între forțele britanice și cele locale de eliberare a fost Malaysia. Britanicii au dispus aici de o foarte bună sursă de

informații, până în 1947, când a fost descoperit și executat: Lai Teck, prim-secretar al partidului comunist, un chinez, ca aproape toți membrii de partid din această țară. Mișcarea de insurgență a fost bine controlată de britanici, care au evitat acțiunile de răzbunare, chiar și după atentatele comise de insurgenți. Bazându-se pe informațiile asigurate de rețeaua MI5, ei au reușit să contracareze acțiunile de guerillă.

Legături între mișcarea comunistă și liderii mișcărilor de eliberare au fost identificate și în Africa. Mai ales interceptările realizate la sediul din Londra al partidului comunist britanic, dar și supravegherea delegațiilor acelor mișcări de eliberare sosite în capitala britanică au permis descoperirea lor din timp.

Jomo Kenyatta (centru) și Oginga Odinga (stânga)

După ce Ghana și-a cucerit independența,

documente false realizate de KGB l-au convins pe președinte că CIA complota contra lui și voia să îl înlăture. El a acceptat consilieri sovietici și est-germani, care au reorganizat serviciul de securitate. La 24 februarie 1966, a fost însă înlăturat printr-o lovitură de stat. Fostul șef al oficiului de legătură al MI5 în Ghana a fost trimis de urgență acolo. La o discuție stropită cu o sticlă de brandy, el a reușit să obțină o împăcare cu noii lideri și Londra a recunoscut imediat noul guvern. Potrivit lui Christopher Andrew, ar fi fost singura situație în care un ofițer MI5 a fost însărcinat să stabilească un prim contact cu un nou guvern care preluase puterea în urma unei lovituri de stat. Oricum, acest lucru ne spune multe despre influența pe care birourile de legătură o aveau în cele mai multe dintre fostele colonii britanice.

Un alt lider african suspectat pentru legături cu comuniștii a fost Jomo Kenyatta. Inițial,

Așa vă place istoria?

Frumoasa Isabella de Medici și iubitul ei Troilo Orsini, aici în tabloul lui Anastagio Fontebuoni, grăbindu-se să o salveze pe Maria de Medici asediată de hughenoti

- Regele și regina Carnavalului florentin ● Duelul compromițător ● Răzbunarea unui duce ● Un diplomat ratat ● Proscrisul de la Curtea Franței ● Un foc de arcebută în noapte și... un sfârșit pios

TROILO ORSINI ȘI ISABELLA DE MEDICI

CORNELIU ȘENCHEA

Între marile cupluri de amănți blestemați care au poleit istoria Evului Mediu și a Renașterii cu destinul lor tragic, Troilo Orsini și Isabella de Medici ocupă un loc privilegiat. Parteneri într-o relație lipsită de șanse și de viitor, Troilo și Isabella se disting de alte cupluri adultere printr-un curaj nebun pentru epoca ei. Ei nu au încercat să-și ascundă păcatul. Și-au afișat legătura adulterină, ori de câte ori viața publică le-a oferit prilejul.

Troilo Orsini era vărul lui Paolo Giordano Orsini, duce de Bracciano, unul dintre cei mai puternici seniori romani, participant la celebra bătălie de la Lepanto, din anul de grație 1571. „Soldat violent și brutal“, ducele de Bracciano era soțul Isabellei de Medici, sora Mareșului Duce al Toscanei Francesco I de Medici. Cum obligațiile sale militare îl țineau adesea departe de casă, soția sa Isabella, femeie deosebit de cultă și de instruită, o ade-

vărată amazoană și muziciană, stăpânind în egală măsură arta echitației, a conversației și a interpretării vocale, i-a găsit soțului rapid un înlocuitor în persoana vărului... Troilo.

Caracter impetuos, spada-sin redutabil, Troilo își asumase aparent rolul de paznic al soției vărului. Troilo și Isabella puteau fi văzuți împreună, aproape nedespărțiți, la Roma, la Florența și mai ales la vilele familiei Orsini, fără a da de bănuț.

Pentru ca suspiciunile să se transforme în certitudini, era nevoie de unul sau câteva incidente.

În timpul Carnavalului de la Florența, din iarna anului 1573, Troilo și Isabella au fost văzuți împreună de întreaga Curte a fratelui principesei, Marele Duce Francesco I de Medici. Cum serbările s-au încheiat cu un turnir, Troilo nu s-a putut abține să joace rolul campionului Isabellei, înfruntându-se în arenă cu spada și cu lancia cu un alt

Cubei în 1961 (Golful Porcilor), Kennedy nu își dorea un nou Fidel Castro. Oficial, i-a dat asigurări lui Jagan că îl sprijină, dar în secret a cerut înlăturarea lui. La rândul său, secretarul de Stat american Dean Rusk a răspuns cererii britanicilor de a-i sprijini să îl înlăture pe Jagan, că Statele Unite nu dispuneau de mijloacele necesare. Premierul britanic Macmillan a considerat răspunsul o mostră de machiavellism. Totuși, la 15 august 1962 Kennedy a autorizat înlăturarea lui Jagan, cerând ca acest lucru să se facă

fără o intervenție militară. La 10 aprilie 1963, sindicatele au început, cu o importantă susținere materială a sindicatelor din S.U.A., o grevă care a durat zece săptămâni. În august, după încetarea grevei, ofițerul de legătură al MI5 din

Guyana Britanică a abordat-o pe soția lui Jagan, care era ministru de Interne, și i-a propus să o consilieze în probleme de securitate. El a omis să îi spună doar un singur lucru: că americanii îl voiau plecat pe soțul ei din fruntea țării până în momentul proclamării independenței. În decembrie 1964 partidul lui Jagan pierde alegerile, legea electorală fusese modificată în așa fel, încât să se obțină rezultatul dorit, iar Guyana obține independența. Culmea ironiei este că urmașul lui Jagan, care fusese sprijinit de americani, anunța în 1970, după o guvernare dominată de corupție, că țara se găsea pe drumul socialismului.

Probleme au avut britanicii și în Cipru. La fel ca în Malaysia, serviciile britanice nu au reușit să avertizeze din timp despre tensiunile acumulate. În aprilie 1955 a izbucnit conflictul dintre forțele de securitate britanice și adepții colonelului George Grivas, conducătorul EOKA, organizație ce milita pentru unirea insulei cu Grecia. În urma a două descinderi ale trupelor britanice, s-au descoperit numeroase pagini din însemnările lui Grivas, mult

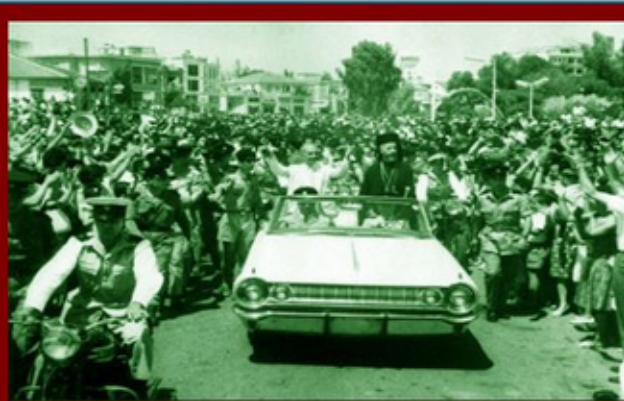
prea detaliate. În baza lor s-a putut dovedi legătura dintre el și arhiepiscopul Makarios al III-lea, conducătorul bisericii ortodoxe din Cipru. Makarios a fost deportat în Seychelles. Tehnica folosită de britanici, patrulă formate din britanici și ciprioți mergeau prin sate și se dădeau drept partizani ai lui Grivas, cerând să fie puși în legătură cu rezistența locală, neutralizând astfel numeroase centre de rezistență, l-a obligat pe Grivas să negocieze o încetare a focului, în schimbul eliberării lui

Makarios. În februarie 1959 au început la Lancaster House, Londra, discuții privind viitorul insulei. În același timp, britanicii au reușit să îl localizeze pe Grivas într-un cartier din Nicosia. La masa de prânz, premierul Macmillan l-a întrebat pe ministrul

de Externe al Greciei, Angelos Averoff, care ar fi consecințele dacă Grivas ar fi capturat. Răspunsul a fost prompt: sfârșitul negocierilor și o baie de sânge. Macmillan a cerut ca Grivas să fie lăsat în pace. În final, s-a ajuns la un acord la Lancaster House: Cipru devenea independent, cu un președinte grec și un vice-președinte turc. Parlamentul noului stat era compus din 70% deputați greci și 30% turci.

În 1968, în condițiile în care practic fostul Imperiu Britanic nu mai exista, și din dorința de a realiza economii, s-a propus ca în zece țări unde existau și stații MI5 și ale SIS să mai rămână doar una singură. Până la urmă, SIS a avut câștig de cauză. În 1971, Diviziunea E a fost desființată. În fond, era illogic ca MI5 să conducă operațiunile într-o țară africană care era membră a Commonwealthului, în vreme ce în țările vecine acesteia, care nu erau membre, opera SIS. Dar modul brusc în care s-a făcut schimbarea a provocat, o vreme, goluri de informare.

(Va urma)

Episcopul Makarios al III-lea și colonelul George Grivas

dar misiunea lui a dat greș, fapt care, la întoarcere, i-a adus arestarea și detenția din ordinul suveranului său. În acest timp, la Paris, Troilo continua să facă furori prin eleganța sa, prin grația de a dansa și de a-și purta spada, de care nu se despărțea niciodată.

Noul asasin nămit a fost Ambrogio Tremazzi, cu care trimișii Toscaniei au trebuit să se tocmească timp de câteva minute pentru prețul capului lui Troilo. Pentru 300 de scuzi, Tremazzi a plecat spre Paris, în august 1577, unde, cu o abilitate pe care nu o dovedise Simoncello, s-a cazat în *faubourgul* Saint-Germain. Acolo, compatrioții săi italieni for-

Caterina de Medici,
regină a Franței

mau aproape o colonie. Cu ajutorul lor l-a identificat pe Troilo, l-a urmărit pas cu pas de la Capela Regală la apartamentele și anticamera regelui Henric al III-lea și ale reginei-mame Caterina, de la Luvru.

În seara zilei de 30 noiembrie 1577, în Ziua Sfântului Andrei, în momentul în care Troilo a părăsit Luvrul, după ce ascultase în compania lui Montmorency o „Ave Maria!”, asasinul l-a urmărit până în casa lui Monsieur de La Chapelle. Acolo l-a așteptat cu arcebuza pregătită și, în momentul în care Troilo a ieșit pe poarta casei, a tras. A căzut de pe cal și a rămas în drum, fără suflare, după cele povestite de asasin. Și nu este vorba despre o simplă lăudăroșenie. Povestea asasinului coincide cu relatarea ambasadorului toscan la Paris și cu cea a cronicarului francez contemporan Pierre de l'Estoile. Misiune îndeplinită! ■

Telex Telex Telex Telex Telex

CENTENARUL MARELUI RĂZBOI LA MUSÉE DE L'ARMÉE

La 15 octombrie 2014, la Musée de l'Armée din Paris a fost vernisată expoziția *Imaginea Frontului, reprezentarea Marelui Război*, realizată de Bibliothèque de documentation internationale contemporaine – Université Paris Ouest Nanterre la Défense în colaborare cu Musée de l'Armée.

Expoziția prezintă maniera în care contemporanii au perceput și reprezentat războiul. Este o expoziție-document a modului în care Marele Război a rămas în memoria colectivă europeană prin picturi, fotografii, presa ilustrată a vremii.

Societatea europeană contemporană a creat o imagine eroică și plină de patriotism a războiului, opusă realității dure descoperită de cei care au luptat pe front. Imagini reale au fost plasate în expoziție față în față cu imaginile eroice construite de presă și de artiști.

Combatanții, din dorința ca publicul să cunoască realitatea în care ei trăiau și luptau, au făcut să circule fotografii și schițe de pe front, imagini violente ale câmpurilor de bătălie, tranșeelelor insalubre și populate cu soldați bolnavi.

În completarea celor două secțiuni ale expoziției – războiul imaginat și eroic și războiul real reprezentat de mărturii fotografice –, o a treia secțiune a expoziției prezintă noile arme folosite în război: artileria și aviația, noile tehnici de camuflaj, victimele acestora și impactul acestor imagini asupra modului în care opinia publică privea războiul.

Expoziția aduce în atenția vizitatorului nu doar frontul occidental, ci și frontul germano-rus, frontul austro-italian, frontul Orientului Mijlociu, al Dardanelelor și al Balcanilor în încercarea de a arăta amploarea războiului.

tânăr curtean din suita sa, Bellisario Simoncello din Orvieto. Cum marele duce Francesco era absent de la ceremoniile Carnavalului, în acea lună de februarie, Troilo și Isabella jucaseră rolurile inconștiente de – adevărați „rege și respectiv regină ai Florenței”.

Din cauza relației cu soția vărului său, Troilo a intrat în vizorul Celor Opt (organul de poliție al Marelui Ducat al Toscanei) și a trezit suspiciuni în sufletul vărului lui. În iarna anului 1574 s-a produs și duelul dintre Troilo Orsini și pajul Torello de Nobili da Fermo, un tânăr de numai 20 de ani (gentilom și camerist în suita lui don Pietro de Medici, fratele Marelui Duce al Toscanei), încheiat cu moartea ultimului. Duelul a fost provocat de rivalitatea celor doi pentru favorurile Isabellei.

Sfârșitul afacerii amoroase dintre Troilo și Isabella era previzibil. Uciderea de către Orsini a pajului Torello, precum și evidența legăturii adultere dintre vărul și soția sa i-au furnizat suficiente motive ducelui de Bracciano pentru a scăpa de Isabella și de amantul său.

Paolo Giordano Orsini s-a întors acasă pentru a se răfui cu soția infidelă. Nu înainte de a cere mai întâi acordul fratelui femeii, ducele Toscanei, Francesco de Medici, acord pe care Marele Duce i-l acordă stupefiant de ușor.

Se pare că ducele află păcatul femeii, mărturisit de ea însăși. Soțul se substituie duhovnicului Isabellei și astfel aude cu urechile lui întreaga confesiune a bieteii principese, care nu știa că tocmai se spo-

Paolo Giordano Orsini,
duce de Bracciano

vedise... călăului ei. Isabella a fost sugrumată în dormitorul ei din vila de la Cerreto Guidi, iar cauza oficială a morții subite va fi... un atac de apoplexie survenit în timp ce se spăla pe cap.

În romanul *Isabella Orsini*, Francesco Domenico Guerrazzi îl pune pe ducele de Bracciano să-l provoace la duel pe Troilo, oferindu-i chiar una dintre cele două spade ale sale. În fața re-

Francesco I de Medici,
fratele Isabellei

fuzului lui Troilo și a fugii acestuia, Paolo Giordano răspunde: „Pentru că n-ai vrut să mori ca un cavaler, nu va trece mult și vei muri ca un câine”. Guerrazzi îi face o nedreptate lui Troilo: un spadasin curajos ca amantul Isabellei nu ar fi refuzat un duel.

După moartea Isabellei, ce-i mai rămânea lui Troilo, decât să părăsească Italia, găsindu-și refugiul la Curtea Franței. Regele Henric al III-lea și mai ales regina-mamă Caterina de Medici i-au oferit un adăpost sigur.

Troilo Orsini era un familiar al Casei de Valois. Înainte ca Henric de Valois să devină rege al Franței, făcuse parte din suita acestuia, la Cracovia, în scurtă domnie a acestuia ca rege al Poloniei. L-a informat pe Marele Duce Francesco despre evenimentele de la Curtea polonă, sfătuindu-l chiar să acrediteze un ambasador permanent la Curtea Franței, rol pe care ar fi dorit să-l joace el însuși.

Regele Henric al III-lea l-a primit cu brațele deschise. Cum se zvonea că Troilo luase parte la recenta conjurație a lui Orazio Pucci împotriva lui Francesco I, Caterina de Medici era cu atât mai mulțumită să găzduiască la Luvru un proscris care pusese pe jar ramura cadetă a clanului de Medici, ramură care îi spulberase speranțele legitime de a domni asupra Toscanei. Asasinul trimis de vărul său, ducele de Bracciano l-a urmărit pe Troilo și la Curtea Franței. Cel ales a fost Bellisario Simoncello, fostul adversar al lui Troilo în arena turnirului, în timpul Carnavalului de la Florența. Simoncello nu venise singur la Paris, ci însoțit de câțiva tovarăși,

Noi am plecat la misiunea noastră să cumpărăm pâinea, dar când ne-am înapoiat nu s-a mai putut trece pe aceeași cale. La barieră începuseră împușcăturile. Un ostaș striga: „Înapoi, înapoi, că aici este luptă!”. Ne-am oprit și noi, ca toți ceilalți pietoni, apoi ne-am hotărât să o luăm pe o stradă pe dreapta, să coborâm la linia ferată și să trecem spre Șimian pe podul căii ferate de peste apa Topolnicei. Apropiindu-ne însă de pod, un alt militar, adăpostit într-un boschet lângă linie, ne-a strigat să ne înapoiem, că putem fi împușcați. Ce era de făcut? Eram tineri, curioși, ne-am strecurat printre alți boscheți și am coborât în lăstărișul de mărăcini, ploi și sălcii de pe marginea Dunării. Am hotărât să trecem Topolnița prin apă și să continuăm drumul pe marginea Dunării, până la Șimian.

Am trecut-o desculți, luându-ne încălțările (niște papuci de lemn) în mână, dar țineam strâns și cu grijă păturile din spate, în care aveam câte 15 pâini fiecare.

Am avut noroc și am ajuns la podeț, strecurându-ne câte unul. Întârziaseam destul de mult cu ocolul nostru pe marginea Dunării, ne era frică și de domnul Voicu, administratorul-pedagog. El fusese aproape un an pe front la începutul războiului, intrase la C.F.R. ca să scape de front, dar rămăsese deosebit de milităros. Era

Imagine din Turnu Severin

în curte, ne aștepta îngrijorat. S-a bucurat vizibil că nu pătisem nimic și am adus și pâinea, noi povestindu-i pe unde și cum venisem. Ne-a spus să mâncăm și să mergem apoi după ceilalți, la program.

Am ieșit toți patru la linia căii ferate ce întretăia satul, pe care mergeam până la Depou, în gara Șimian, vreo 3 km. Prin tot Șimianul se întetiseră împușcăturile, salve de automate, focuri de puști și pistoale, nemții de pe șosea, ai noștri de prin porumbiștile și viile din nord-estul Șimianului, veniți din pădurea de la Balota unde erau dislocate câteva companii. Nu am mai putut continua drumul pe calea ferată. Un militar era în șanțul liniei cu un automat, chiar lângă ulița de pe care ieșisem noi. Ne-a strigat să ne ascundem repede undeva, că suntem între focuri și putem fi omorâți.

Norocul nostru a fost că, la vreo 30 m de acel loc, peste linie, se afla o casă în care școala noastră avea închiriat un dormitor. Ștefăneasa era cazat aici și a zis să intrăm, că este o pivniță unde ne putem ascunde. Am ajuns, am intrat în pivniță, unde era întuneric beznă. Am lăsat puțin deschisă ușa chepengului, dar în scurt timp, deasupra, în pridvor, un trăgător cu un automat s-a instalat și trăgea salve scurte. A stat vreo jumătate de oră până a terminat muniția sau a fost nevoit să se mute în alt loc. Era un neamț. Îi zărisem uniforma când plecase în fugă din pridvor.

Terminându-se împușcăturile de la casa unde ne ascundeam, mai rărinându-se și cele din împrejurimi, am prins curaj și am ieșit în grădina casei care se afla pe un dâmb, de unde se vedea bine în șosea. Se apropia ora 12.00.

Pe șosea am observat apariția unei mașini decapotabile, în fața căreia a explodat o grenadă aruncată de dincolo de malul șoselei. Mașina s-a oprit brusc. Rănit de schijele grenadei, un maior s-a dat totuși jos din mașină, a scos o batistă albă și a început să o agite, strigând să se înceteze lupta. Împușcăturile au încetat, puține se mai auzeau spre bariera orașului. După circa 10 minute au apărut militarii români, care strigau din

Coloană de prizonieri germani...

Militar român înarmat cu pistol-mitralieră „Oriș”, de producție românească, și militar german predându-se

23 AUGUST LA TURNU SEVERIN

GRIGORE ALDESCU-ALDEA

În noaptea de sâmbătă spre duminică, 16 aprilie 1944, orașul Turnu Severin a fost bombardat de aviația americană. Depoul și Școala de Elevi Meseriași T (tracțiune) fuseseră distruse complet, administrațiile fiind nevoite să se mute în Șimian.

În noaptea de 25 august s-a auzit huruit de mașini grele pe șoseaua județeană dinspre Craiova spre Turnu Severin. Ne întrebam ale cui puteau fi acele mașini.

În dimineața de 26 august, eu și încă trei colegi eram programați să mergem în oraș, să aducem pâinea pentru cantină. Am plecat pe la ora șase dimineața.

Ajunși în șosea, am văzut un șir de camioane de tipuri diverse, pline cu militari germani și cu bagaje, ce ocupau șoseaua, începând din mijlocul Șimianului și până la bariera orașului. Unii militari încă dormeau în

camioane, printre bagaje, sau în cabine, alții coborâseră pe șosea, se plimbau, fumau sau își pregăteau cafele pe niște primusuri-spirtiere minuscule, așezate pe șosea.

În jurul orei șapte ajunsesem la barieră. În acei ani Turnu Severin (nu știu ce reguli aveau alte orașe) era prevăzut cu bariere la intrările principale, care se închideau pe timpul nopții și erau supravegheate de gardieni publici. Niciun mijloc auto sau hipo nu avea voie să intre în oraș pe timpul nopții. Tot în dreptul barierei se afla și poarta de intrare a Regimentului 95 Infanterie. Am observat că bariera era încă închisă, deși

se făcuse ziuă, iar camionul din fruntea coloanei era apropiat la limită, urmat de altele.

Câțiva militari români și câțiva nemți, plus niște gardieni, aflați de o parte și de alta a barierei, fumau, discutau și chiar râdeau. Un bărbat mai în vârstă ce se alăturase grupului nostru l-a întrebat discret pe un militar român de ce sunt opriți nemții. Ne-a spus că erau opriți de aseară târziu, că regimentul primise ordin să nu lase nicio mașină militară germană să mai treacă prin oraș. Conveniseră cu ei să aștepte până dimineața, că poate se primesc alte ordine și pentru unii și pentru alții.

Clio anunță

ECATERINA TEODOROIU... ÎN S.U.A.

Comemorarea în 2014 a 100 ani de la izbucnirea Primului Război Mondial a fost marcată în lume prin manifestări variate, inclusiv prin apariții editoriale. Printre acestea semnalăm lucrarea *Women Heroes of World War I* (Eroinele Primului Război Mondial), semnată de Kathryn J. Atwood și editată de Chicago Review Press.

Cartea prezintă interes pentru noi, românii, pentru că printre eroinele prezentate se numără și Ecaterina Teodorescu (*Magazin istoric*, nr. 10/2007), căzută la datorie la 21 august/3 septembrie 1917, la Muncelu (Vrancea). Autoarea volumului, fiind cucerită de vitejia tinerei românce, a dorit să o includă printre cele 16 portrete de eroine ale Primului Război Mondial. Mai mult, chipul ei a fost ales pentru a figura, alături de altele, pe prima copertă. M-am bucurat să-i pot furniza autoarei imaginea respectivă, provenită din Arhiva Muzeului Militar Național „Ferdinand I”.

Pe parcursul a patru capitole, Kathryn J. Atwood face o prezentare sintetică celor 16 eroine ale sale. Autoarea reușește să le creioneze minunat personalitatea și esența acțiunii lor.

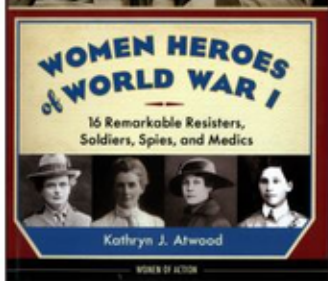
Primul capitol este destinat femeilor eroine din rezistență și celor ce au desfășurat acțiuni de spionaj. Se regăsesc aici nume precum: Edith Cavell, Louise Thuliez, Emilienne Moreau, Gabrielle Petit, Marthe Cnockaert și Louise de Bettignies (*Magazin istoric*, nr. 8/2014).

Al doilea capitol este rezervat femeilor care au acționat în serviciul medical, cum au fost: Elsie Inglis, Olive King, Helena Gleichen, Shirley Millard.

În cel de-al treilea capitol – al Soldaților – este inclusă și eroina noastră, sublocotenent Ecaterina Teodorescu, alături de englezoaica Flora

Sandes și rusoaicele Maria Bockareva (conducătoare a „Batalionului Morții”) și Maria Iurlova (încadrată în formațiunile de cazaci).

Capitolul final cuprinde portretele ziaristelor Mary Roberts Rinehart și Madeleine Zabriskie Doty.

Activitatea celor 16 personaje este încadrată în contextul mai general al situației țărilor lor. În acest fel, cititorul mai puțin avizat își poate clarifica contextul istoric în care o eroină sau alta a acționat.

De pildă, Kathryn J. Atwood a considerat necesară o scurtă prezentare a situației României la începutul Primului Război Mondial, punctând inclusiv perioada de neutralitate. Prezintă apoi reorientarea țării către Antanta printr-o trimitere la regina Maria, pe care o prezintă ca factor important de decizie, având în vedere înrudirea sa cu casele domnitoare din Anglia (ca nepoată a reginei Victoria) și Rusia. Nu este neglijat nici rolul pe care regina României l-a avut pe front, în îngrijirea soldaților, dar și însemnătatea prezenței sale la Paris, la Conferința Păcii, pentru recunoaștea unirii teritoriilor românești.

La lansarea lucrării, Kathryn J. Atwood spunea că speră, prin redarea celor 16 portrete de eroine, „să ofere adolescentelor modele pozitive”, care să le ajute să înțeleagă că „oameni obișnuiți au devenit extraordinari, pentru că au făcut alegeri dificile, dar curajoase”.

Furnizându-i doamnei Kathryn J. Atwood materialul imagistic și informativ despre Ecaterina Teodorescu, am avut surpriza de a primi un exemplar din lucrare.

M-am gândit să semnez apariția cărții.

Este, din păcate, și un prilej să semnez că tocmai noi, românii, deseori îi neglijăm memoria. Casa ei memorială din Târgu Jiu, deși protejată prin lege, este asfiată de comerțul stradal și de noile acareturi din preajmă.

Valeria BĂLESCU

răsputeri: „Jos armele, jos armele!” și nemții au început să le arunce în praful șoselei. Triști și îngrijorați, își aruncau armele, centurile cu cartușiere, căștile de oțel și se adunau într-o coloană ce începuse a se forma sub supravegherea militarilor români înarmați.

Entuziasmați de ceea ce vedeam, am hotărât să plecăm prin porumbiștile și viile din nordul Șimianului, să căutăm nemți și să le spunem că s-a terminat lupta. Cum am ieșit între tarlalele de porumb și de vii, am și întâlnit trei nemți puțin dezorientați. Unul dintre ei vorbea stălcit românește: „Ce se întâmplă în șosea, ce strigă?” Noi i-am spus că gata, s-a terminat lupta, maiorul vostru e rănit și s-a predat, toți se predau și aruncă armele. I-am invitat să ne urmeze. Erau extenuați de oboseală, de soare, de teamă și de sete. Cel cu care vorbeam avea un pistol în mână. L-a lăsat jos, și-a desfăcut centura și casca și le-a aruncat pe toate în vie. I-am condus la șosea, trecându-i mai întâi pe la fântâni pentru că erau morți de sete. Un ostaș român i-a luat în primire și, constatând că nu au arme, i-a însoțit până la cei care se adunau în coloană.

Ne-a surprins neplăcut o altă față a spectacolului ce se desfășura în șosea. Camioanele nemțești încărcate cu bagaje erau răscolite de indivizi civili, dar care purtau câte o cască pe cap, unii și câte o armă pe spate. Devalizau bagajele nemților și luau lucrurile, îmbrăcăminte, încălțăminte, rufărie, le

legau în boccele și plecau cu ele. Alții luau cu totul geamantane, rucsacuri, genți pline și plecau care încotro cu arme cu tot. La câte unii mai strigau tinerii militari să lase lucrurile și armele acolo. Prădătorii le răspundeau amenințător, surescitați: „Am luptat, am luptat, e dreptul nostru, ne-am pus viața în pericol!” și plecau cu ceea ce luaseră. Urât spectacol și păcat de cei care căzuseră în luptă. Dar la război ca la război, unii pier și alții profită

În luptă căzuseră 14 nemți, care au fost înhumați în cimitirul catolic din Turnu Severin situat pe strada Toamnei, la marginea de vest a orașului, iar cei răniți au fost internați în spitalele orașului. Dintre români muriseră șase militari; răniți au fost puțini.

Dintre elevii școlii noastre a fost rănit Alexandru D. Dăbuleanu, la marginea de est a Șimianului, dimineața, când ieșea din sat cu coloana de elevi pe linia ferată, spre Depoul situat în stația C.F.R. Șimian, într-o pădure de salcâmi. Un glonț rătăcit îi trecuse prin palma dreaptă. A fost pansat la un punct medical din gara Șimian. Toamna când

a revenit la școală, la vizita medicală s-a constatat că avea două degete anchilozate. A fost declarat inapt și trimis acasă în comuna natală, Pârșcoveni-Dolj.

În după-amiaza acelei zile, având parcă o presimțire, Voicu ne-a învoit până marți dimineața și ne-a zis să ne luăm cu noi și lucrurile pe care le aveam, că nu se știe ce va fi după ce ajung rușii aici. Am plecat cu toții, majoritatea cu trenul din gara Șimian.

Când am revenit marți dimineața, 29 august, în Șimian, nici urmă de școală. La Dumitru Stan acasă am găsit în pivniță un moșneag care mi-a zis: „Nu mai e nimeni, s-au îmbarcat de duminică în două vagoane de marfă și au plecat spre Balota”. Șimianul era ocupat de o trupă rusească, militari cu figuri mongoloide, cu cai, căruțe etc. Toate curțile erau pline de căruțe și cai care se hrăneau la clăile de nutrețuri pe care militarii ruși le trântiseră la pământ, astfel că animalele să poată alege ce le plăcea mai mult. Erau fire de telefoane de campanie întinse prin tot satul și nici urmă de localnici.

Fugiseră toți pe la vii, prin porumbi sau la Severin, după cum îmi zisesse unchișorul din pivnița lui Stan.

Am revenit acasă. M-am înapoiat la școală abia în octombrie, când promisem o înștiințare că vagoanele în care funcționa de acum școala reveniseră în Turnu Severin și se aflau pe o linie de garare din incinta fostului Depou. Începea o nouă eră! ■

... și alți de sovietici care avansau

CONFERINȚĂ INTERNAȚIONALĂ LA BUCUREȘTI

Atunci când ne uităm la serialul *Black Adder* (*Vipera neagră*; difuzat și în România de postul BBC Entertainment, cu Rowan Atkinson, Mr. Bean, în rolul principal), seria a patra, consacrată Primului Război Mondial, o facem ca să ne amuzăm sau ca să învățăm istoria primei mari conflagrații mondiale?

Afișul conferinței

Mi-am pus această întrebare ascultând-o, în sala de lectură a Bibliotecii Facultății de Istorie din București, pe Annika Mombauer, *key note speaker* (adică vorbitor principal) în cadrul celei de a doua zile a Conferinței internaționale „Drumul către războiul «nedorit» din 1914”, organizată în 9-10 octombrie, de Facultatea de Istorie a Universității din București în parteneriat cu Ministerul Afacerilor Externe.

Doamna Mombauer, în comunicarea *Mai contează astăzi cine a pornit Primul Război Mondial*, a trecut în revistă principalele abordări privind teoriile despre originile Primului Război Mondial. Desigur că un loc principal l-a ocupat analiza punctului de vedere susținut de Christopher Clark, de la Cambridge University. Acesta este adesea citat de istoriografia germană foarte dornică să convingă că războiul a avut cauze cu mult mai complexe decât vina Germaniei, ceea ce este, desigur, foarte adevărat, care „citește” în opera lui Clark mult mai mult decât a scris autorul. La rândul său, arată vorbitoarea, și Clark păcătuiește prin lăsarea deoparte, în analiza sa, a multor documente din care rezultă rolul avut de Germania în declanșarea conflictului. Dacă mai contează astăzi cine a pornit războiul, a rămas să răspundă fiecare dintre noi.

Principalul vorbitor al primei zile a conferinței a fost istoricul austriac Lothar Hobelt, care a vorbit celor prezenți despre *România*

și decizia pentru război a Austriei, 1912-1914. Bazându-se pe rapoartele ministrului Austro-Ungariei la București, dar și pe alte mărturii de epocă și pe documente din arhiva Ministerului Afacerilor Externe al monarhiei dualiste, domnul Hobelt a reconstituit mecanismul luării deciziilor Curții de la Viena în timpul primului și a celui de al doilea război balcanic, cât și în anul 1914, până în momentul atacării Serbiei.

Cele patru sesiuni ale conferinței au reunit istorici români și străini – lucru foarte îmbucurător, mulți dintre ei tineri cercetători –, care au discutat despre: „Originile Marelui Război reconsiderate”, „Factorii de decizie în criza din iulie”, „Crearea imaginii inamicului”, „Războiul imaginat față de războiul trăit”, respectiv „Evitând sau refuzând războiul: neutrit, pacifiști, refugiați”.

Manifestarea de la București a pus România, într-o manieră foarte reușită, pe harta manifestărilor comemorative mondiale consacrate începutului Primului Război Mondial. Se confirmă astfel aserțiunea domnului general (rez.) Mihail Ionescu (*Magazin istoric*, nr. 2/2014) că și pentru țara noastră Primul Război Mondial a început în anul 1914. ■

Imagine de la ședința inaugurală

Annika Mombauer

DENUMIRI DE LOCALITĂȚI DIN BASARABIA

În numărul 2/2013 al revistei *Magazin istoric*, am citit interesantul articol al domnului Mihai Pocorschi intitulat În căutarea unei noi patrii. Doresc să fac unele comentarii.

Atunci când se enumără punctele de trecere a Nistrului de către refugiații ruși și ucraineni, se menționează și Akkerman. Cred că era util să se facă precizarea că este vorba despre Cetatea Albă, întrucât probabil că majoritatea cititorilor revistei nu cunoaște acest detaliu.

Tot acolo se enumără și localitatea Vadul Vodă, a cărei denumire corectă este Vadul lui Vodă. Precizarea este importantă, deoarece în cadrul procesului de rusificare a toponimelor din Basarabia, Vadul Vodă se apropie de versiunea rusească a numelui localității, care apare sub forma Vodovodsk sau Vodovodskoe. Iar sensul în rusă al denumirii devine „Locul de unde se cară apă” (cuvânt înrudit este vodovoz, care în română înseamnă sacagiu). Vadul lui Vodă este mai greu de transformat în Vodovodsk.

Un alt exemplu semnificativ, referitor la rusificarea denumirilor de așezări din Basarabia, este cel al localității Răuțel de lângă

orașul Bălți. Ea provine de la râul Răuțel, pe care aceasta este situată. Este un afluent al râului Răut, pe care se găsește orașul Bălți. În perioada când „limba moldovenească” se scria cu alfabet chirilic, numele localității apărea pe panourile de identificare sub forma Reuțel, folosindu-se litera rusească „e întors”, apropiată fonetic de litera românească „ă” și care se pronunță ca un sunet intermediar între „e” și „ă”. Când s-a renunțat la alfabetul chirilic și s-a revenit la alfabetul latin, pe panourile indicatoare a apărut scris Reuțel! Și mai mult decât atât, rusofonii și chiar unii autohtoni au început să se refere la localitate denumind-o Reuțel, pierzându-se vechea denumire Răuțel. Aceasta era situația pe care am constatat-o acum câțiva ani. Să dea Dumnezeu ca cineva să fi corectat între timp aberația grafică, inclusiv consecințele sale.

Alexandru BUDIȘTEANU

ARMURĂ DIN OASE ÎN EPOCA BRONZULUI

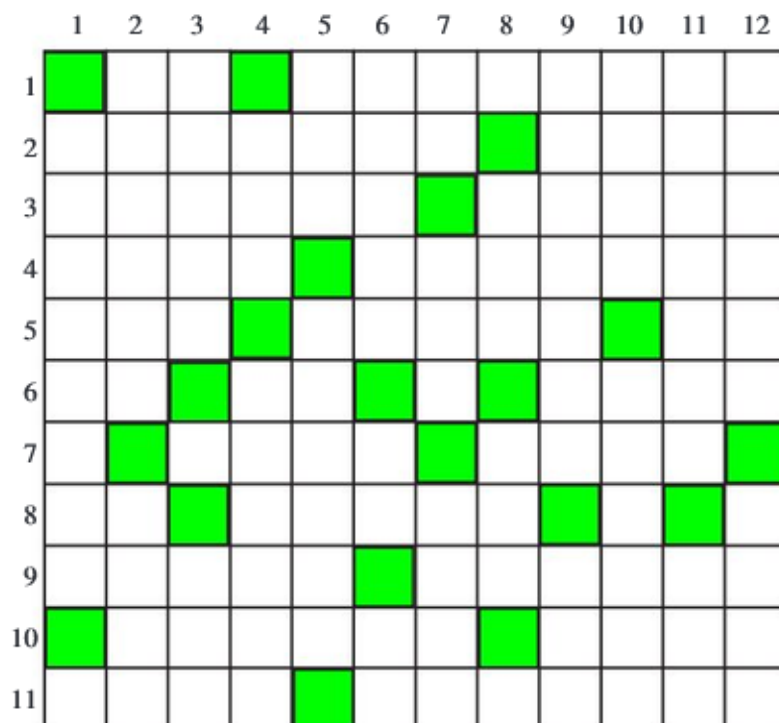

Cercetătorii de la Institutul de Arheologie și Etnografie din Omsk, Siberia, au descoperit de curând, pe malul râului Irtiș, o armură făcută din oase, veche de 3900–3500 ani. Era îngropată la un metru și jumătate adâncime, fără purtătorul ei. Analizele vor spune ce tip de oase au fost folosite, dar la prima vedere par de elan, cerb sau cal.

Arheologul Iuri Gherasimov declara că în acest moment nu se poate decât fantaza pe subiectul în ce scop a fost îngropată această „cămașă de oase” anume în acest loc. Să fie vorba despre un ritual, despre un sacrificiu? În epoca bronzului zona a fost locuită de reprezentanți ai culturii Krotov, crescători de animale de pe văile fluviului Obi și Irtiș, dar armura descoperită sugerează artefacte aparținând altei culturi, Seimin, ai cărei membri au locuit la aproximativ 620 de km distanță sud-vest de malul Irtișului, în regiunea muntoasă a Altaiilor. Aceștia au migrat mult mai târziu spre Omsk. Dacă așa stau lucrurile, înseamnă că armura ar putea fi un dar, un obiect de negoț sau chiar un trofeu.

În mod sigur însă ea a aparținut unui războinic de elită, pe care îl putea apăra de armele epocii bronzului: vârfurile de săgeți din oase și piatră, cuțitele, topoarele și vârfurile de suliță. „Această armură era mai scumpă decât viața, pentru că ea te putea scăpa cu viață”, afirmă curatorul săpăturilor, cercetătorul Boris Konikov. Deocamdată se lucrează la restaurare, pentru a o aduce cât mai aproape de ce a fost. Fragmentele scoase cu mare grijă din pământ au fost duse în laborator și, după ce vor fi curățate, vor fi asamblate, proces lung și foarte migălos.

COLOSUL DIN RODOS

ORIZONTAL:

1) Hâncu Costel – Primii navigatori din Mediterana, ce au ocupat de timpuriu insula Rodos (sing.). 2) Mare erou legendar grec, căruia Lisip i-a închinat o statuie, ajutat fiind de elevul său Chares, învățcel ce a ridicat Colosul din Rodos (292-280 î.H.) – Zeu vedic. 3) Opera de căpătâi a lui Homer, unde marele poet pomenește de Rodos – Amiază (pop.). 4) Împărat roman, Antoninus ..., în al cărui rescript se spune că „pe mare domnește legea maritimă a Rodosului” – Această populație din Peloponez locuia și în

Rodos. 5) Zeița dimineții – Cupă! – Cadre! 6) Curs! – Aluminu – Ului (pop.). 7) Trib berber – ... Mică, față de care Rodosul era la doar 25 de km. 8) Oce! – Vechi. 9) Populații – Cuvânt grecesc, cu sensul de „trandafir”, de unde derivă denumirea Rodosului. 10) Rol pe care se crede că îl juca Colosul din Rodos, rodienii întreținând în ochii statuii un foc continuu (pl.) – „Cetatea eternă”, cu care a intrat în alianță Rodosul, după sec. II. î.H. 11) Tiran din Sicilia, ce a susținut cu bani și meșteri încercarea nereușită a rodienilor, de a reconstrui Colosul, după cutremurul din 224 î.H. – Una dintre cele trei cetăți rodene, ce au hotărât să ridice o nouă capitală denumită Rodos (408 î.Hr.).

VERTICAL: Tatăl zeului luminii Helios, al cărui cult a dăinuit în Rodos, din timpul ocupației feniciene. 2) Zeul soarelui, unul dintre cei mai iubiți zei ai rodienilor, cu al cărui cap a fost împodobită statuia Colosului – Cafea. 3) Unul dintre frații lui Hiperion – Chelner. 4) Produs lactat – Cel mai înalt vârf al munților care străbat insula Rodos (1215 m.). 5) Manșetă de la ie – Istoric latin, care ne-a făcut una dintre cele mai complete descrieri ale Colosului (23-79). 6) Antica Grecie, cu care au făcut rodienii o confederație (sec. IV î.H.) – Curte! – Rele! 7) Neon – Exclamație – Localitate în Grecia. 8) A brăzda pământul – Antichimic (abr.). 9) Altă cetate rodiană, din cele trei, care a hotărât să întemeieze o nouă capitală în orașul Rodos – Sau. 10) Localitate în Japonia – O a treia cetate, ce a decis stabilirea noii capitale rodene. 11) Golf aflat la vest de capitala Rodos, unde se află unul dintre porturile insulei – Insulă daneză. 12) Înalți funcționari turci – Ion alintat.

Dicționar: ARKA, OLII, MTIR, FUD, IRIA, IRIE, OMO

Laurian BUTURE

SITUAȚIA EMIGRAȚIEI ROMÂNE

Continuăm cu un alt pasaj din ampla analiză a situației refugiaților români după Al Doilea Război Mondial, intitulată Raport asupra aspectului actual al emigrației și asistenței refugiaților români, document păstrat dactilografiat în limba română, în Arhivele de la Hoover Institution on War, Revolution and Peace. Am început să publicăm acest document în Magazin istoric, nr. 5/2012, grație doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU, cărora le mulțumim și pe această cale.

Astfel se explică pentru ce emigrările în Australia au început de abia către sfârșitul programului de reasezare a refugiaților, acceptată fiind [emigrarea] în mare parte numai de către refugiații în situații disperate, care nu au mai avut nicio altfel de alegere și voiau totuși să scape cu un ceas mai devreme de primejdia permanentă a unei invazii rusești în Vestul Europei.

Australia a fost una din țările care cu generozitate a venit în ajutorul refugiaților oferindu-le contracte de muncă pentru emigrare. Această țară a trimis concomitent numeroase comisii în toate centrele cu mulți refugiați, oferind contracte colective de muncă în cele mai diferite ramuri, unde se simțea nevoia de brațe de muncă. Informațiile primite ulterior de la diferiții refugiați stabiliți în Australia arată că s-au format cu timpul întregi colonii de români, unii din ei nimerind clima mai potrivită, în alte locuri însă suferințele din cauza acesteia producând multe neajunsuri. De asemenea, pentru unii lipsa de cunoștințe necesare pentru a se ști apăra de diferite primejdii ce amenință în permanență viața celor ce lucrează mai ales în junglă, mai cu seamă de către insecte și șerpi, formează un impediment.

Nu cunoaștem numărul refugiaților români așezați în cadrele programului Persoanelor Deplasate în această țară, din cauză că ei sunt trecuți în statisticele Organizației Internaționale a Refugiaților la capitolul „Alții”, ca urmare a numărului lor mic în comparație cu al altor grupuri. Avem informații că recent s-a înființat un Comitet Românesc cu sediul la Sidney, care probabil va fi în situația de a aduna date statistice asupra refugiaților noștri ce se găsesc în Australia.

C) Emigrarea în Canada

Una din țările preferate de românii refugiați pentru emigrare este Canada, care atât prin condițiile ei de lucru mai apropiate țării noastre, cât și prin coloniile de români vechi emigranți prezintă avantaje.

Înainte de anul 1950 emigrările în această țară au fost foarte anevoioase din cauza opreliștei puse de legea canadiană de emigrare, care, proteguind munca indigenă, a primit numai unele categorii de emigranți, conform cerințelor de muncă specială în timpul acela Canadei. Cum dintre refugiații români numai un număr limitat a îndeplinit aceste condițiuni, prea puțini au găsit posibilitățile de intrare.

Emigrarea în Canada s-a făcut prin recrutare de către Comisii trimise special în acest scop în mod periodic, în Zonele de operațiuni pentru colectarea refugiaților iligibili. Condițiunile principale de eligibilitate au fost:

- plina vigoare fizică
- vârsta limită de 50 ani
- să fi fost în țara de baștină în munca ce cade în vederile Comisiei de recrutare
- să nu prezinte niciun fel de risc de securitate sau turpitudine morală

Comisiunile canadiene au lucrat în strânsă colaborare cu autoritățile Organizației Internaționale a Refugiaților în această recrutare, cheltuielile și formalitățile de transport fiind acoperite de către această organizație (ca și celelalte țări), până la Halifax, în Canada, de unde refugiații trebuia să fie luați în primire de către semnatarul contractului de muncă, urmând ca să i se rețină periodic, ulterior, această cheltuială din leafa ce o va primi.

(Va urma)

CONTENTS (Romanian History) T. Arghezi How to do politics from the radio micro ● D. Matei 75 years since the great Polish exodus to Romania and the salvation of the Polish gold remembered in Warsaw ● M. Tracz Aleksander Koj's recollections about the solidarity of the Romanians with the Polish refugees ● M. Stavinschi Astronomy care and support from the Romanian Royalty ● M. Ștefan Correspondence between Horia Roman and Emil Serghie ● F. Banu Metamorphosis of the name of the foreign intelligence service during the communist period ● D.R. Hrib The site of Brukenthal Museum ● Al. Pițigoi British diplomacy tries to discover if Romania had concluded a treaty with the Central Powers ● C. Stanciu The visit of the Foreign Office secretary to Romania after the invasion of Czechoslovakia, 1968 ● G. Filiitti In Romania 100 years ago: begins the reign of king Ferdinand ● I.G. Andrei Historical dictionary: Caravachs ● M. Craifaleanu, D.A. Craifaleanu Professor Aurel Craifaleanu (1884-1938), founder of bio-chemistry in Romania ● A. Rus The teacher of history and local history ● M. Nicolau The writer Bucura Dumbrava and her passion for mountain hiking and popular art ● Ș. Dinu Recollections of the american pilot John Dullely Palm, shot down at Ploiesti, 1943, about his meetings with king Michael, the queen mother and Ion Antonescu ● M. Sala Story of cuckoo ● G. Aldescu-Aldea August 23rd at Turnu-Severin ● V. Bălescu Ecaterina Teodoroiu in a book published in USA ● Al. Budișteanu About the Russification of toponyms in Bessarabia ● International Conference on WWI at the History department of the Bucharest University ● Romanian Documents at Hoover Institution (CLIV). The situation of the Romanian exile

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Т. Аргези Как можно заниматься политикой у микрофона радиовещания ● Д. Матей Памятное торжество в Варшаве. 75 лет со дня великой польской эмиграции в Румынии и спасения золота польского банка ● М. Трац Воспоминания Александра Койа о солидарности румын с польскими беженцами ● М. Ставински Занятия по астрономии и поддержка астрономии членами королевской семьи ● М. Штефан Переписка Хория Роман – Эмиль Сергие ● Ф. Бану Внешняя разведка при коммунистическом режиме: метаморфозы её наименования ● Д.Р. Хриб Сайт национального музея имени Брукентала ● М.-Ал. Пицгой Британская дипломатия старается узнать заключила ли Румыния союз с Центральными державами ● Ч. Станчу Визит британского министра иностранных дел в Румынию сразу после вторжения в Чехословакию в 1968 ● Дж. Филитти В Румынии 100 лет тому назад: начало господства короля Фердинанда ● И.Г. Андрей Исторический словарь. Каравлахи ● М. Краифалю, Д.А. Краифалю Профессор Аурел Краифалю, основоположник биохимии в Румынии ● А. Рус Преподаватель истории и местная история ● М. Николау Писательница Букура Думбравэ и её увлечения: путешествия по горам и народное искусство ● Шг. Дину Воспоминания американского лётчика Джона Дэлли Палма, сбитого над городом Плоешть, в 1943, о встречах с королём Михаем, королевой-матери и Ионом Антонеску ● М. Сала Этимология кукушки ● Г. Алдеску-Алдя 23 Августа в Турну-Северине ● В. Бăлеску О Екатерине Теодороу в книге, напечатанной в США ● Ал. Будиштуану Руссификация топонимов в Бессарабии ● Международная конференция о Первой Мировой Войне в Историческом Факультете Бухарестского Университета ● Румынские документы в Гуверском Институте (CLIV). Положение румынской эмиграции

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3, sector 1, PO Box 15-702, cod 010155, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Seta Palatului, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul.

DIALOG CU CITITORII

DOCUMENTE

Domnul ION ISAC, din București, ne scrie: Mi-am permis a vă expedia, xeroxate, două documente ale tatălui meu, acte ce făceau parte, în mod obligatoriu, prin lege, din dosarul „Statutul personal al învățământului“ (în cazul de față nr. 13.511 Inspectoratul Școlar al județului Gorj). Este vorba despre declarația privind apartenența la naționalitatea română pentru încadrare și menținerea în învățământ, pentru perioada 1939-1945, și „Jurământul“ de credință, ce a fost impus cu ocazia declarării Republicii Populare Române, la 30 decembrie 1947, tuturor funcționarilor publici. Actele respective pot fi un material documentar suplimentar pentru cercetători.

Tatăl meu, învățătorul Mateiu Ion Isac, a decedat tânăr, la 23 iunie 1949, la 47 de ani. El a fost persecutat ca opozant „periculos“ de mișcarea legionară, în perioada septembrie 1940-ianuarie 1941.

În familie au existat și alte cazuri. Un văr al tatii, Isac Samoilă, a ajuns șef de haltă C.F.R., la Suburbia-Brașov. Acolo, nu cunosc în ce împrejurări, din Samoilă a devenit Samuel. Samuel și Isac în perioada „verzilor“ era o

combinație nepotrivită, prin urmare a fost luat la întrebări și nu a fost lăsat în pace până nu s-a înscris în mișcarea legionară. A venit perioada „roșilor“ și i s-a reproșat: „Ai fost verde!“.

CERERI ȘI OFERTE

Domnul CRISTIAN MIHAI, din Baia Mare, donează colecția completă, copertată în câte două volume anual. **Doritorii îl pot contacta la numărul de telefon: 0736.26.31.97.**

Doamna PRICIU KARMEN-LIVIANA, din com. Fântânele, jud. Telcorman, oferă spre achiziție colecția completă și câteva numere disparate: 7-9/1967; 1, 2, 9/1968; 1, 3-5/1969; 3/1974; 11/1976; 2, 4-7/1978; 2-4/1979; 8/1980; 12/1988; 1-3, 5, 7, 9, 10/1989; 9, 11/1990; 7,8/1991; 4/1998; 8/1996; 1/2000. Doritorii o pot contacta la numerele de telefon: 0247.45.10.09 sau 0764.77.74.72.

Domnul MORARIU PAVEL, din com. Miroslava, jud. Iași, oferă următoarele numere: 12/1971; 9-11/1972; 6, 8, 9/1973; 1, 3, 8, 12/1974 și solicită următoarele numere pentru completarea colecției personale: 9, 10/1990; 2/1991; 4/1996. Doritorii îl pot contacta la numărul de telefon 0232.22.57.39.

Domnul ALEXANDRU LĂZĂRESCU, din București, oferă spre achiziție o parte din colecția de reviste Magazin istoric: colecția completă pentru anii 1967-1987 (numerele 1-249), colecția completă din 1978, 2002, 2003 și numerele: 6, 7, 9/1967; 5/1969; 1/1973; 12/1976; 1977 (lipsă nr.3 și 5); 1,8,9,10/1980; 1,4,7,8,9/1981; 8/1982; 3,7,8,9/1983; 4,12/1984; 1/1985; 8/1989; 1,2,3/2001; 1/2004. Doritorii îl pot contacta la numărul de telefon 021.760.25.47.

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin istoric figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356.

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Piața Valter Mărcineanu, nr. 1-3, etajul 3, camera 287, sector 1. Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea on-line a revistei www.magazinistoric.ro, unde aveți acces de la primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești.

magazin istoric

5 948384 040074 11